

PENSIOENFONDS
NOTARIAAT

Jaarverslag

2020

Jaarverslag 2020
Pensioenfonds Notariaat

INHOUDSOPGAVE

KERNCIJFERS	4
VOORWOORD	5
BESTUURSVERSLAG	
1. MISSIE, DOELSTELLINGEN EN STRATEGIE	7
1.1 Missie	7
1.2 Doelstellingen, strategie en resultaten	7
2. FINANCIËLE POSITIE	10
2.1 Inleiding	10
2.2 Beleidsdekkingsgraad	10
2.3 Actuele dekkingsgraad	10
2.4 Herstelplan	11
2.5 Communicatie over financiële positie	11
3. BALANSMANAGEMENT	13
3.1 Inleiding	13
3.2 Verplichtingen uitgangspunt bij technische voorzieningen	13
3.3 Ontwikkeling technische voorzieningen	13
3.4 Pensioenregelingen	14
3.5 Resultaat naar actuariële component	15
3.6 Strategische beleggingsmix	19
3.7 Portefeuilleresultaten	20
3.8 Z-score	21
3.9 Activiteiten in 2020	22
3.10 Risicohouding	25
3.11 Balansmanagement en matching	25
3.12 Renteafdekking	25
4. RISICIBEHEERSING	27
4.1 Risicomanagementbeleid	27
4.2 Risico's	27
4.3 Ontwikkelingen risicomanagement in 2020	31
4.4 Verdere ontwikkeling risicomanagement in 2021	32
4.5 Monitoring uitbesteding	33
4.6 Compliance	33
4.7 Klachten en geschillen	34
4.8 Incidenten, boetes en dwangsommen	35
4.9 Meldingen Autoriteit Persoonsgegevens	35

5. ORGANISATIE	36
5.1 Bestuursmodel	36
5.2 Organogram bestuurlijke organisatie	37
5.3 Opdrachtgever (sociale partners)	37
5.4 Uitbesteding	38
5.5 Ontwikkelingen op het gebied van governance in 2020	38
6. KOSTEN	39
6.1 Inleiding	39
6.2 Kostenbewustzijn	39
6.3 Kostenontwikkeling 2020	39
6.4 Kostenvergelijking	42
7. VOORUITBLIK	43
7.1 Financiële situatie	43
7.2 Nieuw pensioenstelsel	43
7.3 Werken aan strategische doelen	44
8. BEVINDINGEN RAAD VAN TOEZICHT EN OORDEEL VERANTWOORDINGSORGAAN	45
8.1 Bevindingen raad van toezicht	45
8.2 Reactie bestuur op bevindingen raad van toezicht	49
8.3 Oordeel verantwoordingsorgaan	50
8.4 Reactie bestuur op oordeel verantwoordingsorgaan	53
9. JAARREKENING	55
10. OVERIGE GEGEVENS	94
10.1 Actuariële verklaring	94
10.2 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	96
11. STATISTIEKEN, PERSONALIA EN CODE PENSIOENFONDSEN	104
11.1 Statistieken	104
11.2 Personalia	108
11.3 Nadere gegevens leden bestuursorganen	111
11.4 Code Pensioenfondsen	112
12. BEGRIPPENLIJST	119

KERNCIJFERS

	2020	2019	2018
Financiële gegevens per 31 december			
Bedragen x € 1 miljoen			
Beleidsdekkingsgraad (%)	100,2	104,8	108,1
Dekkingsgraad (%)	105,4	105,7	104,2
Pensioenvermogen	3.604	3.248	2.766
Eigen vermogen	184	176	111
Beleggingen ¹	3.719	3.264	2.716
Rendement beleggingen (%)	11,6	18,6	-0,4
Voorziening pensioenverplichtingen	3.420	3.072	2.655
Nominale rente	0,0	0,6	1,4
Premiebijdragen	64	60	60
Beleggingsopbrengsten	366	502	-13
Pensioenuitkeringen	78	77	76
Aantallen per 31 december			
Actieve deelnemers	11.740	11.354	11.189
Gewezen deelnemers	9.966	9.905	10.198
Gepensioneerden	5.357	5.140	5.028

^[1] De beleggingen onder aftrek van de derivaten die in de jaarrekening zijn opgenomen bij verplichtingen inzake derivaten.

VOORWOORD

Pensioenfonds Notariaat kijkt terug op een bijzonder jaar. De coronapandemie had invloed op onze beleggingen. De dienstverlening aan onze deelnemers en pensioengerechtigden heeft niet onder de pandemie geleden. En gelukkig kon het notariaat met de nodige maatregelen zijn werk blijven doen. Daardoor waren er geen gevolgen voor de pensioenpremieafdracht door de beroepsgroep. Met flexibele oplossingen en de inzet van alle betrokkenen, konden onze operationele processen zonder oponthoud doorgaan.

Financiële situatie

In het eerste kwartaal van 2020 gingen de financiële markten onderuit door de pandemie en de onzekerheid over de toekomstige ontwikkeling van de economie en winstgevendheid van bedrijven. Later in het jaar herstelden deze markten zich, met name door stimuleringsmaatregelen van de overheid, waardoor we 2020 met een goed beleggingsrendement afsloten (11,6%). Opnieuw bleven we last houden van de verder dalende rente. Die zorgde ervoor dat we meer geld moesten reserveren voor de (toekomstige) pensioenen, waarmee onze beleidsdekkingsgraad in 2020 daalde naar 100,2%. Een verlaging van de pensioenen was niet aan de orde. Maar we staan ook ver weg van een verhoging van pensioenen, waardoor de koopkracht ervan verder daalt.

Maatregelen nieuwe pensioenopbouw

De langdurig lage rentestand had ook andere vervelende gevolgen. In deze al langere tijd bestaande situatie is er meer geld nodig voor de toekomstige pensioenen. Dit betekende dat de met sociale partners afgesproken pensioenpremie niet toereikend was voor de inkoop van deze pensioenen. Voor het fonds een ongewenste situatie, kijkend naar de belangen van pensioengerechtigden en ex-deelnemers. In samenspraak met sociale partners is voor 2021 voor ondernemers een lagere pensioenopbouw afgesproken; voor deelnemers in loondienst is de oplossing gezocht in een combinatie van maatregelen. Zij betalen een hogere premie en bouwen minder pensioen op.

Transitie naar nieuw pensioenstelsel

In 2021 onderzoeken de sociale partners samen met het fonds hoe zij in de komende jaren de overstap kunnen maken naar het nieuwe pensioenstelsel. Duidelijk is dat de huidige pensioenregeling niet langer houdbaar is. Voor een goed pensioen zijn de premielasten hoog. De overstap wordt een complexe operatie, waarbij we vanzelfsprekend rekening houden met de belangen van al onze deelnemersgroepen. De overgang raakt vrijwel alle werkzaamheden van het fonds. De wetgeving is naar verwachting in 2022 klaar; uiterlijk in 2026 moeten alle pensioenfondsen zijn overgestapt. Ondanks de complexiteit kijken wij ernaar uit om hiermee aan de slag te gaan. Het biedt de kans om over te stappen naar een pensioenregeling die kan rekenen op meer draagvlak van de beroepsgroep en de sector. Daar werken wij graag aan mee.

Keuze nieuw bestuursmodel

In 2020 stapten we over op een nieuw bestuursmodel, waarbij de keuze is gemaakt voor een technisch voorzitter zonder stemrecht. Dit maakt het mogelijk de overige bestuursleden in te zetten voor commissies en zogenoemde sleutelfuncties. Paulien Siegman werd als technisch voorzitter benoemd.

We namen eind 2020 afscheid van Eric Greup, die de pensioengerechtigde leeftijd bereikte. Hij was jarenlang betrokken bij de notariële pensioenfondsen, waarvan de laatste zes jaar als werkgeversvoorzitter. Onder zijn voorzitterschap fuseerden in 2017 de twee pensioenfondsen in het notariaat. Dit leidde tot aanzienlijke kostenbesparingen en verdere professionalisering van het fonds. Wij zijn hem zeer erkentelijk voor zijn jarenlange inzet voor het fonds.

Namens het bestuur van Pensioenfonds Notariaat,
A.J.M. Jansen AAG

1 MISSIE, DOELSTELLINGEN EN STRATEGIE

1.1 Missie

Pensioenfonds Notariaat voert - in opdracht van sociale partners - de collectieve pensioenregelingen uit voor de (toegevoegd) notarissen, kandidaat-notarissen en medewerkers in het notariaat. Het fonds streeft ernaar dit op een solide en transparante wijze te doen, waarbij het belang van de (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden centraal staat in zijn denken en doen.

1.2 Doelstellingen, strategie en resultaten

Om invulling te geven aan zijn missie heeft Pensioenfonds Notariaat de volgende strategische doelstellingen voor de komende jaren geformuleerd:

- Het verschaffen van een zoveel mogelijk waardevast en duurzaam pensioen voor (toegevoegd) notarissen, kandidaat-notarissen en medewerkers in het notariaat op basis van door hen vastgestelde kaders, waaronder de risicohouding, ook passend binnen het nieuwe pensioenakkoord.
- Het bevorderen van vertrouwen bij (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden door op duidelijke en transparante wijze te communiceren.
- Het zorgen voor een toekomstbestendig fonds (inclusief uitbestedingsketen).

Strategie

Om de geformuleerde doelstellingen te bereiken, is de strategie van Pensioenfonds Notariaat gebaseerd op de volgende speerpunten:

Herstel financiële situatie

Al een aantal jaren heeft Pensioenfonds Notariaat - wettelijk gezien - onvoldoende financiële reserves om tegenvallers op te vangen. Dit betekent dat het fonds een herstelplan heeft, op basis waarvan wordt gewerkt aan een gezonde financiële situatie. Neemt de herstelkracht van het fonds af, dan neemt het bestuur zo nodig extra maatregelen.

Resultaat

De financiële situatie is in 2020 verslechterd. De beleidsdekkingsgraad daalde dit jaar naar 100,2% (2019: 104,8%). Daarmee is het ook in 2021 niet mogelijk de pensioenen te laten meegroeien met de prijsinflatie. De grens hiervoor ligt op 110%. Meer risico bij de beleggingen kan leiden tot hogere rendementen. Echter, onderzoek in 2019 wees uit dat de risicobereidheid van deelnemers en pensioengerechtigden gematigd is. Ons beleggingsbeleid is - in overleg met sociale partners - hierop ingericht en concentreert zich op een relatief laag risico.

Kostenbeheersing

Nieuwe en toenemende wet- en regelgeving zorgen ervoor dat een kostenverlaging in de komende jaren onwaarschijnlijk is. Wel sturen we op kostenbeheersing. De introductie van het nieuwe pensioenstelsel gaat hoge kosten met zich meebrengen. Vrijwel alle activiteiten van het fonds moeten bij de overgang worden aangepast. Ook zijn er veel extra inspanningen op communicatiegebied nodig. Wel biedt een nieuwe pensioenregeling kansen voor een kostenefficiëntere inrichting van de pensioenadministratie, afhankelijk van de keuzes die worden gemaakt. Een eenvoudige regeling kan daarbij leiden tot besparingen op communicatiekosten. Daarmee zouden op de langere termijn kosten kunnen worden bespaard.

Resultaat

In 2020 zien we een daling van de pensioenbeheer- en vermogensbeheerkosten (zie voor een toelichting hoofdstuk 6). Dit is het gevolg van een structureel beheersbaar kostenniveau.

Imago

Door open en transparant te zijn over de (financiële) situatie bij het fonds, de plannen, de organisatie en in de verantwoording, werken we aan verbetering van ons imago. Ook verbetering van de dienstverlening - waarbij de wensen en behoeften van de deelnemers centraal staan - draagt hieraan bij.

Resultaat

In september/oktober 2020 vond ons online imago- en klanttevredenheidsonderzoek plaats. In totaal deden ruim 1.100 werkenden en pensioengerechtigden mee. Zij beoordelen Pensioenfonds Notariaat met een 7-. De communicatie scoorde eenzelfde cijfer. Zo'n driekwart van de respondenten geeft aan (veel of zeer veel) vertrouwen in het fonds te hebben. In vergelijking tot een dergelijk onderzoek in 2018, haalden we nu iets hogere of gelijke scores. Voor communicatie geldt dat er bij alle deelnemersgroepen sprake is van een lichte stijging in de waardering.

In 2020 zijn er tal van communicatiemiddelen ingezet om inzicht te geven in de resultaten en activiteiten van het fonds en voor het vergroten van het pensioenbewustzijn. Dit naast de wettelijk verplichte communicatiemiddelen. Voorbeelden zijn het (verkort) jaarverslag, de website, digitale nieuwsbrieven, actiemailings voor specifieke doelgroepen (pensioenkeuzes, scheiden, relatie en pensioen), LinkedIn, etc. Omdat de pensioenbijeenkomsten voor pensioengerechtigden vanwege de coronamaatregelen niet door konden gaan, is alternatieve communicatie ingezet (zowel op papier, op video als digitaal). Onderwerpen als de financiële situatie, de beleggingen en ontwikkelingen binnen de bestuurlijke organisatie kwamen daarin aan bod.

Verdere digitalisering communicatie

In de verbetering van de dienstverlening speelt de verdere digitalisering van de communicatie een grote rol. Veel deelnemers geven aan de pensioeninformatie digitaal te willen ontvangen. Daarnaast geeft de verdergaande digitalisering de mogelijkheid om deelnemers helder inzicht te geven in hun eigen pensioensituatie op het moment dat zij daar behoefte aan hebben. Innovaties bij de pensioenuitvoerder om hierin verdere stappen te zetten, worden aangemoedigd en zo mogelijk ook benut.

Resultaat

In 2020 zijn we volledig overgestapt naar een digitale premienota voor werkgevers. Dit is niet alleen kostenefficiënter, ook biedt het meer betaalgemak voor de werkgevers. Het aantal betaalherinneringen dat moet worden verstuurd, is hierdoor afgenomen. Voor het deelnemers- en werkgeversportaal geldt dat we die al lange tijd willen vernieuwen. Echter, bij onze pensioenuitvoerder komt hier naar verwachting pas in de tweede helft van 2021 capaciteit voor vrij. Om die reden is in 2020 nog een kleine verbeterslag in het huidige deelnemersportaal uitgevoerd. De leesbaarheid en duidelijkheid van teksten is vergroot en de bezoekers kunnen stappen overslaan, zodat er sneller inzicht in de persoonlijke pensioenbedragen is.

Van 57,6% van alle deelnemersgroepen beschikken we over e-mailadressen. In vergelijking tot andere pensioenuitvoerders is dit relatief veel. We zien wel dat de groei stagneert, ondanks aandacht hiervoor in onze reguliere communicatiemiddelen. Om sneller, goedkoper en meer op maat te kunnen communiceren, starten we in de eerste helft van 2021 een campagne. Doel is nog meer (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden de kanaalvoorkeur naar digitaal te laten omzetten en hun e-mailadres achter te laten in het deelnemersportaal.

Bron en instroom potentiële bestuursleden

We willen komen tot een divers bestuur met bestuursleden die voldoen aan de hoge eisen die worden gesteld. Dat is een moeilijke opgave. Het vraagt veel aandacht voor de werving en opleiding van bestuursleden uit het notariaat. We trekken hierin op met de KNB, de PensioenKamer en de Bond van Medewerkers in het Notariaat (BMN).

Resultaat

In 2020 startte Franc Wilmink als bestuurslid namens de KNB. Een ervaren KNB-bestuurder, die in het verleden al betrokken was bij de notariële pensioenfondsen. Hij heeft daarmee kennis van de beroepsgroep én van pensioen toegevoegd aan het bestuur. Tanja Stanoevska werd na verkiezingen benoemd als bestuurslid namens de pensioengerechtigden. Twee professionele pensioenbestuurders, waaronder Tanja Stanoevska, kwalificeerden zich als kandidaat voor deze vacature. De huidige eisen voor een pensioenbestuurder maakten het niet mogelijk een geschikte kandidaat uit de groep van pensioengerechtigden te werven.

Toekomstbestendig fonds

Uiterlijk in 2026 stappen we over naar het nieuwe pensioenstelsel. Dit brengt veranderingen voor vrijwel alle activiteiten van het fonds met zich mee. Maar ook andere wet- en regelgeving en onze externe omgeving vragen continu wijzigingen in onze organisatie en activiteiten. Bij de aanpassingen die dat vraagt, houdt het fonds zich steeds voor ogen dat het een pensioenfonds wil zijn dat een optimale dienstverlening kan leveren aan de beroepsgroep. Dit vraagt een flexibele organisatie met een beheerste en integere bedrijfsvoering. Het risicomanagement binnen de organisatie krijgt daarom steeds meer aandacht. Onze organisatie toetsen we periodiek aan de criteria die toezichthouder De Nederlandsche Bank (DNB) op het gebied van kwetsbaarheid heeft geformuleerd. Denk aan kosten, premieruimte, deelnemersbestand, kwaliteit van de administratie en bestuurlijke en operationele risico's.

Resultaat

Zoals eerder vermeld, bleek in 2019 dat Pensioenfonds Notariaat positief uit deze kwetsbaarheidstoets komt en daarmee zelfstandig bestaansrecht heeft. Om voorbereid te zijn op toekomstige ontwikkelingen, besteden we ook breder aandacht aan de financiële opzet van het fonds. Op basis van verschillende rekenmodellen en vermogensbeheerisies wordt de financiële haalbaarheid van de pensioenregelingen in de toekomst periodiek getoetst. Een in 2020 uitgevoerde Asset Liability Management (ALM)-studie heeft hieraan verder bijgedragen. Dit heeft geleid tot een iets andere invulling van de beleggingscategorieën. Binnen de bestaande risicohouding van het fonds kan dit leiden tot een iets betere risico-rendementsverhouding. Daarnaast blijft het belangrijk om de organisatie steeds aan te passen aan nieuwe eisen en inzichten die gelden voor een beheerste en integere bedrijfsvoering. In dit kader kozen we in 2020 voor een nieuw bestuurlijk model.

2 FINANCIËLE POSITIE

2.1 Inleiding

De dekkingsgraad is de financiële graadmeter van een pensioenfonds. Het is de verhouding tussen het vermogen en de voorziening die nodig is om de huidige en toekomstige pensioenuitkeringen (de pensioenverplichtingen) te kunnen betalen. Is de dekkingsgraad 100%, dan heeft het pensioenfonds precies genoeg geld om alle pensioenen te betalen (exclusief toeslagverlening). Hoe hoger de dekkingsgraad, hoe beter de financiële situatie. Besluiten over het verhogen of verlagen van de pensioenen worden genomen op basis van de beleidsdekkingsgraad. Dit is de gemiddelde dekkingsgraad over de laatste twaalf maanden. De actuele dekkingsgraad is een momentopname: het geeft de financiële situatie op één moment weer.

2.2 Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is in 2020 gedaald van 104,8% naar 100,2%. Daarmee lag de beleidsdekkingsgraad eind 2020 onder de vereiste beleidsdekkingsgraad van 113,4% en onder het niveau van de minimaal vereiste dekkingsgraad van 104,2%. Vernieuwing van het herstelplan in het eerste kwartaal van 2021 was daarom nodig.

2.3 Actuele dekkingsgraad

De actuele dekkingsgraad van Pensioenfonds Notariaat is per eind 2020 105,4%. Eind 2019 bedroeg de actuele dekkingsgraad 105,7%. Daarmee is sprake van een geringe daling van de actuele dekkingsgraad in het afgelopen jaar. In de loop van het eerste kwartaal van 2020 zijn de rendementen vanwege de mondiale coronapandemie onder druk komen te staan. Ook de rente waarmee de verplichtingen moeten worden gewaardeerd, kende in die periode een sterke daling. De toch nog behoorlijke beleggingsrendementen over het gehele jaar en de stijging van de rente in de laatste twee maanden, leidden tot slechts een - over het hele jaar gemeten - geringe daling van de actuele dekkingsgraad.

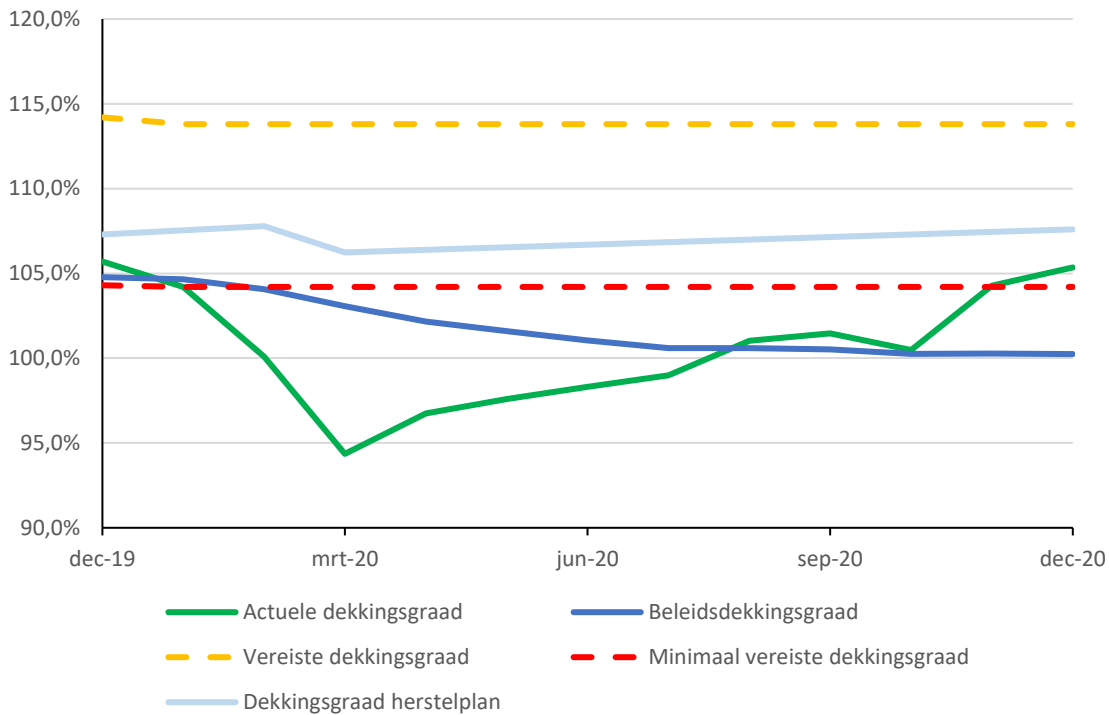
Mutaties in de actuele dekkingsgraad

In de volgende tabel zijn de belangrijkste oorzaken voor de verandering van de actuele dekkingsgraad opgenomen, inclusief het effect ervan.

	2020	2019
	In procentpunt	
Premie	-1,1	-0,6
Uitkering	0,1	0,1
Beleggingsrendementen	12,5	19,7
Wijziging rentetermijnstructuur voorziening pensioenverplichtingen	-12,9	-14,4
Overige wijzigingen (inclusief wijziging grondslagen)	1,1	-3,3
Totaal	-0,3	1,5

Het vermogen van Pensioenfonds Notariaat steeg in 2020 met € 356 miljoen tot € 3.604 miljoen. De vermogensmutatie is het saldo van de beleggingsopbrengsten, de ontvangen pensioenpremies, de betaalde pensioenuitkeringen, de mutatie van de technische voorziening en de uitvoeringskosten. Het rendement over het belegd vermogen bedroeg 11,6% (2019: 18,6%). De voorziening pensioenverplichtingen steeg in 2020 met € 348 miljoen tot € 3.420 miljoen (zie ook hoofdstuk 3).

In onderstaande grafiek is het verloop van de verschillende dekkinggraden in 2020 weergegeven.

2.4 Herstelplan

Omdat de beleidsdekkinggraad lager is dan 113,4%, heeft Pensioenfonds Notariaat een tekortsituatie. Dit betekent dat we over een herstelplan moeten beschikken: jaarlijks het al gevolgde herstelplan evalueren en een nieuw herstelplan opstellen. Het nieuwe herstelplan is begin 2021 ingediend bij toezichthouder DNB en beoogt dat we per eind 2023 uit herstel zijn (beleidsdekkinggraad van minimaal 113,4%). Aan het einde van de herstelperiode (ultimo 2030) wordt een beleidsdekkinggraad van circa 127,5% verwacht. In het herstelplan wordt gerekend met de maximaal toegestane uitgangspunten ten aanzien van het beleggingsrendement en de renteontwikkeling in de toekomst.

2.5 Communicatie over financiële positie

Onze (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden willen wij een helder en realistisch beeld geven van hun toekomstige pensioen. De financiële situatie van het fonds speelt een belangrijke rol bij de hoogte van het uiteindelijke pensioen. Een (toekomstige) verhoging of verlaging van het pensioen heeft immers invloed op de koopkracht ervan. In onder meer het uniform pensioenoverzicht (UPO), het Pensioen 1-2-3 (pensioeninformatie in lagen), onze digitale nieuwsbrief en speciale uitingen geven we hierover informatie. Op onze website is steeds de actuele (beleids)dekkinggraad te vinden. En ook informatie over wanneer een verhoging of verlaging van het pensioen aan de orde is. In onze communicatie zijn we open en eerlijk over de verwachtingen voor de toekomst: (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden moeten er op basis van de huidige inzichten rekening mee houden dat in de komende jaren hun pensioen niet wordt verhoogd. Op korte termijn wordt geen verlaging van de pensioenen verwacht. De komst van een nieuw pensioenstelsel maakt dat we niet ver vooruit kunnen kijken.

Eind 2020 hebben we alle actieve deelnemers geïnformeerd over de verlaging van de toekomstige pensioenopbouw en de verhoging van de premie voor deelnemers in loondienst per 1 januari 2021. Ook de achtergrond hiervan kwam aan bod. Dit is gebeurd via persoonlijke brieven, de digitale nieuwsbrief, de website en een online bijeenkomst.

3 BALANSMANAGEMENT

3.1 Inleiding

Een pensioenfonds kent verplichtingen (de (toekomstige) pensioenuitkeringen) en bezittingen (de beleggingen van het fonds). Het afstemmen van de beleggingen op de verplichtingen van een pensioenfonds heet balansmanagement. In dit hoofdstuk staat hoe de verplichtingen en de beleggingen zijn samengesteld, hoe de ontwikkeling ervan verliep en hoe in 2020 de afstemming plaatsvond. Ons doel is om te voldoen aan de pensioenambitie die geformuleerd staat in de pensioenopdracht. Dit betekent dat de nominale pensioenen zo veel mogelijk gerealiseerd moeten worden. Om daarnaast de pensioenen te kunnen laten meegroeien met de prijsinflatie, is het nodig met een geaccepteerd risico extra rendement op de ingelegde premies te behalen.

VERPLICHTINGEN

3.2 Verplichtingen uitgangspunt bij technische voorzieningen

De verplichtingen van een pensioenfonds bestaan uit de pensioenuitkeringen die het fonds in de toekomst moet uitkeren aan (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden. Hiervoor houdt het fonds een voorziening aan die wordt gewaardeerd op basis van de actuariële grondslagen, zoals opgenomen in de Actuariële en bedrijfstechnische nota (Abtn). Deze voorziening, in de jaarrekening aangeduid als technische voorzieningen, wijzigt door veranderingen in het deelnemersbestand en wijziging van de actuariële veronderstellingen, waaronder de disconteringsvoet (rente).

3.3 Ontwikkeling technische voorzieningen

De technische voorzieningen bestaan uit een voorziening pensioenverplichtingen voor rekening en risico van het pensioenfonds en de voorziening die is ondergebracht bij een verzekeraar met een garantiecontract. In onderstaande tabel is de ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen voor rekening en risico van het fonds opgenomen (bedragen x € 1.000).

	2020	2019
Stand per 1 januari	3.043.315	2.628.226
<i>Toevoegingen:</i>		
Aanspraken en risicopremies	88.199	68.278
Overgenomen pensioenverplichtingen	1.519	1.167
Mutatie marktrente en interesttoevoeging	415.532	418.800
<i>Onttrekkingen:</i>		
Uitkeringen	-75.304	-74.137
Overgedragen pensioenverplichtingen	-2.399	-1.919
Vrijval van kosten	-1.663	-1.647
Wijziging actuariële grondslagen of methoden	-85.023	8.310
Resultaat op kanssystemen, correcties en overige resultaten	-550	-3.763
Stand per 31 december	3.383.626	3.043.315

De totale technische voorzieningen zijn als volgt opgebouwd (bedragen x € 1.000):

	2020	2019
Aanspraken voor risico van het fonds	3.383.626	3.043.315
Herverzekerde aanspraken voor rekening van het fonds	36.475	28.334
Totaal	3.420.101	3.071.649

3.4 Pensioenregelingen

Pensioenfonds Notariaat kent drie pensioenregelingen, vastgelegd in twee pensioenreglementen. Het betreft een pensioenregeling voor de zelfstandig gevestigde (kandidaat-)notarissen, een pensioenregeling voor toegevoegd notarissen en kandidaat-notarissen in loondienst en een pensioenregeling voor de overige functies in het notariaat. Elke regeling kent een eigen doorsneepremie. De PensioenKamer en de Bond van Medewerkers in het Notariaat zijn als sociale partners verantwoordelijk voor de inhoud van de pensioenregelingen.

Kenmerken pensioenregelingen

De drie pensioenregelingen kennen de volgende overeenkomsten:

- De regelingen zijn gebaseerd op het middelloonsysteem met voorwaardelijke indexatie;
- De regelingen bieden naast het ouderdomspensioen een nabestaandenpensioen;
- Bij arbeidsongeschiktheid is sprake van premievrije voortzetting van de pensioenopbouw;
- De regelingen bieden keuzemogelijkheden bij pensionering (eerder/later met pensioen, hoog/laag-constructie, uitruil van partnerpensioen);
- De pensioenrichtleeftijd is 67 jaar.

De pensioenregeling voor kandidaat-notarissen en (toegevoegd) notarissen voorziet bovendien in een arbeidsongeschiktheidspensioen.

De belangrijkste verschillen in de pensioenregelingen zijn het salarisdeel waarover pensioen wordt opgebouwd en de invulling van het arbeidsongeschiktheidspensioen. Verder zijn de karakteristieken van de deelnemersgroepen onderling sterk verschillend.

In 2020 liep de vijfjaarsperiode af waarin de premie gedempt werd op basis van een gelijkblijvende rente (oktober 2015) en een verwacht rendement zoals gedefinieerd door de Commissie Parameters. Zowel het vastzetten van de nieuwe rentecurve in 2020 en het verwachte (lagere) rendement zorgen voor een stijging van de premie. De als gevolg daarvan zeer lage premiedekkingsgraad en de aanloop naar het nieuwe stelsel (of eerder naar de door sociale partners gewenste DC-regeling) hebben geleid tot de noodzakelijke aanpassing van het dempingsmechanisme. Dit leidde tot een aanzienlijke stijging van de kostprijs van pensioen, waardoor sociale partners zich genoodzaakt zagen om te kiezen voor een lagere pensioenopbouw.

Hieronder staan de franchise en het maximum pensioengevend salaris per pensioenregeling op een rij (2020).

Pensioenregeling	Franchise in €	Maximum pensioengevend salaris in €
Zelfstandig gevestigde (kandidaat-) notarissen	15.179	57.232
Toegevoegd notarissen en kandidaat-notarissen in loondienst	15.179	65.635
Overige functies in het notariaat	17.209	99.908

Toeslagambitie

Pensioenfonds Notariaat heeft de ambitie om de pensioenen waardevast te houden door verhoging van de (opgebouwde) pensioenen (toeslagverlening). Op basis van de huidige inzichten en van toepassing zijnde wet- en regelgeving, wordt verwacht dat een verhoging van de pensioenen van de (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden in de komende jaren niet mogelijk is.

3.5 Resultaat naar actuariële component

Het resultaat van het fonds kan worden geanalyseerd naar actuariële oorzaken. Hieronder een overzicht van het resultaat naar actuariële component (bedragen x € 1.000).

	2020	2019
<i>Resultaat op beleggingsopbrengsten, interest en indexatie</i>		
Beleggingsopbrengsten	366.030	502.137
Benodigde interest/mutatie markttrente	-415.532	-418.800
Indexatie	-	-
	-49.502	83.337

De beleggingsopbrengsten zijn gelijk aan de in de jaarrekening verantwoorde opbrengsten (€ 372.403) gecorrigeerd voor de aan vermogensbeheer doorbelaste kosten, zijnde € 6.379). De lasten voor indexatie en de benodigde interesttoevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen worden gefinancierd uit de beleggingsopbrengsten. De lasten van de indexatie betreffen de kosten van de inkoop van een (eventuele) toegepaste verhoging (toeslag) van de pensioenaanspraken per 1 januari volgend op het verslagjaar. In 2020 is op de pensioenaanspraken van de (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden geen voorwaardelijke toeslag verleend.

Bij de vaststelling van de actuariële benodigde interest voor 2019 is de door DNB vastgestelde rentetermijnstructuur gehanteerd. Dit resulteerde in een verhoging van de technische voorziening van € 425.297. De benodigde interest bedroeg negatief € 9.765, wat leidde tot een verlaging van de technische voorziening.

	2020	2019
<i>Resultaat op premie</i>		
Feitelijke premie	64.181	59.648
Actuarieel benodigde premie	-92.939	-73.659
	-28.758	- 14.011

De actuarieel benodigde premie is gelijk aan de niet-gedempte kostendekkende premie (€ 104.689), exclusief de opslag voor vereist eigen vermogen bij de pensioenopbouw in 2020 (€ 11.852) gecorrigeerd voor de kostenopslag (-/- € 102).

De totale pensioenlasten bestaan uit de kosten van de pensioenopbouw, risicopremies, de actuarieel benodigde rente en een opslag voor de uitvoeringskosten. De jaarlijkse pensioenpremie wordt vooraf vastgesteld. Voor de pensioenopbouw in het verslagjaar wordt jaarlijks vooraf een actuarieel benodigde premie berekend. Het verschil tussen de (gedempte) actuarieel benodigde premie en de feitelijke premie vormt het resultaat op de premie. Dit resultaat is beschikbaar voor het bereiken of in stand houden van het vereist eigen vermogen. Het resultaat is negatief, evenals in 2019. Dit betekent dat de pensioenpremie niet voldoende is om op basis van de huidige rentestand de pensioenopbouw volledig te financieren.

Financiering van toeslagen vindt plaats vanuit het overrendement.

De niet-gedempte kostendekkende premie, de gedempte kostendekkende premie en de feitelijke premie ontwikkelden zich als volgt (exclusief de premies voor herverzekering).

	2020	2019
Niet-gedempte kostendekkende premie	104.689	83.324
Gedempte kostendekkende premie	62.194	58.797
Feitelijke premie	64.181	59.648

De niet-gedempte kostendekkende premie is als volgt opgebouwd:

	2020	2019
Actuarieel benodigde koopsom voor pensioenopbouw en risicodekking	88.940	69.937
Opslag voor vereist eigen vermogen bij deze pensioenopbouw	11.852	9.795
Opslag voor uitvoeringskosten	3.897	3.592
Niet-gedempte kostendekkende premie	104.689	83.324

Het fonds hanteert een premiesystematiek waarbij demping wordt toegepast (gedempte kostendekkende premie). Het Financieel Toetsingskader biedt deze mogelijkheid. Demping geeft een stabielere pensioenpremie over een periode van telkens vijf jaar.

Door demping kwam er de afgelopen jaren minder geld binnen dan de feitelijke kosten van de pensioenopbouw in het betreffende jaar. Dit komt tot uitdrukking in de premiedekkingsgraad die

voor 2020 67,5% (2019: 79,7%) is. Een premiedekkingsgraad lager dan 100% heeft een negatief effect op de dekkingsgraad van het fonds. Het fonds vindt dit acceptabel als de premie op langere termijn naar verwachting kostendekkend is. Daarnaast is demping nodig om de door sociale partners gewenste stabiele premie te kunnen realiseren. Vanwege de aanhoudende lage premiedekkingsgraad heeft het bestuur het premiebeleid voor de nieuwe periode van vijf jaar, die inging per 2021, heroverwogen.

De gedempte kostendekkende premie bedraagt in 2020 € 62.183. De ontvangen feitelijke premie bedraagt € 64.181 en is dus hoger dan de minimaal te ontvangen premiebijdrage (gedempte kostendekkende premie).

	2020	2019
<i>Resultaat op kosten</i>		
Beschikbaar uit premie en voorziening	5.662	5.369
Aanwending uitvoeringskosten	-5.560	-5.238
	102	131

In de pensioenpremie is een opslag opgenomen om de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling te dekken (€ 3.999). De voorziening pensioenverplichtingen kent daarnaast een opslag van 2,2%. Deze komt beschikbaar bij het uitkeren van pensioenen (€ 1.663). De aanwending uitvoeringskosten betreft de dotatie aan de kostenvoorziening als onderdeel van de technische voorziening (€ 1.733) en de in de jaarrekening verantwoorde kosten (€ 3.821). In dit laatste onderdeel zijn de vermogensbeheerkosten en de aan vermogensbeheer doorbelaste kosten niet inbegrepen. Die worden ten laste van de beleggingsopbrengsten gebracht.

Het verloop van de kostenvoorziening, die onderdeel uitmaakt van de technische voorzieningen, is in onderstaande tabel inzichtelijk gemaakt.

	2020	2019
Stand per 1 januari	65.385	56.450
Toevoeging vanuit opslag op premie	1.733	1.337
Vrijval vanwege pensioenuitkeringen	-1.663	-1.647
Overige mutaties	7.248	9.245
Stand per 31 december	72.703	65.385

Onder overige mutaties valt onder andere het effect van het meebewegen van deze voorziening met de fluctuatie van de rentetermijnstructuur.

	2020	2019
<i>Resultaat op leven</i>		
Werkelijke vrijval en beschikbaar uit premie	34.283	32.315
Verwachte vrijval en benodigd vanwege overlijden	-34.029	-31.928
	254	387

Bij de financiering van de pensioenregeling wordt uitgegaan van de gemiddelde levensverwachting in Nederland en rekening gehouden met de specifieke levensverwachting van de beroepsgroep. Doordat het werkelijke overlijden van deelnemers en pensioengerechtigden afwijkt van deze verwachting, ontstaat een resultaat op leven. In 2020 was er sprake van een resultaat op leven van € 254 (2019: € 387).

	2020	2019
<i>Resultaat op arbeidsongeschiktheid</i>		
Beschikbaar uit risicokoopsom	5.807	4.525
Benodigde toevoeging zieke deelnemers (IBNR)	-363	-15
Mutatie in arbeidsongeschiktheid	-4.483	-902
	961	3.608

In de pensioenpremie is een opslag inbegrepen voor de kosten van het verlenen van premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid. Daartegenover staat de toevoeging aan de voorziening pensioenverplichtingen om dit onderdeel in de toekomst te kunnen financieren. Het resultaat op arbeidsongeschiktheid geeft aan in hoeverre de hiervoor bestemde middelen de kosten dekken. Dit resultaat was in 2020 € 961 (2019: € 3.608). Het resultaat op arbeidsongeschiktheid heeft betrekking op de in eigen beheer gehouden premievrije opbouw bij arbeidsongeschiktheid. De verzekering van het arbeidsongeschiktheidspensioen (en het daarin besloten arbeidsongeschiktheidsrisico) is ondergebracht bij een herverzekeraar.

	2020	2019
<i>Overige resultaten</i>		
Resultaat op uitkeringen	-152	-252
Resultaat op waardeoverdrachten	-129	242
Actuariel resultaat op mutaties	-665	-232
Aanpassing actuariële grondslagen	73.022	-8.310
Overige en correcties	12.053	96
	84.129	-8.456

Het resultaat op uitkeringen (-/- € 152) geeft aan in hoeverre de werkelijke uitkeringen afwijken van het verwachte uitkeringenpatroon. Daarin zijn de actuariële effecten van een hoog/laag-pensioen en pensioenuitstel meegenomen.

Het resultaat op waardeoverdrachten (-/- € 129) wordt veroorzaakt door een afwijking tussen de wettelijke rekenregels die van toepassing zijn bij waardeoverdrachten en de actuariële grondslagen die het fonds zelf hanteert. Het actuariel resultaat op mutaties (-/- € 665) betreft resultaten die worden veroorzaakt door actuariële effecten vanwege een afwijking tussen waarneming en veronderstelling.

Onder aanpassing actuariële grondslagen (€ 73.022) is het (positieve) effect opgenomen van de overgang op de Prognosetafel AG2020 die in september 2020 is gepubliceerd. Onderzocht is of deze tabelwijziging aanleiding was voor wijziging van de fondsspecifieke ervaringssterfte. Dit was niet het geval.

Onder overige en correcties is het effect opgenomen van de reglementswijziging die per 1 januari

2021 is doorgevoerd. De lagere toekomstige pensioenopbouw heeft effect op de voorziening voor premievrije opbouw. Deze wordt verlaagd met € 12.001.

Onder overige en correcties zijn tot slot overige baten en lasten verantwoord van € 52.

	2020	2019
Totaal resultaat	7.186	64.996

BELEGGINGEN

3.6 Strategische beleggingsmix

De strategische beleggingsportefeuille van Pensioenfonds Notariaat bestaat uit een matchingportefeuille en een returnportefeuille. De matchingportefeuille is bedoeld voor het beheersen van het renterisico van de pensioenverplichtingen. Uit de returnportefeuille moet het extra rendement voor de benodigde stijging van de dekkingsgraad komen. Dit extra rendement is strategisch vastgesteld en wordt jaarlijks herwogen.

Om de pensioenuitkeringen op korte en lange termijn veilig te stellen, worden de ingelegde premies op een verantwoorde en solide wijze belegd. Voor de vaststelling van het beleggingsbeleid is in 2016 een asset liability management (ALM)-studie uitgevoerd. Op dat moment is het strategisch beleggingsbeleid voor de komende jaren vastgesteld. Om vast te stellen of het nodig was de toenmalige uitgangspunten en het daaruit geformuleerde beleid aan te passen, is in 2020 opnieuw een ALM-studie uitgevoerd.

Bij een ALM-studie wordt beoordeeld of de uitgangspunten van het beleggingsbeleid nog passen bij de huidige economische situatie. De uitkomsten en de recent uitgevoerde risicobudgetteringsstudie geven geen aanleiding om wijzigingen in de normportefeuille aan te brengen. Dit betekent dat:

1. De beleggingsportefeuille is ingericht op basis van een matching- en returnportefeuille;
2. Voor het risicobeheer en de uitvoering van het renteafdekkingsbeleid wordt uitgegaan van de ultimate forward rate (UFR)-methodiek. Dit is de rekenrente die DNB hanteert voor het waarderen van de toekomstige pensioenverplichtingen. Het nominale renterisico onder de UFR wordt voor 80% afgedekt;
3. De strategische mix bestaat uit 65% vastrentende waarden en 35% zakelijke waarden (beide met een bandbreedte van + of - 5%);
4. De strategische normverdeling tussen de matching- en returnportefeuille die hieruit volgt is respectievelijk 52% versus 48%;
5. Een aanvullende risicomaatstaf ten opzichte van de verplichtingen is vastgesteld. Deze maatstaf is opgenomen in het beleggingsplan en wordt gebruikt bij de monitoring van de beleggingsportefeuille. De risicomaatstaf is meer richtinggevend voor beleid, monitoring en bijsturing van de portefeuille, dan een harde bovengrens.

In 2020 is opnieuw een ALM-studie uitgevoerd. Ook daarbij is gekeken of de uitgangspunten van het beleggingsbeleid nog passen bij de huidige situatie. De uitkomsten van deze studie hebben geleid tot een bijstelling van de beleggingsmix. De uitkomsten van de ALM-studie worden in 2021 geïmplementeerd.

Voor zowel de berekening van de Z-score als de performancemeting voor de matchingportefeuille, worden de verplichtingen als benchmark gebruikt. De verplichtingen worden daarbij vastgesteld op basis van een onafhankelijk oordeel.

In de volgende tabel is de normportefeuille 2020 opgenomen.

Categorie	Strategisch gewicht		Minimum	Maximum	Portefeuille	
	1-1-2020				31-10-2019	
- Obligaties			Floating	Floating	€ 1.625	
- Rente overlay (derivaten)			Floating	Floating		
- Liquiditeiten			Floating	Floating		
- Hypotheken			Floating	Floating	€ 180	
Matchingportefeuille	52,00%		Floating	Floating	€ 1.805	55,70%
Bedrijfsobligaties	13,50%	28,10%	23,10%	33,10%	€ 351	10,80%
Aandelen	31,20%	65,00%	55,00%	75,00%	€ 954	29,50%
Private equity	3,30%	6,90%	1,90%	11,90%	€ 97	3,00%
High yield	0%	0,00%	Floating	Floating	€ 29	0,90%
Liquide middelen	0%	0,00%	0,00%	5,00%	€ 1	0,00%
Returnportefeuille	48,00%	100%	Floating	Floating	€ 1.433	44,30%
TOTAAL	100,00%				€ 3.237	100%

De genoemde bandbreedtes kunnen worden gebruikt voor het opvangen van marktfluctuaties.

3.7 Portefeuilleresultaten

Matchingportefeuille

De matchingportefeuille heeft als belangrijkste functie het volgen van de ontwikkeling van de pensioenverplichtingen, die fluctueert als gevolg van de renteontwikkeling. Dit zorgt voor een minder bewegelijke dekkingsgraad. Hiervoor worden zowel staatsobligaties als renteswaps aangehouden met looptijden die overeenkomen met de verplichtingen. De categorie Hypotheken maakt ook deel uit van de matchingportefeuille. Hoewel de bedrijfsobligaties onderdeel zijn van de returnportefeuille, wordt deze categorie wel meegenomen in de berekening van de afdekking van het renterisico van de pensioenverplichtingen.

Vanwege de bijkomende risico's kent het gebruik van renteswaps een bovengrens. Het strategisch renteafdekkingspercentage dat wordt gehanteerd voor de pensioenverplichtingen bedraagt 80%. Hierbij wordt een bandbreedte van 5% gehanteerd.

In 2020 is de rente per saldo flink gedaald. Door de afdekking van de rentebeweging in de pensioenverplichtingen, is deze daling voor een groot deel gecompenseerd. Op de matchingportefeuille is een resultaat behaald van 14,6%. Het benchmarkresultaat, gerelateerd aan de rentefluctuatie in de verplichtingen, bedroeg 20,2%.

Het achterblijven bij de benchmark wordt deels veroorzaakt doordat een deel van de matchingportefeuille (circa 10%) wordt ingevuld met de hypotheken- en bedrijfsobligaties. Het rendement van deze beleggingen is afhankelijk van meer factoren dan alleen de veranderingen van de rentecurve, zodat een verschil met de benchmark ontstaat. Ook is er in de matchingportefeuille

nog sprake van onder andere een spredeffect op staatsobligaties. Dit zorgt voor een afwijking van de benchmark.

Returnportefeuille

In de returnportefeuille - bedoeld voor extra rendement - zijn de volgende categorieën opgenomen: wereldwijde aandelen, aandelen opkomende markten, bedrijfsobligaties, high yield obligaties en private equity. Op jaarbasis behaalde de returnportefeuille een positief resultaat van 8,7%. Dit resultaat is iets hoger dan het benchmarkresultaat.

De gehele aandelenportefeuille werd passief belegd. Na het afdekken van het valutarisico kende de totale aandelenportefeuille over het jaar 2020 een rendement van 11,4% (benchmark: 11,2%). Het afdekken van het valutarisico had een positief effect in 2020. Het behaalde aandelenrendement wereldwijde aandelen vóór het afdekken van het valutarisico was 6,8%. Aandelen opkomende markten presteerden in 2020 met een rendement van 7,2% iets lager dan het benchmarkresultaat (8,5%).

De portefeuille bedrijfsobligaties behaalde over 2020 een resultaat van 3,3%. Dit was circa 0,5% beter dan het resultaat van de benchmark (2,8%). Het high yield fonds kende over 2020 een rendement van 3,1%. Dit was lager dan het benchmarkresultaat (4,4%). Het rendement van private equity bedroeg 17,8%. Dit is gelijk aan het benchmarkresultaat. De private equity bevindt zich in een uitkerende fase. In 2020 hebben de private equity partijen gezamenlijk € 5,9 miljoen uitgekeerd.

Totaalrendement

Het totaalrendement in 2020 bedroeg 11,6%. Dit was lager dan het rendement van de benchmark (15,2%).

Werkelijk rendement versus benchmarkrendement

	Werkelijk	Benchmark
Returnportefeuille	8,7%	8,6%
Matchingportefeuille	14,6%	20,2%
Totaal	11,6%	15,2%

3.8 Z-score

De Z-score is een maatstaf om de verhouding van de feitelijke beleggingsresultaten van een pensioenfonds ten opzichte van de door het fonds geselecteerde benchmarks (normrendementen) weer te geven. Pensioenfonds Notariaat is gekwalificeerd als een verplicht gesteld bedrijfstakpensioenfonds en moet jaarlijks een Z-score berekenen en een performancetoets uitvoeren.

De maatstaf voor de performancetoets, de gemiddelde Z-score over normaal gesproken vijf jaar, is 0 of hoger. Aangezien Pensioenfonds Notariaat pas circa vier jaar bestaat, is de maatstaf voor de performancetoets over vijf jaar nog niet volledig te bepalen. De berekende Z-score betreft alleen 2017, 2018, 2019 en 2020 en geeft daarmee nog geen volledig beeld. De Z-score van Pensioenfonds Notariaat in 2020 bedraagt -2,83. Het feitelijke rendement was over 2020 met 11,6% positief. De benchmark behaalde een rendement van 15,2. Ter bepaling van de performancetoets worden de Z-scores van de afgelopen 4 jaar opgeteld en gedeeld door de wortel van 4 en verhoogd met een wettelijke correctie van 1,28. De score voor de gecorrigeerde performancetoets in 2020 was 0,38.

	2020	2019
Feitelijk rendement	11,59	18,58
Normrendement	15,05	19,59
Z-score	-2,83	-0,75
Ongecorrigeerde performancetoets	-0,90	0,58
Wettelijke minimumcorrectie	1,28	1,28
Gecorrigeerde performancetoets	0,38	1,86

3.9 Activiteiten in 2020

Coronacrisis

Het coronavirus zorgde voor een pandemie van ongekeerde omvang, die de gehele wereldeconomie onder druk heeft gezet. Het maakte de financiële markten onrustig en de koersen van risicodragende producten gingen onderuit. Dat gaf de noodzaak om opnieuw nauwgezet naar onder andere de financiële risico's te kijken. Om dit alles te monitoren is eind maart 2020, toen de effecten van de coronacrisis meer zichtbaar werden, een crisisteam ingesteld. Daarin hebben de voorzitter van het bestuur, de sleutelfunctiehouder risico en de voorzitter van de Balansmanagementcommissie (BMC) zitting. Zij monitorden met tweewekelijkse frequentie de marktontwikkelingen en de effecten daarvan op de beleggingen en de dekkingsgraad. Eventuele bevindingen kon het crisisteam rapporteren aan de BMC en het bestuur, om zo nodig tot eventuele noodzakelijke stappen te besluiten.

Na verloop van tijd bleek dat de rendementen op de financiële markten zich redelijk snel herstelden. Desalniettemin daalde de dekkingsgraad naar 95%, waarmee de kritische ondergrens werd benaderd. Op dit niveau bleef de dekkingsgraad zich enige tijd bewegen. Reden voor het crisisteam om bij de BMC aandacht te vragen voor eventuele maatregelen om een verdere daling van de dekkingsgraad te voorkomen. Het bestuur heeft op advies van de BMC besloten geen aanvullende maatregelen te treffen, maar het afgesproken beleid te handhaven.

Na deze scherpe daling is de dekkingsgraad in de loop van het jaar, ondanks een blijvend laag renteniveau, opgeklommen naar 105,4% aan het eind van 2020.

Investment cases en kaderstellingen

De ALM-studie is een belangrijk hulpmiddel bij de inrichting van het (strategisch) beleggingsbeleid. In deze studie worden op basis van de risicohouding van het fonds mogelijke beleggingsportefeuilles gemodelleerd in een aantal scenario's. Deze portefeuilles bevatten beleggingsproducten. Dit moeten producten zijn waarvan het bestuur heeft vastgesteld dat het fonds daarin wil beleggen. Het is dus van belang om juiste keuzes te maken bij het selecteren van beleggingscategorieën. Investment cases spelen hierbij een belangrijke rol. Een investment case is een strategisch document dat door het fonds wordt opgesteld. In een investment case wordt een beleggingscategorie getoetst aan een aantal criteria. Dit zijn bijvoorbeeld het verwacht rendement, risico, samenhang met andere producten en de investment beliefs. Ook wordt de vraag beantwoord of een beleggingscategorie naar de mening van het bestuur in aanmerking komt voor beleggingen door het fonds.

Bij voorkeur beschikt een pensioenfonds over een brede set investment cases. Dit wil niet zeggen dat ook in alle categorieën waarvoor een investment case is opgesteld, daadwerkelijk wordt belegd. Het fonds heeft in 2020 in beeld gebracht in welke beleggingscategorieën het zou willen beleggen. Voor de beleggingscategorieën die meegenomen worden in de ALM-studie is een investment case opgesteld.

Na vaststelling van de investment cases is voor iedere beleggingscategorie waarin het fonds daadwerkelijk belegd of gaat beleggen, een kaderstelling opgesteld. Hierin zijn verdere voorwaarden en doelstellingen geformuleerd per beleggingscategorie of beleggingsmandaat. Dit om de beoogde normportefeuille te kunnen implementeren en te beheersen, naast hetgeen is opgenomen bij de uitwerking van de beleggingsovertuigingen. De kaderstellingen vormen het uitgangspunt bij de uitvoering van het beheer van de verschillende beleggingscategorieën in het beleggingsplan. En geven (op hoofdlijnen) aan wat het bestuur met de beleggingscategorie beoogt en wat daarbij de (risico)begrenzingen zijn bij het beheer van de betreffende categorie.

ALM

De ALM-studie dient conform het fondsbeleid driejaarlijks te worden uitgevoerd. De laatste ALM-studie is uitgevoerd vóór de fusie, eind 2016. In 2019 vond er geen ALM-studie plaats. Onder andere het onderzoek door DNB naar de inrichting en opzet van het vermogensbeheer legde extra druk op de beschikbare capaciteit. Bovendien leek het wenselijk om de resultaten uit dit onderzoek mee te kunnen nemen in een volgende ALM-studie. Om die reden is besloten de ALM-studie uit te stellen en in 2020 met zekere prioriteit uit te voeren. Daarnaast waren de economische omstandigheden zodanig gewijzigd (marktperspectief, historisch langdurig lage rente), dat dit een update van de ALM-studie rechtvaardigde.

Voordat de studie daadwerkelijk is uitgevoerd, is een ALM-startdocument opgesteld met uitgangspunten en de onderzoeksvragen die in de studie nader zijn uitgewerkt.

Naast doorrekening van het huidige beleid (en de validiteit ervan onder de huidige economische omstandigheden), is er gekeken naar mogelijke bijstellingen op gebied van renteafdekking en het toevoegen van alternatieve beleggingsinstrumenten, onder andere vastgoed. Dit alles onder het vasthouden aan de bestaande risicohouding van het fonds.

De ALM-studie, uitgevoerd door AON, gaf aan dat een geringe bijstelling van de beleggingsmix zinvol kon zijn voor het fonds. Door de verhouding tussen de matching- en returnportefeuille iets te wijzigen (naar 47%/53%) en met het toevoegen van vastgoed aan de portefeuille (10% van de totale portefeuille), kan dit worden gerealiseerd. Vastgoed is een beleggingscategorie die een zekere beleggingsopbrengst genereert tegen een aanvaardbaar risico, hetgeen past binnen de risicohouding van het fonds.

Het gehele proces van de ALM-studie, inclusief het daaropvolgende besluitvormingsproces, is beschreven in een ALM-verantwoordingsdocument. Dit document is onderschreven door het bestuur en gedeeld met het verantwoordingsorgaan en sociale partners.

De implementatie van de gewijzigde strategische beleggingsportefeuille, opgenomen in het Strategisch beleidsplan vermogensbeheer 2021-2023, vindt vanaf 2021 plaats.

Environmental, Social en Governance (ESG)-beleid

Het bestuur heeft het ESG-beleid nader geconcretiseerd. Binnen het ESG-raamwerk is er een focus op de drie factoren: Environmental, Social en Governance. Het ESG-doel van het fonds is tweeledig, het heeft een portefeuilledoelstelling en een invloedoelstelling. Het beleid wordt thans verder ingevuld. Per 2021 werkt het fonds voor de discretionaire mandaten met een uitsluitingslijst en een stembeleid. Naast de wettelijke uitsluitingen worden ook controversiële wapens en ondernemingen die op structurele en grove wijze internationaal geaccepteerde normen schenden uitgesloten. Anti-persoonsmijnen (landmijnen), nucleaire wapens, clustermunition (wettelijk vereist), biologische of chemische wapens en verarmd uranium worden door het fonds als controversiële wapens aangemerkt.

Voor de uitsluiting van ondernemingen die op structurele en grove wijze internationaal geaccepteerde normen schenden, hanteert het fonds het VN Global Compact en de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen. Die geven de normenkaders voor toetsing op onacceptabel ondernemingsgedrag. Onder deze normen vallen thema's zoals mensenrechten, arbeidsnormen, milieunormen, anti-corruptie en consumentenbelangen. Voor het vaststellen van schendingen van internationale gedragsrichtlijnen wordt gebruik gemaakt van analyses van Sustainalytics. Sustainalytics hanteert hierbij criteria om de ernst en omvang van schendingen vast te stellen en te classificeren. Het fonds sluit schenders met - volgens deze classificatie - de hoogste negatieve impact uit.

Het stembeleid is erop gericht om de stemrechten die aandeelhouderschap met zich meebrengt actief in te zetten. Hiermee beschermt het fonds zijn financiële belangen en die van de deelnemers. Het fonds kan het eigen stembeleid inzetten voor de discretionaire aandelenmandaten. Voor aandelenbeleggingen via beleggingsfondsen, zoals beleggingen in opkomende markten, geldt dat het eigen beleid niet toepasbaar is. De vermogensbeheerder past in dat geval een eigen stembeleid toe.

Het stembeleid richt zich grotendeels op goed bestuur thema's (governance), waaronder de benoeming van bestuurders, beloningsbeleid, fusies en overnames, uitgifte van nieuw aandelenkapitaal en goedkeuring van de jaarrekening. Binnen deze thema's wordt extra nadruk gelegd op onafhankelijkheid en diversiteit van bestuur. Daarnaast is er in toenemende mate de mogelijkheid om over (elementen van) het duurzaamheidsbeleid van de onderneming te stemmen. Het stembeleid is zoveel mogelijk in lijn met nationale en internationale corporate governance codes en richtlijnen. Het stembeleid wordt uitgevoerd door de gespecialiseerde externe dienstverleners NN IP en Glass Lewis. Het fonds is transparant over de uitvoering van het stembeleid en publiceert alle stemresultaten op de website via een vote disclosure systeem.

Brexit

Op 31 januari 2020 heeft het Verenigd Koninkrijk (VK) de Europese Unie (EU) verlaten. Tot en met 31 december 2020 was er een overgangperiode. In deze periode waren alle EU-regels en -wetten voor het VK nog van toepassing. Deze overgangperiode is niet verlengd. Vanaf 1 januari 2021 zijn de EU-regels en -wetten dan ook niet meer van toepassing op ondernemingen gevestigd in het VK. Dit heeft ook gevolgen voor het fonds. Het fonds heeft overeenkomsten met VK-entiteiten. Als gevolg van de Brexit diende het fonds de ISDA's (bilaterale overeenkomsten) en de overeenkomsten met VK-entiteiten om te zetten naar entiteiten binnen de EU. Dit is tijdig gebeurd, zodat de dienstverlening ook na 1 januari 2021 kon worden voortgezet.

Handelen in geclearde derivaten bij het London Clearing House (LCH), een Engels clearing house, bleef wel mogelijk. De Europese Commissie (unilateraal) besloot dat voorlopig nog door EU-landen via Engelse clearing houses kan worden gehandeld. De toestemming is verlengd tot 1 juli 2022.

On-site onderzoek DNB naar beleggingen en risicobeheer

In 2019 heeft DNB een beleggingsonderzoek bij het fonds uitgevoerd. In oktober 2019 heeft het bestuur het definitieve onderzoeksrapport van DNB ontvangen. Conclusies uit dit intensieve onderzoek zijn dat het bestuur zijn verantwoordelijkheden op het gebied van beleggingen op adequate wijze invult en het risicobeheer goed verloopt. In 2020 is opvolging gegeven aan een aantal verbeterpunten, met name evaluatie en monitoring. Voor de monitoring van de uitbestedingspartijen is een systeem opgezet en wordt een monitoringsbeleid opgesteld.

Implementatie fiduciair adviseur en custodian

In het eerste kwartaal van 2020 zijn de laatste openstaande punten van de projecten Custodian en Fiduciair afgerond. De overgang naar de nieuwe custodian (BNY Mellon) per 1 januari 2020 is goed verlopen, net als de implementatie van de fiduciair adviseur (NN IP).

AFSTEMMING VERPLICHTINGEN EN BELEGGINGEN

3.10 Risicohouding

Gezien het langetermijnkarakter van pensioen is het van belang dat de koopkracht ervan behouden blijft door toeslagen. Het fonds stelt samen met sociale partners vast binnen welke risicogrenzen (percentages) het pensioenresultaat op de lange termijn moet uitkomen. Daarbij wordt de risicobereidheid van de deelnemers en pensioengerechtigden betrokken. In 2019 werd hier opnieuw onderzoek naar gedaan. De risicohouding bepaalt uiteindelijk in welke mate een pensioenfonds risico wil lopen bij de beleggingen. De wijze waarop dit verder wordt ingericht, is onderdeel van balansmanagement. De ALM-studie die in 2020 is uitgevoerd speelt hierbij een belangrijke rol.

De vastgestelde risicogrenzen maken het mogelijk om op een vooraf vastgelegde en objectieve manier te beoordelen of het beleggingsrisico hoger of lager is dan toegestaan. Overschrijding van risicogrenzen is aanleiding voor een kwalitatieve discussie, met name met sociale partners, rekening houdend met de situatie en de inzichten van dat moment. Dit kan leiden tot maatregelen, zoals het bijstellen van de pensioenpremie of -ambitie of het beleid van het fonds.

In overleg tussen fonds en sociale partners is deze risicohouding als volgt gedefinieerd:

- wens voor een stabiele maar toekomstbestendige premie;
- kans op grote verlagingen van de pensioenen beperken, kleine verlagingen zijn acceptabel;
- het realiseren van toeslagen, met op de lange termijn een toeslagambitie gelijk aan de prijsinflatie.

In de risicohouding is de wens neergelegd voor een lagere toekomstbestendige premie. Hierbij lijkt sprake van een contradictie. Een toekomstbestendige premie is, gegeven de economische omstandigheden, bij het huidige pensioen- en ambitieniveau niet haalbaar. Het bestuur zal hierin zijn verantwoordelijkheid moeten nemen en een kostendekkende premie moeten vragen. Uiteraard kan binnen de huidige wet- en regelgeving hierin enige nuancering worden aangebracht, maar op de lange termijn is dit het streven.

In de actuariële en bedrijfstechnische nota (Abtn) van Pensioenfonds Notariaat zijn verschillende kwalitatieve overwegingen opgenomen voor de mate van risico-acceptatie.

3.11 Balansmanagement en matching

Een belangrijk instrument om aan de (toekomstige) pensioenverplichtingen te kunnen voldoen, is het toepassen van balansmanagement. Dit betekent dat de beleggingen voor een groot deel de beweging van de pensioenverplichtingen volgen. Een belangrijke oorzaak voor de schommelingen in de pensioenverplichtingen is de ontwikkeling van de rente. Om het renterisico te beheersen, wordt een matchingportefeuille aangehouden, bestaande uit (euro)staatsobligaties, swaps en hypotheek.

3.12 Renteafdekking

Bij de bepaling van de technische voorzieningen wordt uitgegaan van een actuele rente conform de door DNB afgegeven rentetermijnstructuur (RTS). Dit betekent dat deze voorziening onderhevig is aan renteschommelingen. Een belangrijk onderdeel van balansmanagement is ervoor zorgen dat de mutaties in de technische voorzieningen, veroorzaakt door renteschommelingen, worden opgevangen. Hiermee wordt het renterisico gematigd. Om dit te bereiken wordt een deel van de beleggingen (met name renteproducten) op zodanige wijze belegd, dat bij een renteschommeling de beleggingen grotendeels eenzelfde beweging maken. Dit wordt renteafdekking (of rentehedge) genoemd. De vermogensbeheerder van de liability driven investing (LDI)-portefeuille heeft de

opdracht een deel van de beleggingen op die manier te beleggen. Dit wordt een hedgeopdracht genoemd. Maandelijks monitort het fonds in welke mate deze maatregel effectief is. Pensioenfonds Notariaat heeft ervoor gekozen om het renterisico voor 80% af te dekken op basis van de ultimate forward rate (UFR).

Het grootste deel (ruim 90%) van de hedgeopdracht wordt verzorgd door Achmea Investment Management. Zij heeft gedurende 2020 vanuit haar mandaat de opdracht gekregen 73,4% van het renterisico af te dekken. Het restant van de renteafdekking ingevuld met hypotheek en bedrijfsobligaties.

4 RISICOBEBEERSING

4.1 Risicomanagementbeleid

Het doel van risicomanagement is een beheerste en integere bedrijfsvoering die bijdraagt aan de missie, visie, kernwaarden en strategische doelstellingen van het fonds.

Pensioenfonds Notariaat kent een risicomanagementbeleid, dat is gebaseerd op het Risk Appetite Value Chain (RAVC®)-model. In dit model staan vier domeinen centraal: kapitaalmanagement, producten en uitbesteding, reputatiemanagement en besturing. De strategische doelstellingen, de risicohouding en de risicobereidheid voor deze domeinen zijn benoemd, vastgesteld en vastgelegd in het beleid. Ook zijn de strategische risico's gedefinieerd. Naast de strategische risico's zijn op basis van de diverse processen die het pensioenfonds zelf uitvoert, of heeft uitbesteed, ook de operationele risico's (en beheersmaatregelen) in kaart gebracht. Deze operationele risico's met bijbehorende processen zijn vastgelegd in het handboek Administratieve organisatie (AO)/Interne beheersing (IB).

De risico's worden systematisch gemonitord, geïdentificeerd en beoordeeld (minimaal per kwartaal). Vervolgens worden er, indien nodig, acties geformuleerd en uitgevoerd. Het risicomanagement is op deze wijze integraal verbonden met de missie, visie, kernwaarden en doelstellingen van het fonds. In 2020 is het risicomanagementbeleid door het bestuur weer aangescherpt en vastgesteld.

4.2 Risico's

Strategische risico's

Het behalen van de strategische doelstellingen van Pensioenfonds Notariaat (zie hoofdstuk 1) is onderhevig aan risico's. Daarmee kunnen de continuïteit en de geloofwaardigheid van het fonds in gevaar komen. Om dit te voorkomen, zijn voor alle strategische risico's beheersmaatregelen geformuleerd die door het bestuur worden gemonitord. Per kwartaal wordt over de strategische risico's gerapporteerd in een kwartaalrapportage, die wordt besproken in de bestuurscommissies en het bestuur. Het bestuur herijkt de strategische risico's minimaal eenmaal per jaar. Dat gebeurde ook in 2020. Het bestuur stelde daarbij de volgende strategische risico's vast:

1. Het fonds is onvoldoende voorbereid op ontwikkelingen van sociaal-economische aard, het toekomstige pensioenstelsel en ontwikkelingen in de branche;
2. Het niet kunnen beheersen van kosten, waaronder de operationele kosten;
3. Het niet in staat zijn om de verwachtingen en het vertrouwen van sociale partners, (ex-) deelnemers en pensioengerechtigden te managen op het gebied van uitvoering en serviceniveau;
4. Het onvoldoende (daadkrachtig) managen van de door het fonds aangestelde (onder)uitbestedingspartijen met als gevolg dat de dienstverlening niet conform verwachting en afspraak is en de kwaliteit van dienstverlening niet voldoet aan de eisen die het fonds daaraan stelt;
5. De schaarste van toekomstige potentiële bestuursleden vanuit de sector en de daarmee samenhangende bemensing van de commissies;
6. De continuïteit en organisatie van de sociale partners;
7. Het niet genereren van voldoende vermogen om de pensioenaanspraken en –rechten op lange termijn (gedeeltelijk) te kunnen indexeren;
8. Het wegvallen van de verplichtstelling;

9. Het niet functioneren en onvoldoende veranderkracht en toekomstvisie van de (bestuurlijke) organisatie, waardoor de langetermijndoelstellingen van het fonds ernstig in gevaar worden gebracht.

De strategische risico's zijn vervolgens gekoppeld aan de vier risicodomeinen en een risicohouding. Voor de vier domeinen wordt op een 5-puntsschaal (classificatie) aangegeven wat de risicohouding (Risk Appetite) is:

- **Nul (1):** In dit geval is de risicohouding gekenmerkt door de wens dat er geen risico's worden genomen, vanuit de visie dat gewenste *rewards* niet vereisen dat een minimaal niveau van blootstelling aan risico's wordt geaccepteerd;
- **Kritisch (2):** Deze risicohouding wordt gekenmerkt door de wens de mate van blootstelling aan risico's relatief laag te houden, vanuit de visie dat gewenste *rewards* vereisen dat een relatief laag niveau van blootstelling aan risico's wordt geaccepteerd;
- **Gebalanceerd (3):** Deze risicohouding wordt gekenmerkt door de wens de mate van blootstelling aan risico's te balanceren, vanuit de visie dat gewenste *rewards* vereisen dat een gebalanceerd niveau van blootstelling aan risico's wordt geaccepteerd;
- **Opportuun (4):** Deze risicohouding wordt gekenmerkt door de wens de mate van blootstelling aan risico's relatief hoog te houden, vanuit de visie dat gewenste *rewards* vereisen dat een relatief hoog niveau van blootstelling aan risico's wordt geaccepteerd;
- **Gemaximeerd (5):** In dit geval wordt de risicohouding gekenmerkt door de wens dat de blootstelling aan risico's maximaal is, vanuit de visie dat de gewenste *rewards* vereisen dat een maximale blootstelling aan risico's wordt geaccepteerd.

Onderstaande tabellen geven per domein de risicohouding en de bijbehorende strategische risico's aan, evenals de beheersmaatregelen die zijn getroffen om het risico te beperken.

Producten & Uitbesteding (risicohouding: kritisch)
Strategisch risico: het fonds is onvoldoende voorbereid op ontwikkelingen van sociaal-economische aard, het toekomstige pensioenstelsel en ontwikkelingen in de branche.
<p><u>Beheersmaatregelen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Organiseren studiedagen waar o.a. scenario's worden doorgesproken. • Agenderen van actualiteiten. • Anticipatie van uitbestedingspartijen op ontwikkelingen monitoren. • Het 1 keer per 3 jaar toetsen van de toekomststrategie aan ontwikkelingen, acties benoemen en uitvoeren. • Onderzoeken van mogelijkheden tot moderniseren pensioenregelingen en in dialoog treden met de sociale partners.
Strategisch risico: het onvoldoende (daadkrachtig) managen van de door het fonds aangestelde (onder)uitbestedingspartijen, met als gevolg dat de dienstverlening niet conform verwachting en afspraak is en de kwaliteit van dienstverlening niet voldoet aan de eisen die het fonds daaraan stelt.
<p><u>Beheersmaatregelen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Afspraken duidelijk vastleggen in overeenkomsten en SLA's. • Beoordeling SLA en aansturen op resultaat. • Evaluatie van de SLA. • Gezamenlijk optrekken door bestuur en bestuursbureau in de richting van de uitbestedingspartij. • Beter inzicht in onderuitbestedingspartijen

Strategisch risico: de continuïteit en organisatie van de sociale partners.

Beheersmaatregelen:

- Intensieve interactie met sociale partners.
- Zorgen voor voldoende draagvlak bij de sociale partners.
- Overleg met sociale partners over structuur.

Strategisch risico: het wegvallen van de verplichtstelling.

Beheersmaatregelen:

- Goed contact met sociale partners.
- Communicatie op orde.
- Aantrekkelijk zijn als fonds (door o.a. premiebeleid, interactie, financieel gezond zijn en beheersen van de kosten).
- Raamwerkovereenkomst met KNB.

Reputatiemanagement (risicohouding: kritisch)

Strategisch risico: het niet in staat zijn om de verwachtingen en het vertrouwen van sociale partners, (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden te managen op het gebied van uitvoering en serviceniveau.

Beheersmaatregelen:

- Structureel overleg en kennisdeling met belanghebbenden.
- Belanghebbenden betrekken.
- Aanstellen fiduciair adviseur.
- Het door bestuur en bestuursbureau gezamenlijk aansturen van uitbestedingspartijen op het realiseren van resultaat conform verwachting en overeengekomen dienstverlening (beoordeling SLA en aansturing op resultaat).
- Communicatieplan SPN.
- Deelnemerspanel.
- Adequaate balansrisicosysteem.

Besturing (risicohouding: kritisch)

Strategisch risico: de schaarste van toekomstige potentiële bestuursleden vanuit de sector en de daarmee samenhangende bemensing van de commissies.

Beheersmaatregelen:

- Tijdig, actief en gericht zoeken naar kandidaat-bestuursleden.
- Opleiden van toekomstige bestuursleden.
- Evaluatie bestuursmodel.
- Aanstellen fiduciair adviseur.

Strategisch risico: de continuïteit en organisatie van de sociale partners.

Beheersmaatregelen:

- Intensieve interactie sociale partners.
- Zorgen voor voldoende draagvlak bij sociale partners.
- Overleg over structuur met sociale partners.

Strategisch risico: het niet functioneren en onvoldoende veranderkracht en toekomstvisie van de (bestuurlijke) organisatie, waardoor de langetermijndoelstellingen van het fonds ernstig in gevaar worden gebracht.

Beheersmaatregelen:

- Permanente educatie.
- Zelfevaluaties.
- Evaluatie door de raad van toezicht.
- Goed geëquipeerd bestuursbureau.
- Adequate adviseurs.

Kapitaalmanagement (risicohouding: gebalanceerd/opportuun)

Strategisch risico: het niet kunnen beheersen van kosten, waaronder operationele kosten.

Beheersmaatregelen

- Begroting en budgetten.
- Frequent monitoren van begroting.
- Bewuste kostenafweging bij beslissingen.
- Goede communicatie en verantwoording.

Strategisch risico: het niet genereren van voldoende vermogen om de pensioenaanspraken en -rechten op lange termijn (gedeeltelijk) te kunnen indexeren.

Beheersmaatregelen:

- Inrichting adequaat financieel risicomanagement.
- ALM-studie.
- Strategisch beleidsplan vermogensbeheer en beleggingsplan.
- Partijen selecteren conform uitbestedingsbeleid.
- Afstemming risicohouding met sociale partners.

Financiële risico's

De financiële risico's van het fonds worden gemonitord met een financiële kwartaalrapportage. Deze wordt gemaakt door Ortec. Met deze rapportage worden de financiële risico's gemonitord. Hierin komt onder meer terug:

- het balansrisico;
- rente- en tegenpartijrisico;
- krediet- en landenrisico;
- het concentratierisico;
- het valutarisico;
- liquiditeits- en collateralrisico.

Na oplevering van de rapportage door Ortec wordt er door de risicomanager een risicoparagraaf aan toegevoegd. Vervolgens wordt de rapportage behandeld in de Balansmanagementcommissie. Een belangrijk terugkerend risico dat gedurende 2020 naar voren kwam, betrof de financiële positie van het fonds. De beleidsdekkingsgraad bevond zich onder het minimaal vereist eigen vermogen (MVEV). Hierdoor moest het fonds opnieuw een herstelplan indienen bij DNB.

Operationele risico's

De operationele risico's van het fonds met bijbehorende beheersmaatregelen zijn vastgelegd in een risk control framework (RCF). In 2020 zijn de operationele risico's in dit raamwerk geactualiseerd. De operationele risico's in het RCF zijn aan de processen van het fonds gekoppeld. Op deze wijze wordt inzicht verkregen in de (beheersing van) de operationele risico's bij de volgende processen:

- het aanvaarden van de pensioenopdracht;
- de implementatie van de pensioenopdracht;
- de uitvoering van de pensioenadministratie;
- het vermogensbeheer;
- custody;
- de financiële administratie;
- adviseren, ondersteunen en rapporteren;
- besturen.

In 2020 is veel aandacht besteed aan het opstellen van de procesbeschrijvingen in een handboek AO/IB. Onderdeel van dit handboek is een RCF voor de operationele risico's die zich bij de beschreven processen voor kunnen doen. Het handboek AO/IB is ten tijde van het schrijven van deze tekst na balansdatum vastgesteld. Vanuit de (sleutel)functie risicobeheer zal hier in 2021 extra aandacht worden besteed. Dit zal daarom in het bestuursverslag over 2021 meer concreet terugkomen.

Als het rest- of netto-risico na inzet van de bestaande beheersmaatregelen nog steeds buiten de grenzen van de risicohouding valt, dan beoordeelt het bestuur in hoeverre dit restrisico de strategische doelstellingen bedreigt. Aan de hand van deze beoordeling wordt er gekozen voor één van de volgende reacties:

- accepteren: geen (aanvullende) maatregelen nemen;
- tolereren: voorlopig geen (aanvullende maatregelen) en het risico monitoren;
- mitigeren: maatregelen nemen om het risico te beheersen/voorkomen;
- overdragen: het (deels) overdragen van risico's, zoals verzekeren en hedgen;
- vermijden: de (bedrijfs)activiteit niet meer uitvoeren, zoals de pensioenregeling afschaffen, het product of het IT-systeem stoppen.

Met de getroffen beheersmaatregelen is het bestuur van mening dat in 2020 het netto-risico van de eerder genoemde risico's binnen de risicohouding van het bestuur zijn gebleven. Om die reden zijn er in 2020 geen aanvullende maatregelen getroffen om het netto-risico binnen de risicohouding te brengen. Wel is er extra aandacht besteed aan het strategische risico dat betrekking heeft op het niet genereren van voldoende vermogen om de pensioenaanspraken en -rechten op lange termijn (gedeeltelijk) te kunnen indexeren. Hiertoe is in de ALM-studie de mogelijkheid tot indexeren onderzocht.

4.3 Ontwikkelingen risicomanagement in 2020

In 2020 heeft Pensioenfonds Notariaat gewerkt aan de verdere professionalisering van het risicomanagement. In dit kader zijn de volgende acties uitgevoerd:

- De risicoanalyse van het fonds is geactualiseerd;
- Het risicomanagementbeleid is aangescherpt;
- De governance van het fonds is ingericht volgens de wet- en regelgeving van onder andere IORP II. Zo is binnen het bestuur de beoogd sleutelfunctiehouder risicomanagement aangewezen en is voor de sleutelfunctiehouder actuaariaat de certificerend actuaris benoemd. De invulling van de sleutelfunctiehouder interne audit is ook in 2020 afgerond. Alle sleutelfunctiehouders zijn ter toetsing aan DNB voorgelegd en goedgekeurd;
- Het risicoprofiel van de deelnemers is uitgevraagd en vastgesteld. Vervolgens zijn de uitgangspunten in een ALM-studie meegenomen en is het strategisch beleggingsbeleid gewijzigd;

- Er is een start gemaakt met het uitvoeren van de eigen risicobeoordeling (ERB). Hierin worden onder andere de klimaatscenario's, zoals voorgeschreven door DNB, en de uitkomsten van de ALM gebruikt;
- Het fonds heeft de systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA) ook in 2020 uitgevoerd.

Uitbreiding risicomanagementbeleid en risicorapportages

Sinds medio 2019 wordt het fonds ondersteund door een deskundige om de structurele IT-beheersing voor het fonds vorm te geven. In 2020 is onze visie op IT-beheersing geformuleerd en vastgelegd in het IT-beleid. Daarnaast zijn de belangrijkste IT-risico's inzichtelijk gemaakt, inclusief een eerste verdiepende analyse van de beheersing van de IT-risico's door de meest kritieke uitvoeringspartners. Hiermee zijn stappen gezet richting verdere volwassenheid in de beheersing van onze IT-functie. Wij hebben de samenwerking met deze deskundige verlengd tot eind 2021 om verdere operationalisering en borging van de IT-risicobeheersing te realiseren. Met ingang van het vierde kwartaal van 2020 is in de kwartaalrapportage een hoofdstuk IT-risico toegevoegd. Dit is één van de instrumenten om de bestuurlijke betrokkenheid bij het onderwerp IT verder te verhogen. Daarnaast wordt op basis van verkregen inzichten het IT-risico meer expliciet in beschouwing genomen bij de behandeling van verstrekte informatie en verantwoordingsrapportages door uitvoeringspartners.

Risico's en onzekerheden

In 2020 hebben zich een drietal risico's voorgedaan die buiten de daarvoor gestelde grenzen vielen.

- In het afgelopen jaar is het invullen van vacatures binnen het bestuur niet zoals gewenst verlopen. Door een te late aanstelling van een nieuw bestuurslid is het bestuur tijdelijk niet in staat geweest om formele besluiten te nemen. Oorzaak hiervoor was de samenloop van procedures bij de voordragende instellingen en de procedures bij het pensioenfonds. Om een dergelijk risico in de toekomst te voorkomen, zijn de statuten gewijzigd. Ook is het proces rondom herbenoemingen nadrukkelijker beschreven.
- Pensioenuitvoerder TKP heeft in 2019 de mededeling gedaan dat ze in de toekomst niet meer alle klanten wil bedienen. SPN behoort niet tot deze groep klanten, maar het heeft het fonds wel aan het denken gezet. Om die reden is het bestuursbureau in 2020 gestart met een eerste heroriëntatie op de mogelijkheden voor de pensioenuitvoering. Hierbij wordt gekeken naar vier verschillende varianten:
 - het onderbrengen of behouden van de uitvoering bij een bestaande uitvoeringsorganisatie;
 - een nieuwe eigen uitvoeringsorganisatie oprichten (zelfadministrerend fonds);
 - samen met andere fondsen een nieuwe gezamenlijke uitvoeringsorganisatie oprichten;
 - regievoeren waarbij delen van uitvoering worden uitbesteed aan verschillende partijen.
- Er is in 2020 een substantiële afwijking geconstateerd tussen de verwachte en gerealiseerde renteafdekking. Deze afwijking heeft onder andere aanleiding gegeven om een uitvraag te starten voor een liability driven investments (LDI)-mandaat. De uitkomsten van de investment cases en de ALM-studie uit 2020 zijn meegenomen bij het opstellen van de voorwaarden waaraan de LDI-manager dient te voldoen.

4.4 Verdere ontwikkeling risicomanagement in 2021

Risicomanagement is een onderwerp dat continu in beweging is. De strategische risico's worden jaarlijks door het bestuur geëvalueerd en aangescherpt. In 2021 staan onder meer de volgende onderwerpen op de agenda:

- het herijken van de strategische risico's en de beheersmaatregelen;

- het vaststellen en onderhouden van de operationele risico's en beheersmaatregelen;
- gesprekken met de sociale partners over de risicohouding van het fonds en de mogelijkheden tot het verbeteren van de pensioenregelingen, mede in het kader van het nieuwe pensioencontract;
- het uitvoeren van een systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA);
- het verder uitvoeren van een eigen risicobeoordeling (ERB);
- het nader uitwerken van IT-risico's, zowel die binnen het fonds als de risico's gerelateerd aan uitbestedingspartijen;
- het verder ontwikkelen van de risicomanagementrapportages.

4.5 Monitoring uitbesteding

Overeenkomsten en SLA's vormen het uitgangspunt van de uitbesteding van taken en werkzaamheden aan externe partijen. Daarmee is de kwaliteit en tijdigheid van de werkzaamheden (en de rapportages hierover) geborgd. Op basis van de rapportages en evaluaties worden alle externe partijen nauwlettend gemonitord. Bovendien beschikken alle partijen over een ISAE 3402-verklaring of een soortgelijke verklaring. Deze verklaringen worden door het bestuursbureau beoordeeld op de volgende onderdelen:

- zijn de interne proces- en beheersmaatregelen toereikend voor alle processen die relevant zijn voor het fonds?;
- zijn er uit de controles van de externe accountant bevindingen naar voren gekomen voor de relevante processen van het fonds en welke beheersmaatregelen worden getroffen?;
- is er, bij bevindingen ten aanzien van de relevante processen, adequate opvolging aan gegeven?

De bevindingen van het bestuursbureau over de ISAE 3402-verklaringen worden gedeeld met de verschillende bestuurlijke commissies.

Periodiek worden de uitbestedingspartijen bezocht. Dan wordt nader ingegaan op het verloop van de samenwerkingsrelatie, op actuele onderwerpen en op eventuele knelpunten. Daarnaast is er vanaf de tweede helft van 2020 structureel overleg geweest met de uitbestedingspartners over risicobeheersing. Zo zijn er in 2020 gesprekken gevoerd met onder andere BNY Mellon, TKP en NN IP. Onderdeel van het monitoren van de risicobeheersing bij uitbestedingspartners is het beoordelen van de niet-financiële risicorapportages.

Het bestuur concludeert dat er in 2020 veel aandacht is besteed aan het monitoren van de uitbestedingsrisico's. Belangrijke beheersmaatregelen zijn o.a. het maken van goede juridische afspraken in de contractuele overeenkomsten en de service level agreements (SLA's). Dit heeft in 2020 geleid tot het herzien en aanscherpen van een aantal overeenkomsten. Daarnaast vindt continue monitoring plaats op het nakomen van de gemaakte afspraken en het realiseren van de gemaakte SLA afspraken. Daarnaast is er een proces om alle assurance, third party en overige verklaringen van de uitbestedingspartijen grondig te beoordelen vanuit het risicomanagement-perspectief van SPN. Dit heeft in 2020 geleid tot het doorvragen bij uitbestedingspartijen op een aantal (detail-)bevindingen, maar daar zijn geen grote risico's uit voortgekomen. In 2021 zal het bestuur op deze weg voortgaan met het managen van haar uitbestedingspartijen.

4.6 Compliance

Onder de compliance van het fonds vallen de maatregelen die zich richten op de implementatie, handhaving en naleving van externe wet- en regelgeving en de interne procedures en gedragsregels. Doel van de maatregelen is voorkomen dat de integriteit van het fonds - en daarmee zijn reputatie - wordt aangetast. Gedragsregels geven duidelijkheid over wat onder integer handelen wordt

verstaan. De regels gelden voor alle aan het fonds verbonden personen, zodat zij bijdragen aan een goede reputatie en de betrouwbaarheid van het fonds. Pensioenfonds Notariaat heeft een externe compliance officer aangesteld, HVG Law LLP, om de naleving te monitoren. Op basis van de hierop volgende rapportage heeft het bestuur voldoende zekerheid dat verbonden personen zich houden aan de geldende wet- en regelgeving. Als daartoe aanleiding bestaat, dan rapporteert de compliance officer aan de raad van toezicht. Hiervoor was in 2020 geen aanleiding.

Verklaring compliance officer

Naleving van de gedragscode over het jaar 2020

De externe compliance officer – die toeziet op de naleving van de Gedragscode van het pensioenfonds – heeft geen materiële bevindingen geconstateerd ten aanzien van de naleving van de gedragscode over 2020. Het tijdig melden en beoordelen van nevenfuncties verdient wel aandacht.

De compliance officer adviseert het pensioenfonds periodiek aandacht te vragen aan verbonden personen voor het melden van nevenfuncties. Op die manier beschikt het pensioenfonds te allen tijde over een volledig en actueel register.

Daarnaast adviseert de compliance officer aandacht te vragen voor het melden van uitnodigingen van digitale bijeenkomsten. Hoewel de compliance officer geen aanleiding heeft om vast te stellen dat verbonden personen digitale bijeenkomsten niet gemeld hebben, dient het pensioenfonds hier wel alert op te zijn.

Amsterdam, 27 januari 2021
HVG Law LLP

4.7 Klachten en geschillen

Deelnemers of pensioengerechtigden kunnen het oneens zijn met de wijze waarop de wet, de statuten of een reglement van Pensioenfonds Notariaat wordt toegepast. Maar ook kunnen zij ontevreden zijn over de wijze waarop zij zijn bejegend of behandeld. Als betrokken partijen in dat geval niet tot overeenstemming komen, wordt de klachten- en geschillenprocedure gevolgd. Daarbij wordt eerst door het bestuur geoordeeld over de klacht of het geschil. Als de belanghebbende dit wenst, kan hij of zij de klacht of het geschil vervolgens aan de Ombudsman Pensioenen of - in laatste instantie - aan de rechter voorleggen.

Klachten

In 2020 zijn er 21 klachten ingediend. Er waren klachten van deelnemers over hun pensioenuitkering. Die klachten betroffen de pensioeningangsdatum, onterechte beëindiging of onjuiste belastingaftrek en het stopzetten van de uitkering bij het ontbreken van een bewijs van in leven zijn. Deelnemers hadden ook klachten over de tenaamstelling, de toelichting bij de jaaropgave en het recht op pensioenopbouw in het verleden. Enkele klachten waren afkomstig van werkgevers. Die betroffen de communicatie aan de werkgevers over de premieafdracht en de incassoprocedure.

Waar de pensioenuitvoerder te traag of onzorgvuldig heeft gehandeld, werden excuses aangeboden aan de deelnemer of werkgever en zijn fouten hersteld. Verder zijn enkele klachten voorgelegd aan het bestuur, bijvoorbeeld over het recht op pensioenreparatie en het verlagen van de

pensioenuitkering bij het vervroegen van de pensioeningangsdatum. Meestal werd de zaak afgesloten met een uitgebreide en zorgvuldige uitleg van TKP of van het bestuur aan de deelnemer of werkgever over de handelwijze. Een enkele zaak is nog aanhangig of er zijn vervolgstappen gezet.

Geschillen

In 2020 waren er geen geschillen. Wel liepen er in 2020 enkele rechtszaken tegen het fonds, die deels nog doorlopen in 2021. Deze rechtszaken waren divers van aard en hadden onder andere betrekking op de verplichte aansluiting bij het fonds en over de hoogte of looptijd van het arbeidsongeschiktheidspensioen.

Verder speelde een rechtszaak van een deelnemer tegen het ministerie van Justitie en Veiligheid, waarbij Pensioenfonds Notariaat zich in 2019 heeft gevoegd. In de zomer van 2019 herriep de rechter een besluit van het ministerie uit 2015 over verschillen in de pensioenregeling voor ondernemers en deelnemers in loondienst. Gezien de gevolgen van dit besluit is Pensioenfonds Notariaat - evenals het ministerie - hiertegen in beroep gegaan. Dit besluit kon immers vergaande (financiële) gevolgen hebben. Mogelijk had het fonds met terugwerkende kracht weer de pensioenregeling uit 2015 moeten gaan uitvoeren. Op 1 april 2020 werden het ministerie en Pensioenfonds Notariaat in het hoger beroep door de rechter in het gelijk gesteld.

4.8 Incidenten, boetes en dwangsommen

Door het fonds is in het eerste kwartaal van 2020 bij toezichthouder DNB gemeld dat er in 2019 een overtreding van de Sanctieregelgeving heeft plaatsgevonden. Door een storing in een applicatie in de IT-systemen bij onze pensioenuitvoerder TKP, heeft gedurende een aantal maanden geen screening van (rechts)personen tegen de sanctielijsten plaatsgevonden. Achteraf heeft de screening alsnog plaatsgevonden, zonder negatieve uitkomsten. Om herhaling te voorkomen, worden maatregelen genomen.

Door het fonds is in het eerste kwartaal van 2021 een brief ontvangen van de toezichthouder AFM dat het Pensioenfonds Notariaat in het jaarverslag 2019 de transactiekosten niet apart als bedrag heeft gerapporteerd onder hoofdstuk kosten, terwijl dit wel een vereiste was. Pensioenfonds Notariaat heeft aanpassing wel doorgevoerd in dit jaarverslag. Daarmee heeft het de aanbeveling van de toezichthouder AFM opgevolgd.

In 2020 zijn door de toezichthouders geen boetes of dwangsommen opgelegd aan Pensioenfonds Notariaat.

4.9 Meldingen Autoriteit Persoonsgegevens

Sinds 1 januari 2016 geldt de meldplicht datalekken. Deze meldplicht houdt in dat organisaties (zowel bedrijven als overheden) bij een ernstig datalek direct een melding moeten doen bij de Autoriteit Persoonsgegevens. Organisaties moeten het datalek in bepaalde situaties ook melden aan de betrokkenen waarvan de persoonsgegevens zijn gelekt. Bij een datalek gaat het om toegang tot of vernietiging, wijziging of vrijkomen van persoonsgegevens bij een organisatie zonder dat dit de bedoeling is van deze organisatie. Ook onrechtmatige verwerking van gegevens valt onder een datalek. Melding bij de Autoriteit Persoonsgegevens is alleen verplicht als een datalek ernstige nadelige gevolgen heeft voor de bescherming van persoonsgegevens, of er daarop kans is. In 2020 waren er geen datalekken.

5 ORGANISATIE

5.1 Bestuursmodel

Pensioenfonds Notariaat kent een bestuursmodel dat bestaat uit:

- een paritair bestuur met vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers, een vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden en onafhankelijk deskundigen. Het bestuur wordt geleid door een technisch voorzitter zonder stemrecht;
- een raad van toezicht;
- een verantwoordingsorgaan.

Bestuur

Het bestuur van Pensioenfonds Notariaat is onder meer verantwoordelijk voor het beleid van het fonds, de uitvoering van de pensioenregelingen zoals vastgesteld door sociale partners en het beheer van het vermogen van het fonds. Om hier op goede wijze invulling aan te geven, wordt gewerkt met bestuurlijke commissies voor de beleidsvoorbereiding. Het gaat dan om de commissies voor balansmanagement, risicomanagement en die voor communicatie, governance, compliance en pensioenregelingen. Een externe adviserend actuaire en een externe onafhankelijke accountant staan het bestuur bij. Jaarlijks voert het bestuur een zelfevaluatie uit.

Het bestuur kent een onafhankelijk technisch voorzitter.

Invulling sleutelfuncties

De voorzitter van de risicomanagementcommissie is binnen het bestuur de houder van de sleutelfunctie risicobeheer. De vervuller van de sleutelfunctie risicobeheer is de risicomanager binnen het bestuursbureau. De certificerend actuaire is zowel de houder als de vervuller van de sleutelfunctie actuariael. De voorzitter van de interne auditcommissie is binnen het bestuur de houder van de sleutelfunctie interne audit; de vervuller is een externe specialist op dit terrein.

Raad van toezicht

De raad van toezicht houdt toezicht op het functioneren van het bestuur en de afwegingen die het bestuur maakt bij de vaststelling van het beleid van het fonds. De raad van toezicht bestaat uit drie onafhankelijke deskundigen. In 2020 is mevrouw Hennie de Graaf toegetreden tot de raad van toezicht. Zij volgde Xander den Uyl op vanwege het aflopen van zijn benoemingstermijn.

Verantwoordingsorgaan

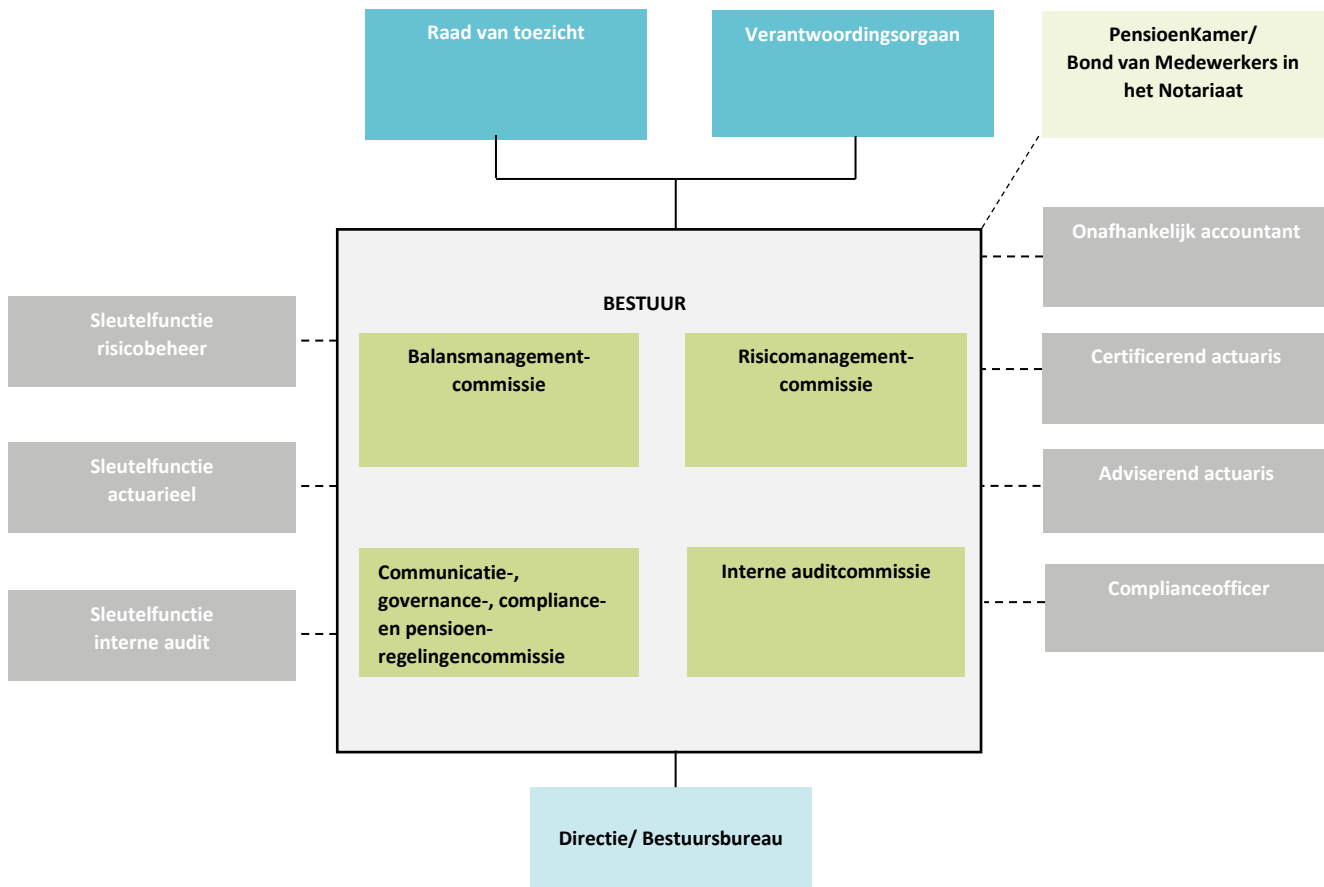
Het verantwoordingsorgaan geeft zijn oordeel over het door het bestuur gevoerde beleid. Daarnaast heeft het verantwoordingsorgaan adviesrecht voor een aantal onderwerpen. Het verantwoordingsorgaan kent zeven leden: één lid namens de ex-deelnemers, twee leden namens de pensioengerechtigden en vier leden die nu pensioen opbouwen bij Pensioenfonds Notariaat.

Het verantwoordingsorgaan heeft in 2020 zijn adviesrecht uitgevoerd voor de statuten, het verkiezingsreglement voor het verantwoordingsorgaan, het communicatiebeleid, de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten. Twee leden maakten daarnaast deel uit van de verkiezingscommissie, die verantwoordelijk was voor de verkiezing van drie nieuwe leden van het verantwoordingsorgaan. Deze verkiezingen vonden in het eerste kwartaal van 2021 plaats. Per 25 april 2021 hebben de nieuwe leden zitting genomen in het verantwoordingsorgaan.

Tussentijds waren er ook wijzigingen in de samenstelling van het verantwoordingsorgaan. Per 31 december 2019 trad een lid van het verantwoordingsorgaan af. Dit lid is per 1 januari 2020 opgevolgd door de eerstvolgende kandidaat met de meeste stemmen op de kieslijst van de

verkiezingen van 2019. Daarnaast trad halverwege 2020 nog een lid terug. Per 21 september 2020 werd deze kandidaat ook opgevolgd door een van de kandidaten van de kieslijst van 2019. Het oordeel van het verantwoordingsorgaan over 2020 staat in hoofdstuk 8.

5.2 Organogram bestuurlijke organisatie (situatie 31 december 2020)

5.3 Opdrachtgever (sociale partners)

De Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB) treedt samen met de Bond van Medewerkers in het Notariaat op als opdrachtgever van Pensioenfonds Notariaat voor de uitvoering van de pensioenregelingen. De KNB heeft hiervoor de Werkgevers- en Werknemerscommissie ingericht die samen de PensioenKamer vormen. De Werkgeverscommissie en Werknemerscommissie stellen de inhoud van de pensioenregeling voor kandidaat-notarissen (in loondienst) en de toegevoegd notarissen vast. De Bond van Medewerkers in het Notariaat en de Werkgeverscommissie stellen de inhoud van de pensioenregeling voor de overige medewerkers in het notariaat vast. De Werkgeverscommissie alleen bepaalt de pensioenregeling voor de zelfstandigen. Dit zijn de notarissen en de kandidaat-notarissen met een onderneming voor eigen rekening en risico. De opdrachtgevers maken gebruik van eigen externe adviseurs en worden zo nodig inhoudelijk ondersteund door het fonds.

Pensioenfonds Notariaat geeft bij de opdrachtaanvaarding aan onder welke voorwaarden (zoals de kostprijs van de pensioenopbouw) de pensioenregeling kan worden uitgevoerd.

5.4 Uitbesteding

Pensioenfonds Notariaat besteedt de pensioenadministratie uit aan TKP Pensioen B.V. Daaronder valt onder meer het innen van de pensioenpremies, het verzorgen van de uitkeringen en het administreren van de werkgeversgegevens en de pensioenopbouw van de deelnemers. Maar TKP speelt ook een belangrijke uitvoerende rol in de communicatie van het fonds. N.V. Amersfoortse Algemene Verzekering Maatschappij (De Amersfoortse) voert voor de (toegevoegd) notarissen en kandidaat-notarissen de arbeidsongeschiktheidsregeling uit en neemt het risico van arbeidsongeschiktheid voor haar rekening op basis van herverzekering. Re-integratie in het arbeidsproces en de begeleiding bij het (medische) proces van arbeidsongeschiktheid behoort ook tot de taken van De Amersfoortse.

Het vermogensbeheer is eind 2020 uitbesteed aan vijf vermogensbeheerders: Achmea Investment Management, Aegon Investment Management, BlackRock (Netherlands) BV, Stafford Capital Partners en Aberdeen SVG Private Equity.

De rol van fiduciair adviseur is ondergebracht bij NN IP. Deze organisatie adviseert het bestuur gevraagd en ongevraagd over onder andere het (strategisch) beleggingsbeleid, de inrichting van het (strategisch) beleggingsproces en de (strategische) beleggingsportefeuille en de invulling van het ESG-beleid. Ook behoren het monitoren en evalueren van de vermogensbeheerders en de beleggingscategorieën tot haar taak. Tot slot vervult de fiduciair adviseur een aantal operationele taken voor het fonds.

BNY Mellon verzorgt onder meer de beleggingsadministratie, de compliance monitoring van de mandaten van de vermogensbeheerders, de toezichthoudersrapportage en de performancemeting. Ortec stelde de risicorapportage op. De IT-ondersteuning van het bestuursbureau is uitbesteed aan Computerwacht B.V.

5.5 Ontwikkelingen op het gebied van governance in 2020

In 2020 heeft Pensioenfonds Notariaat de implementatie van de IORP II-richtlijn afgerond. In dat jaar besloot het bestuur tot afschaffing van het roulerend voorzitterschap en het benoemen van een technisch voorzitter. Per 1 januari 2021 is de technisch voorzitter aangesteld.

Medio 2020 bleken de statuten van het fonds enkele beperkende voorwaarden te bevatten waardoor het mogelijk was dat het fonds in een situatie kon geraken dat het voor het bestuur niet meer mogelijk was besluiten te nemen. Met name ingeval van vacatures was dit aan de orde. Het bestuur heeft daarop, met instemming van de raad van toezicht en het verantwoordingsorgaan, enkele wijzigingen in de statuten aangebracht om in dergelijke situaties te voorzien. In aanvulling hierop heeft in het najaar een integrale toetsing van de statuten plaatsgevonden. Geringe wijzigingen die hieruit voortkomen worden in het loop van dit jaar doorgevoerd.

Naar aanleiding van het voorgaande is ook het proces voor werving en aanstelling van nieuwe bestuursleden aangescherpt.

6 KOSTEN

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de kosten van Pensioenfonds Notariaat verantwoord volgens de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie. De aanbevelingen in deze publicatie hebben betrekking op het transparant rapporteren van het pensioenbeheer in euro's per deelnemer. Het aantal deelnemers is hier de som van het aantal actieve deelnemers en het aantal pensioengerechtigden. Ook wordt gevraagd om de kosten van het vermogensbeheer inzichtelijk te maken (in een percentage van het gemiddeld belegd vermogen). Verder is de aanbeveling om separaat de (eventueel geschatte) transactiekosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen te vermelden.

6.2 Kostenbewustzijn

Een pensioenfonds ontvangt premies van deelnemers en belegt dit geld. Het fonds keert vervolgens pensioen uit aan pensioengerechtigden, vaak pas tientallen jaren na de inleg. Om dit proces verantwoord te laten verlopen, worden verschillende werkzaamheden uitgevoerd. Voorbeelden hiervan zijn het voeren van een pensioenadministratie, het beheer van het vermogen, het vormgeven van het pensioenbeleid, de inrichting en ondersteuning van de bestuursorganen en de communicatie richting deelnemers en pensioengerechtigden.

Er wordt naar gestreefd om de verschillende processen zo (kosten)efficiënt mogelijk uit te voeren, zonder dat de kwaliteit van de uitvoering daaronder lijdt. Een kostenefficiënte uitvoering betekent niet dat alle werkzaamheden zo goedkoop mogelijk worden uitgevoerd. Integendeel: de belangen zijn zeer groot en daarom is een hoge kwaliteit van de pensioenuitvoering een absolute vereiste. Dit betekent soms juist een extra kosteninspanning.

Een groot deel van de werkzaamheden is uitbesteed aan externe partijen. Het bestuur draagt altijd de eindverantwoordelijkheid voor deze werkzaamheden en moet aantoonbaar in control zijn. Om die reden (en om te voldoen aan de IORP II-wetgeving) werd in 2019 het interne toezicht vormgegeven met de invulling van de risicomanagement- en auditfunctie.

Naast deze interne toezichtfuncties zijn er verschillende andere toezichthouders bij het fonds betrokken, zoals de raad van toezicht (intern) en AFM en DNB (extern). Ook wordt verantwoording afgelegd aan het verantwoordingsorgaan. Om de verantwoording op een professionele wijze in te vullen, is het onvermijdelijk dat er kosten worden gemaakt. Door de intensivering van het toezicht zien wij een toenemende druk op de kosten ontstaan.

6.3 Kostenontwikkeling 2020

In 2020 is de governance in het kader van de IORP II-richtlijn verder geïmplementeerd en afgerond. Dit leidde tot hogere kosten, met name op het gebied van audit en risicomanagement. Het fonds heeft hierbij wel oog gehouden voor de kostenverhouding.

Pensioenfondsen worden meer en meer gezien als financiële instellingen, zoals banken en verzekeraars. Omdat de toezichthouder pensioenfondsen ook als zodanig benadert, ziet het bestuur een verzwaring van aandacht en taakverschuiving richting het vermogensbeheer. Dit geldt ook voor het bestuursbureau, waardoor kosten toenemen. Met andere woorden: de kosten van het bestuursbureau en de bestuurlijke organen zijn relatief steeds minder verbonden aan pensioenuitvoering en steeds meer aan balansmanagement en vermogensbeheer.

Om deze reden heeft het bestuur besloten dat met ingang van 2019 de kosten van de governance en het bestuursbureau voor 50% worden doorberekend aan vermogensbeheer en voor 50% aan pensioenbeheer. Tot en met 2018 was de verhouding 65% (pensioenbeheer)/35% (vermogensbeheer).

Kosten governance

De governancekosten bestaan uit de vergoedingen voor bestuur en overige organen, verzekeringskosten, kosten voor intern en extern toezicht (DNB en AFM), compliancekosten en auditkosten (onafhankelijk accountant en certificerend actuaaris).

In onderstaand overzicht worden de kosten voor governance en bestuursondersteuning voor de jaren 2018 tot en met 2020 weergegeven.

Governancekosten en bestuursondersteuning	2020	2019	2018
Bestuursvergoeding en kosten overige gremia	680	695	584
Intern toezicht IORP II	401	382	138
Toezicht & lidmaatschap	196	196	205
Bestuursondersteuning	1.204	1.041	1.018
Totaal	2.481	2.314	1.945

De kosten voor governance en bestuursondersteuning worden in de jaarrekening niet apart gepresenteerd, omdat ze onderdeel zijn van de pensioenbeheer- en vermogensbeheerkosten. Wel kunnen we inzicht geven in de kosten per deelnemer voor dit onderdeel.

Kosten per deelnemer (x € 1)	2020	2019	2018
Governance	37	39	37

De kosten per deelnemer zijn stabiel gebleven. In de governancekosten is een stijging te zien. De oorzaak ligt in de hogere toezichtkosten. En dan met name in het verhoogde toezicht en de al eerdergenoemde inrichting van de risicomanagement- en auditfunctie. Door de gewijzigde toerekening van deze kosten naar pensioenbeheer- en vermogensbeheerkosten heeft dit geen invloed op de kosten per deelnemer.

Het totaal van deze kosten wordt - zoals eerder aangegeven - in de verhouding 50%/50% verdeeld over pensioen- en vermogensbeheer (zie de volgende tabellen).

Kosten pensioenbeheer

De kosten van pensioenbeheer bestaan voor het grootste gedeelte uit de kosten van pensioenuitvoerder TKP voor het uitvoeren van de administratie van de pensioenregeling. In het volgende overzicht zijn deze kosten opgenomen.

Pensioenbeheer	2020	2019	2018
Communicatie	217	244	165
Pensioenuitvoering	2.235	2.308	2.060
Doorbelastingen:			
Governancekosten	638	637	603
Bestuursondersteuning	602	521	662
Totaal*	3.692	3.709	3.489

* Exclusief kosten projecten van € 135 (2019: € 189).

Projectkosten

Naast de reguliere kosten is er ook in 2020 sprake van projectkosten. In 2020 is in totaal voor € 135 (2019: € 189) besteed aan projecten. De projectkosten hadden betrekking op het implementeren van het IT-risicobeleid en het onderzoeken van alternatieven voor de huidige uitvoering van het pensioenbeheer. Bij het vaststellen van de kosten per deelnemer wordt onderscheid gemaakt tussen de kosten per deelnemer exclusief en inclusief projectkosten.

Kosten per deelnemer

Ter vergelijking van de kostenniveaus van de verschillende pensioenfondsen wordt, op aanbeveling van de Pensioenfederatie, gekeken naar de kosten per deelnemer. Dit zijn de kosten van pensioenbeheer in euro's per deelnemer. Het aantal deelnemers is de som van het aantal actieve deelnemers en het aantal pensioengerechtigden. Naast de reguliere kosten worden er jaarlijks kosten voor projecten gemaakt. Ook die kunnen worden gerelateerd aan het aantal deelnemers en pensioengerechtigden. De kosten per deelnemer zien er dan als volgt uit.

Kosten per deelnemer (x € 1)	2020			2019		
	regulier	project	totaal	regulier	project	totaal
Pensioenbeheerkosten	216	8	224	225	12	237

De reguliere kosten per deelnemer zijn in 2020 € 9 per deelnemer lager dan in 2019. Dit komt voort uit kostenbeheersing, lagere kosten voor juridische bijstand voor rechtszaken en lagere adviseurskosten.

Vermogensbeheerkosten

De vermogensbeheerkosten ontwikkelden zich van 2017 t/m 2020 als volgt:

Vermogensbeheerkosten (x 1.000)	2020	2019	2018	2017
Directe vermogensbeheerkosten	4.635	5.120	4.349	5.097
Indirecte vermogensbeheerkosten	1.738	2.640	2.107	2.265
Totaal*	6.373	7.760	6.456	7.362

* Inclusief projecten van € 113 (2019: € 460)

De doorbelasting van de kosten van governance en bestuursondersteuning is opgenomen onder de directe vermogensbeheerkosten. De daling van de directe vermogensbeheerkosten wordt veroorzaakt door de lagere kosten voor de custodian en lagere adviseurskosten. De daling van de indirecte vermogensbeheerkosten wordt veroorzaakt door de lagere kosten voor private equity.

Voor een vergelijking van de vermogensbeheerkosten van verschillende pensioenfondsen worden deze kosten vaak uitgedrukt in een percentage van de gemiddelde marktwaarde van de beleggingen. Dit is in het volgende overzicht in beeld gebracht.

Vermogensbeheerkosten in % gemiddelde marktwaarde	2020	2019	2018
Directe vermogensbeheerkosten	0,14	0,15	0,16
Indirecte vermogensbeheerkosten	0,05	0,09	0,06

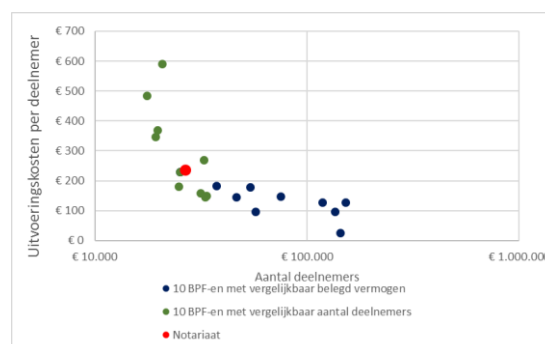
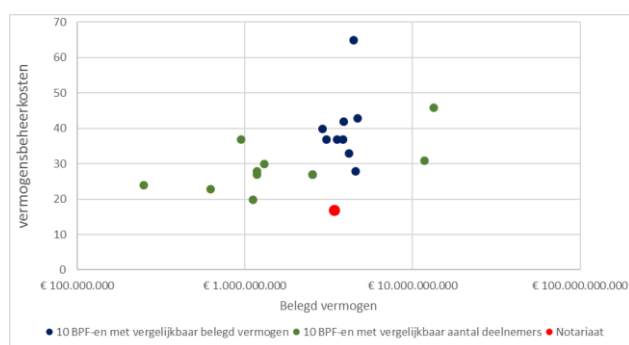
De transactiekosten bedragen 0,06% van het gemiddeld belegd vermogen en zijn onderdeel van de indirecte vermogensbeheerkosten (0,05%). De reden dat de indirecte vermogensbeheerkosten lager liggen dan de transactiekosten komt door een terugdraaiing van de performance fee binnen private equity. Het verloop over de jaren 2018 tot en met 2020 is als volgt:

Transactiekosten vermogensbeheer in % vermogen	2020	2019	2018
Transactiekosten	0,06	0,05	0,06

In de totale kosten voor het vermogensbeheer van € 6.373 zijn impliciete transactiekosten van € 1.849 opgenomen op basis van de berekeningswijze van de Pensioenfederatie. De totale vermogensbeheerkosten exclusief transactiekosten bedragen € 4.524. Uitgedrukt in de gemiddelde marktwaarde van de beleggingen is dit 0,19%.

6.4 Kostenvergelijking

De vermogensbeheerkosten en de pensioenuitvoeringskosten kunnen worden vergeleken met die van andere pensioenfondsen. Daarbij moet worden opgemerkt dat elk pensioenfonds specifieke kenmerken kent die kostenverhogend of -verlagend kunnen werken. Als naar een vergelijkbare peergroup wordt gekeken, dan geeft dit een beeld van het kostenniveau van het fonds ten opzichte van andere vergelijkbare pensioenfondsen. In onderstaande grafieken is dit gevisualiseerd. Omdat van pensioenuitvoerders de cijfers over 2020 nog niet bekend zijn, is deels gebruik gemaakt van cijfers over 2019.

De grafieken zijn ontleend aan een inventarisatie door adviesbureau Sprenkels & Verschuren op basis van cijfermateriaal van DNB.

7 VOORUITBLIK

7.1 Financiële situatie

Pensioenfonds Notariaat is al een aantal jaren niet in staat de pensioenen te verhogen. De koopkracht ervan daalt hierdoor. De coronacrisis, die vanaf het eerste kwartaal van 2020 enorme negatieve effecten had en heeft op de financiële markten, brengt veel onzekerheid met zich mee. Het fonds verwacht dat zijn financiële situatie nog verder onder druk komt te staan en de mogelijkheid van een toeslagverlening verder weg komt te liggen. Het bestuur heeft continu aandacht voor maatregelen die een verder negatief effect op de financiële positie van het fonds zoveel mogelijk tegengaan. Dit om in ieder geval het moeten korten zo goed als mogelijk te voorkomen.

Inmiddels worden de contouren van het nieuwe pensioenstelsel steeds duidelijker. De hoofdlijnen zijn gepresenteerd en de aanstaande afronding van het wetgevingstraject zal nader inzicht geven in de verdere uitwerking. Zodra de implementatie hiervan bij het fonds verder wordt vormgegeven zal dit ook effect hebben voor de invulling van de financiële opzet van het fonds. Met name de parameters pensioenambitie en fondsrisico zullen opnieuw moeten worden gedefinieerd.

Herstelplan

Begin dit jaar heeft het fonds een geactualiseerd herstelplan opgesteld en ingediend bij DNB. Op basis van dat herstelplan, dat loopt tot 2029, is de verwachting dat het fonds tijdig in staat is om uit de tekortsituatie te komen (dekkingsgraad van 113,4%). Volgens de berekeningen gebeurt dit eind 2023. Uiteraard is dit gebaseerd op veronderstellingen; met fluctuaties in rente en rendementen in al die jaren wordt geen rekening gehouden. Afwijking van dit resultaat is dus waarschijnlijk, waardoor aanvullende maatregelen nodig kunnen zijn. Zoals een premieverhoging of een verlaging van de pensioenen. Met het herstelplan werd eveneens beoogd om eind 2020 een beleidsdekkingsgraad van 107,6% te hebben bereikt. De beleidsdekkingsgraad lag op dat moment met 100,2% onder dit niveau. Gezien het reservetekort, is begin 2021 het herstelplan geëvalueerd en vóór 1 april 2021 een geactualiseerd herstelplan bij DNB ingediend.

Premiebeleid

Het premiebeleid van het fonds is gebaseerd op de systematiek van gedempte kostendekkende premie. Dat houdt in dat voor langere tijd de premie gebaseerd is op een (op enig moment) vastgesteld renteniveau. Bij die systematiek wordt ervan uitgegaan dat effecten van renteschommelingen binnen een bepaalde periode uitmiddelen. De rente die het fonds tot en met 2020 hanteerde was gebaseerd op de stand per oktober 2015. Voor de jaren na 2020 moet het fonds uitgaan van de rente per oktober 2020, die ten opzichte van 2015 fors is gedaald. Verder vindt het fonds het belangrijk dat voor komende jaren een premie wordt betaald die de feitelijke kosten van de pensioeninkoop dekt. Dit betekent voor de jaren 2021 en verder dat er een sterk verhoogde pensioenpremie nodig is om te komen tot de door sociale partners gewenste pensioenopbouw. Om die reden zijn sociale partners gekomen tot bijstelling van de hoogte van de gewenste pensioenopbouw. Die is voor 2021 omlaag gebracht naar circa 1,1% (was 1,75%). Het fonds kan op deze wijze een, bij de pensioenopbouw passende, kostendekkende premie vragen.

7.2 Nieuw pensioenstelsel

Nadat in juni 2019 door kabinet en sociale partners het Principeakkoord vernieuwing pensioenstelsel is gepresenteerd, is het wetgevingstraject thans de volgende stap die om invulling vraagt. Volgens de door Minister Koolmees van SZW afgegeven planning wordt dit in het lopende jaar afgewikkeld en zal wetgeving per 1 januari 2022 van kracht worden.

Het nieuwe pensioenstelsel vraagt aanpassing van onze huidige pensioenregelingen. De sociale partners zullen daarvoor eerst hun keuzes voor de inhoud van de pensioenregelingen kenbaar moeten maken. Voor het notariaat zijn dat de PensioenKamer (KNB) en de Bond van Medewerkers in het Notariaat. De uitdaging wordt om een goede balans te vinden tussen de wens van onze deelnemers voor een zeker pensioen én het nieuwe stelsel, dat juist uitgaat van meer risico en minder zekerheid.

Inmiddels hebben sociale partners nadrukkelijk aangegeven zo spoedig mogelijk te willen overgaan naar een regeling die past bij het nieuwe pensioenakkoord. Het overleg daarover, tussen sociale partners en het fonds, is in volle gang. Aspecten die daarbij van belang zijn, zijn onder meer de uitvoerbaarheid, de juridische haalbaarheid, de inpasbaarheid in het nieuwe pensioenstelsel en de gevolgen van de transitie. Pensioenfonds Notariaat zal bij dit proces waar nodig ondersteuning bieden aan sociale partners.

7.3 Werken aan strategische doelen

In hoofdstuk 1 staan de strategische doelen van Pensioenfonds Notariaat en de behaalde resultaten in 2020 beschreven. De strategische doelen worden elk jaar vertaald naar concrete doelstellingen voor het nieuwe jaar. In 2021 wordt onder andere aandacht geschonken aan de verdere uitwerking van het ESG-beleid en de implementatie van het pensioenakkoord. Bij dit laatste onderwerp is ook de uitvoering van een nieuwe pensioenregeling een belangrijk aandachtspunt. Verder krijgt de doorontwikkeling van het balansmanagement aandacht en wordt de communicatie met de beroepsgroep geïntensiveerd vanwege de sterk gestegen kosten voor de pensioenregeling. Het gaat dan met name om de communicatie met de actieve deelnemers van het fonds, maar ook voor de pensioengerechtigden is er aandacht. Het risicomangement, zowel vanuit operationeel als financieel oogpunt, is een blijvend aandachtspunt voor het bestuur.

8 BEVINDINGEN RAAD VAN TOEZICHT EN OORDEEL VERANTWOORDINGSORGAAN

8.1 Bevindingen raad van toezicht

Inleiding

Conform de statuten van Pensioenfonds Notariaat stelt de raad van toezicht jaarlijks een rapportage van het intern toezicht op. In het jaar 2020 bestond de raad van toezicht tot 1 juli 2020 uit mevrouw C.A.M. van Eggermond, de heer P. Braams en de heer X.J. den Uyl. Vanaf 1 juli 2020 is de heer X.J. den Uyl afgetreden als lid raad van toezicht. Mevrouw H. de Graaf heeft de heer Den Uyl per 1 juli 2020 opgevolgd. Deze leden hebben gedurende het jaar 2020 het intern toezicht bij het fonds uitgevoerd.

De raad van toezicht heeft in het verslagjaar overleg gevoerd met het bestuur en het verantwoordingsorgaan. Daarnaast hebben leden van de raad op ad hoc basis commissie- en bestuursvergaderingen bijgewoond. Tevens heeft de raad gesprekken gevoerd met de sleutelfunctiehouders Audit en Risicobeheer.

Formele instemmingen raad van toezicht

In 2020 heeft de raad van toezicht met een beoogd bestuurslid een gesprek gevoerd om te toetsen of dit beoogde bestuurslid voldoet aan het functieprofiel voor bestuursleden dan wel na het volgen van een opleiding gaat passen binnen het functieprofiel van de vacature. Het bestuurslid is in september 2020 benoemd. In 2020 is tevens een bestuurslid benoemd door middel van verkiezingen. De raad van toezicht heeft dit bestuurslid hierdoor niet getoetst aan het functieprofiel maar heeft wel achteraf een gesprek gehad met dit bestuurslid en geconstateerd dat het bestuurslid past binnen het functieprofiel. Daarnaast heeft de raad van toezicht met een beoogd technisch voorzitter ook een dergelijk toetsingsgesprek gevoerd. De beoogd technisch voorzitter start per 1 januari 2021. Gedurende het jaar heeft de raad een functieprofiel voor een bestuurslid met het functieprofiel RMC, een functieprofiel voor een bestuurslid met het functieprofiel PGC en het functieprofiel voor de technisch voorzitter vastgesteld. Tevens heeft de raad haar goedkeuring verleend aan de wijziging van de statuten en een aantal reglementen.

Bijzondere aandachtspunten 2020

In 2020 heeft de raad van toezicht conform haar agenda de volgende aandachtspunten gevolgd:

- complexiteit van de regeling, continuering aandacht voor zzp-problematiek;
- vermogensbeheer: inbedding custodian en fiduciair adviseur;
- ESG-implementatie;
- inrichting en functioneren governance (IORP II (sleutelfunctiehouders), bestuurlijke cohesie, integratie bestuurlijke mutaties, benutting aanwezige kwaliteit bestuur en bestuursbureau);
- nieuwe pensioenstelsel en verandervermogen;
- toezichtsonderwerpen DNB.

Bevindingen 2020

Het jaar 2020 is voor alle pensioenfondsen in Nederland een complex jaar en bewogen jaar gebleken. De combinatie van onrust op de financiële markten en lage rente hebben de financiële positie verslechterd. Dit komt onder andere tot uiting in de verslechterde premiedekkingsgraad.

Complexiteit van de regeling, continuering aandacht voor zzp-problematiek

De complexiteit van de regeling en de zzp-problematiek heeft als gevolg van de hectiek van dit jaar niet de nodige bestuurlijke aandacht gekregen. De complexiteit van de regelingen maakt een structurelere samenwerking met sociale partners er niet eenvoudiger op. In de eerste helft van het

jaar heeft dit onderwerp niet op de bestuursagenda gestaan. Dit jaar heeft alleen de premiestelling in het overleg met sociale partners op de agenda gestaan. In de tweede helft van het jaar is de aandacht verschoven naar de discussie omtrent de premiedekking.

De raad van toezicht heeft waargenomen dat het bestuur wel heeft gewerkt aan het verbeteren van de contacten met sociale partners. Het bestuur heeft gepoogd de relatie te verbeteren en intensiveren met sociale partners. Maar de raad van toezicht ziet ook dat het overleg lastig van de grond komt. Dit maakt het niet gemakkelijk om de complexiteit van de regeling te bespreken. Vervolgens is alle aandacht van partijen naar de premiediscussie gegaan.

De raad van toezicht heeft kunnen vaststellen dat het bestuur in overleg met sociale partners is getreden om de parameters voor 2021 vast te stellen. Het door het bestuur gehanteerde uitgangspunt dat vanaf 2021 een 100% premiedekkingsgraad moet gelden, heeft de verhoudingen met sociale partners uitgedaagd. De raad begrijpt de opstelling van het bestuur vanuit haar verantwoordelijkheid voor een evenwichtige belangenafweging. Tegelijkertijd wijst de raad op het risico dat verslechterde verhoudingen met sociale partners impact kan hebben op de vereiste samenwerking om te komen tot een effectieve transitie naar het nieuwe pensioenstelsel.

Vermogensbeheer: inbedding custodian en fiduciair adviseur

De inbedding van de custodian en de fiduciair adviseur hebben in 2020 succesvol hun beslag gekregen. De beweging van project naar reguliere lijnactiviteit is door het bestuursbureau effectief doorgezet. Hiermee is de kwaliteit van het vermogensbeheer verder geprofessionaliseerd. Wel dienen de diverse spelers nog verder op elkaar ingewerkt te worden, waardoor tijdigheid en kwaliteit van de stukken en de besluitvorming daarbij verder verbeterd kunnen worden.

ESG-implementatie

De raad van toezicht blijft zorg houden over het schuiven van doelen, ambities en realisaties op het gebied van ESG. De in de eerste helft van 2020 door NN IP uitgevoerde evaluatie van het ESG-beleid en de plannen liet zien dat professionalisering en planmatig werken noodzakelijk waren. De planning was uitdagend maar realistisch. De realisatie blijft echter opnieuw achter bij de verwachting. Het bestuur heeft een ambitie uitgesproken met betrekking tot ESG. De ambitie en realisatie van die ambitie sluiten niet op elkaar aan. De raad van toezicht vindt dit niet passen bij een fonds van deze omvang en met deze ambitie. De raad dringt aan dat dit dossier daadkrachtig wordt opgepakt en zo snel mogelijk wordt aangesloten bij de minimale standaard in de markt. De veranderingen volgen elkaar snel op dit onderwerp. De raad adviseert het fonds om aangesloten te blijven bij de ontwikkelingen.

Inrichting en functioneren governance (i.e. IORP II, sleutelfunctiehouders), bestuurlijke cohesie, integratie bestuurlijke mutaties, benutting aanwezige kwaliteit bestuur en bestuursbureau)

De raad van toezicht is kritisch over het functioneren van de governance binnen het bestuur in 2020. Tevredenheid is aanwezig over het besluit om het bestuursmodel per 1 juli 2020 uit te breiden met een onafhankelijk technisch voorzitter. De raad van toezicht is van mening dat hierdoor de in het bestuur aanwezige deskundigheid, competenties en dynamiek beter tot haar recht kunnen komen. De kwaliteit van de voorbereiding en de tijdigheid van besluitvorming inclusief formele vastlegging en instemming van de diverse organen rondom dit onderwerp kan en moet beter.

Ook is de raad van toezicht kritisch over de planning in het afgelopen jaar ten aanzien van de invulling van vacatures in het bestuur waardoor een samenloop ontstond die het bestuurlijk vermogen om legitieme besluiten te nemen onnodig heeft bedreigd. De communicatie met en begeleiding van kandidaat-bestuursleden kan beter georganiseerd worden. Positief daarentegen is de snelheid en dynamiek waarmee het bestuur, het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht

geschakeld hebben om noodzakelijke aanpassingen in de governance alsnog tijdig geregeld te krijgen.

De ontwikkeling van het sleutelfunctiehouderschap Actuarieel, Risicobeheer en Internal Audit is positief te noemen. Gesprekken met sleutelfunctiehouders laten zien dat de functies steeds beter en professioneler worden ingevuld. Wel wijst de raad van toezicht erop dat de periodieke rapportages voor verbetering vatbaar zijn.

Nieuwe pensioenstelsel en verandervermogen

De raad van toezicht ziet dat sociale partners een grote ambitie hebben ten aanzien van de transitie naar een nieuw pensioenstelsel. Om gelijke pas te houden met deze ambitie is samen op trekken met sociale partners noodzakelijk. De raad van toezicht ziet dat het bestuur veel energie stopt in het opbouwen en onderhouden van relaties met sociale partners. Mogelijk uiteenlopende verwachtingen en discussies rondom premiestelling en opbouw in de huidige regeling zijn een potentiële bedreiging voor de verhoudingen.

Snel en effectief kunnen migreren van het oude stelsel naar een nieuw pensioencontract stelt hoge eisen aan het verandervermogen van het bestuur, bestuursbureau en uitvoerder. De uitvoeringsmarkt is sterk in ontwikkeling. Er is veel dynamiek op het gebied van samenwerking, concentratie op kernklanten en toepassingen van informatietechnologie.

De raad van toezicht ziet dat het bestuur dit herkent en dringt aan op een meer gestructureerde aanpak en analyse van het verandervermogen om over te gaan naar het nieuwe pensioencontract. Hierbij dient ook gekeken te worden naar onderwerpen waarbij het bestuur ondersteuning en versterking nodig acht.

Toezietsonderwerpen DNB

In 2020 zijn geen specifieke DNB-onderzoeken uitgevoerd. De opvolging van de bevindingen uit het beleggingsonderzoek 2019 heeft plaatsgevonden. In de afronding van dit onderzoek geeft DNB aan dat bestuurlijke aandacht nodig is. De raad onderschrijft dat het bestuur aandacht dient te geven aan de opmerkingen van DNB en deze tijdig afhandelt. In zijn algemeenheid raadt de raad het bestuur aan het komende jaar meer aandacht te besteden aan de rapportages die op de agenda staan. IORP II wordt verder geïmplementeerd. De sleutelfuncties zijn ingevuld. Auditplannen zijn opgesteld en worden uitgevoerd. Het risicomanagement professionaliseert en een IT-risicoanalyse is uitgevoerd.

Toepassen code pensioenfondsen

De raad van toezicht heeft de Code Pensioenfondsen (“Code”) als richtlijn voor haar toezicht gehanteerd. De door de raad van toezicht benoemde aandachtspunten zijn onder te brengen bij de onderwerpen genoemd in de Code. De Code hanteert het principe pas toe of leg uit. De Code had ook de aandacht van het bestuur en indien en voor zover normen uit die Code niet werden nageleefd, wordt daarbij door het bestuur een toelichting gegeven. De raad geeft hierbij aan het bestuur mee om in het geval van een afwijking van de Code de toelichting meer te onderbouwen en te documenteren.

Aandachtspunten voor 2021

De raad van toezicht benoemt voor 2021 de volgende aandachtspunten;

Relatie met sociale partners

Het jaar 2021 wordt een uitdagend jaar voor het fonds. De dynamiek in de pensioenwereld zal verder toenemen naarmate meer duidelijk wordt over de mogelijkheden en regelgeving van het nieuwe pensioenstelsel. Dit zal hoge eisen stellen aan de relaties tussen sociale partners onderling en tussen

sociale partners en het fonds. Het samen komen tot een nieuwe toekomstige pensioenregeling met respect voor de in generieke zin veranderende verhoudingen tussen sociale partners en het fonds ziet de raad van toezicht als een belangrijke doelstelling.

Verandervermogen

De veranderingen in het pensioenstelsel en de wensen van sociale partners succesvol implementeren vereisen dat planmatig wordt gewerkt, regievoering aanwezig is en vragen om verandervermogen. De raad van toezicht zal in 2021 bijzondere aandacht besteden aan de ontwikkeling en werking van deze competenties van het fonds en nadrukkelijk ook van de uitbestedingspartijen zoals TKP en NNIP. Het is wenselijk te borgen dat het fonds tijdig afspraken maakt met partijen ten aanzien van kosten en doorlooptijd van veranderingen in de processen, systemen, kwaliteit van de data en (digitale) communicatie. Dit alles in lijn met de keuzes die binnen het nieuwe pensioencontract noodzakelijk zijn.

Nieuw pensioencontract

Het nieuwe pensioencontract is een grote uitdaging voor het fonds. De raad van toezicht vindt het dan ook van groot belang dat begin 2021 een samenhangende planning wordt opgesteld, waar mogelijk in samenwerking met sociale partners. Het tijdig adresseren en voorbereiden van keuzes binnen het nieuwe pensioencontract in samenspraak met sociale partners is cruciaal.

Effectiviteit bestuur

In 2020 is het bestuursmodel aangepast door de benoeming van een technisch voorzitter. Doelstelling van deze aanpassing is de effectiviteit van het bestuur en de effectiviteit van de besluitvorming te vergroten. De raad van toezicht ziet de werking van het model als een belangrijke succesfactor voor de uitdagingen de komende jaren waar het fonds voor geplaatst wordt. Tevens hecht de raad groot belang aan een goede en soepele invulling van ontstane vacatures. Een verdere inbedding van IORP II en de rol van de sleutelfunctiehouders en de technisch voorzitter binnen het bestuur dient ook in 2021 verder vorm te worden gegeven.

ESG voortgang

De afgelopen twee jaar heeft de raad kritische opmerkingen gemaakt over de voortgang op het gebied van ESG en maatschappelijk verantwoord beleggen. De raad ziet 2021 dan ook als een jaar waarbij het bestuur haar belofte gestalte doet om het beleid daadwerkelijk aantoonbaar te implementeren. Vervolgens kunnen dan ook weer verdere stappen worden overwogen en ambities worden bijgesteld, aangezien de markt zich snel ontwikkelt op dit gebied.

DNB onderzoeken

Uiteraard horen ook in 2021 de onderzoeksthema's van DNB op de agenda van de raad thuis.

Code Pensioenfondsen

De raad zal in 2021 monitoren of het bestuur de Code volgt en of bij een eventuele afwijking van de Code de door het bestuur gegeven onderbouwing voldoende is. De raad geeft het bestuur mee om kritisch te zijn bij het invullen van de Code en helder te onderbouwen wanneer wordt afgeweken van of gedeeltelijk wordt voldaan aan de Code.

De raad van toezicht spreekt - afsluitend - waardering uit voor de grote inzet van het bestuur, het bestuursbureau en alle andere betrokkenen bij de werkzaamheden in het verslagjaar. In het bijzonder bedankt de raad van toezicht de heer Greup die tot eind juni bestuurslid is geweest en van juli tot en met december interim als onafhankelijk technisch voorzitter heeft gefungeerd. De raad bedankt de heer Den Uyl voor zijn inzet en bijdrage aan de raad van toezicht.

Den Haag, 6 februari 2021

Namens de raad van toezicht,
drs. P. Braams, voorzitter

8.2 Reactie bestuur op bevindingen raad van toezicht

Het bestuur stelt de bevindingen van de raad van toezicht zeer op prijs. Het bestuur herkent de constatering van de raad van toezicht dat afgelopen jaar een complex en bewogen jaar is gebleken.

De door de raad van toezicht benoemde complexiteit van de regelingen wordt door het bestuur herkend. Na de fusie zijn overigens al diverse administratieve harmonisaties doorgevoerd. De resterende verschillen zijn een gevolg van bewuste keuzes van sociale partners en zijn qua uitvoering niet heel ingewikkeld. Over de verschillen in de regeling dient helder te worden gecommuniceerd zodat de regelingen niet meer als complex worden ervaren.

Het bestuur heeft met KNB gesproken over de zzp'ers in de beroepsgroep. Voor de oplossing van dit onderwerp is KNB nodig. Het geschatte aantal zzp'ers geeft het bestuur geen bovenmatige zorgen over 'geen premie, wel recht'.

De opmerking van de raad van toezicht over de verslechterde verhoudingen met sociale partners wordt door het bestuur herkend. Het fonds streeft naar een herstel van de goede verhouding met sociale partners. Het bestuur acht dit van belang om zo gezamenlijk een constructieve discussie over het nieuwe pensioenstelsel te kunnen voeren.

Het bestuur hoopt op het gebied van ESG iets van de zorgen van de raad van toezicht weg te kunnen nemen door op te merken dat in 2020 concrete acties zijn ondernomen. Het ESG-beleid is nader vormgegeven en er is een stappenplan opgesteld. Als onderdeel daarvan is per 2021 voor de discretionaire mandaten een uitsluitingslijst en een stembeleid operationeel.

Het bestuur neemt de opmerkingen van de raad van toezicht met betrekking tot de governance en dan met name over de invulling van de vacatures ter harte. Er zijn stappen gezet om dit proces beter te stroomlijnen. Governance blijft ook voor het bestuur een punt van aandacht.

De raad merkt op dat sociale partners een grote ambitie hebben ten aanzien van de transitie naar een nieuw pensioenstelsel en gezamenlijk optrekken op dit dossier is essentieel. Het bestuur is het grotendeels eens met deze bevinding. De verkennende gesprekken met sociale partners over de invulling van de regelingen in het kader van het nieuwe pensioenstelsel zijn inmiddels gestart.

De bevindingen van de raad van toezicht met betrekking tot de code pensioenfondsen worden door het bestuur opgepakt en worden zichtbaar in de volgende jaarverslaggeving. Het bestuur zal, daar waar mogelijk, een nadere toelichting geven.

Het bestuur zal het komende jaar met de aandachtspunten 2021 aan de slag gaan. Daarnaast zal het bestuur ook de toekomstdiscussie weer oppakken. In 2019 heeft het bestuur een aantal keuzes gemaakt met daarbij de opmerking dat het bestuur na drie jaar deze keuzes tegen het licht zal houden.

Het bestuur neemt de aanbevelingen die de raad van toezicht in zijn verslag doet ter harte en zal de opvolging van deze aanbevelingen ter hand nemen.

Het bestuur dankt tot slot de raad van toezicht voor de constructieve wijze van samenwerking in het afgelopen jaar.

Den Haag, 20 mei 2021

Namens het bestuur,
A.J.M. Jansen AAG

8.3 Oordeel verantwoordingsorgaan

Inleiding

Conform de statuten van Pensioenfonds Notariaat geeft het verantwoordingsorgaan jaarlijks een oordeel over het door het bestuur gevoerde beleid en de uitvoering ervan. Dit oordeel betreft het verslagjaar 2020.

Het verantwoordingsorgaan heeft in het verslagjaar achtmaal zelfstandig vergaderd, tweemaal met het bestuur, tweemaal met de raad van toezicht en eenmaal met sociale partners. Op basis van deze gesprekken, de bestuurlijke verslaglegging en het bestuursverslag over 2020 is een duidelijk beeld naar voren gekomen van het door het bestuur gevoerde beleid, waarover door het verantwoordingsorgaan een oordeel wordt gegeven.

Geformuleerde aandachtspunten voor 2020

Het verantwoordingsorgaan heeft de volgende aandachtspunten voor het jaar 2020 geformuleerd, die worden meegenomen in het oordeel:

- governance;
- toekomst pensioenstelsel en -regeling;
- ESG-beleid;
- cyberrisico's en inrichting IT bij uitbestedingspartijen;
- premie;
- gevolgen coronavirus.

Oordeel 2020

Het oordeel over 2020 is verwoord aan de hand van de aandachtspunten voor 2020.

Governance

Met betrekking tot dit speerpunt is het verantwoordingsorgaan kritisch: het verantwoordingsorgaan verwacht van het bestuur een betere naleving van en toezicht op de governance. Het verantwoordingsorgaan signaleert dat het bestuur goed in staat is om voorstellen grondig te overwegen; dit kan echter ten koste gaan van de slagvaardigheid. Een voorbeeld dat in dit kader heeft gespeeld, is de (her)benoeming van bestuurders. Het contact met de KNB en het besluitvormingsproces waren hierbij niet optimaal georganiseerd. Het verantwoordingsorgaan ziet dat het bestuur hier inmiddels een slag in heeft gemaakt door een technisch voorzitter aan te stellen. Het verantwoordingsorgaan hoopt dat het bestuur aandacht blijft houden voor noodzakelijke actualisering van de governance. Het bestuur wordt aangemoedigd om – met behulp van de technisch voorzitter – de slagvaardigheid te vergroten.

Het verantwoordingsorgaan waardeert het dat het bestuur in 2020 de statuten grondig heeft geëvalueerd.

Toekomst pensioenstelsel en -regeling

Inzake dit speerpunt heeft het verantwoordingsorgaan waardering voor de communicatie die in dit kader op de website is geplaatst met informatieve filmpjes van bestuursleden.

Verder is er op dit gebied nog weinig concreets gebeurd in 2020. Het verantwoordingsorgaan realiseert zich dat er in 2020 ook nog veel onzekerheden waren rond het nieuwe pensioenstelsel maar verwacht dat het bestuur hier in 2021 doortastend mee aan de slag gaat omdat in 2021, naar verwachting, het wetgevingsproces over het nieuwe pensioencontract is opgestart. Inzake de onderwerpen waar wel reeds meer over bekend is, zou het bestuur volgens het verantwoordingsorgaan meer kunnen communiceren.

ESG-beleid

Alhoewel de gestelde doelen omtrent het ESG-beleid voor 2020 niet volledig zijn bereikt, heeft het bestuur in 2020 een begin gemaakt met de implementatie van het ESG-beleid. Er moet echter nog een aantal zaken worden ingevuld. Het verantwoordingsorgaan verwacht dat deze zaken in 2021 voortvarend zullen worden opgepakt en geïmplementeerd, zodat het ESG-beleid van het fonds op het gewenste niveau komt. Streef ernaar dit niveau in de eerste helft van 2021 te behalen.

Cyberrisico's en inrichting IT bij uitbestedingspartijen

Het verantwoordingsorgaan heeft dit onderwerp als speerpunt benoemd omdat cyberrisico's en de inrichting van IT bij uitbestedingspartijen steeds belangrijker worden voor pensioenfondsen. Ook DNB besteedt hier de nodige aandacht aan. Het bestuur heeft in 2020 breed en uitvoerig gekeken naar de risico's en beheersmaatregelen op dit vlak.

In 2020 heeft het bestuur ook een Bring Your Own Device beleid geformuleerd; het Verantwoordingsorgaan juicht dit toe, temeer daar in tijden van thuiswerken vaak gebruik wordt gemaakt van eigen computers en tablets en dit noodzakelijke aandacht verdient.

Premie

Het verantwoordingsorgaan heeft in 2020 met het bestuur gesproken over de premiesystematiek. Het verantwoordingsorgaan volgt het bestuur in de weloverwogen keuze om voor een 100% premiedekkingsgraad te kiezen. Wel ziet het verantwoordingsorgaan dat verhoudingen met de sociale partners hierdoor onder spanning komen te staan. Het verantwoordingsorgaan moedigt het bestuur aan om de banden met de sociale partners goed te onderhouden en complimenteert het bestuur met de pogingen die ze in dit kader onderneemt.

Het verantwoordingsorgaan heeft met het bestuur gesproken over de advisering over de samenstelling van de premie en de hoogte van de premiecomponenten. Dit komt ieder jaar vrij laat op de agenda bij het verantwoordingsorgaan, terwijl over de uitgangspunten al eerder is gesproken. Daarom hebben het verantwoordingsorgaan en het bestuur afgesproken dat de premiesystematiek jaarlijks in het derde kwartaal wordt besproken met het verantwoordingsorgaan. De uiteindelijke adviesaanvraag gaat dan alleen nog om de output en kan dan sneller verlopen.

Gevolgen Coronavirus

Het verantwoordingsorgaan heeft gezien dat het bestuur in 2020 extra vergaderingen heeft gehad tijdens de coronacrisis. Het verantwoordingsorgaan is hierover geïnformeerd door het bestuur. Het verantwoordingsorgaan is tevreden over de wijze waarop het bestuur heeft gehandeld ten aanzien van de mogelijke risico's en de gevolgen van corona. Het bestuur heeft weloverwogen gehandeld en hierbij regelmatig verantwoording afgelegd aan het verantwoordingsorgaan.

Overig

In 2020 hebben twee leden van het verantwoordingsorgaan hun functie neergelegd. In hun plaats

zijn de twee eerstvolgende personen van de kieslijst toegetreden tot het verantwoordingsorgaan. Voor 2021 staan verkiezingen voor het verantwoordingsorgaan gepland. Het verantwoordingsorgaan hoopt op leden die zich grondig willen en kunnen verdiepen in de pensioenmaterie en die hun termijn kunnen volmaken.

In 2020 heeft het verantwoordingsorgaan mevrouw De Graaf voorgedragen als nieuw lid voor de raad van toezicht. Dit proces is samen met de raad van toezicht doorlopen en heeft het verantwoordingsorgaan als prettig ervaren.

Bevindingen raad van toezicht

Het verantwoordingsorgaan heeft kennisgenomen van de bevindingen van de raad van toezicht. De aanbevelingen van de raad van toezicht worden door het verantwoordingsorgaan onderschreven.

Het verantwoordingsorgaan spoort het bestuur aan in dit uitdagende jaar 2021 de relatie met sociale partners te blijven zoeken. Waarbij het verantwoordingsorgaan veel waarde hecht aan de aanbevelingen van de raad van toezicht op het gebied van het nieuwe pensioencontract. Het verantwoordingsorgaan onderschrijft de bevindingen van de raad van toezicht en vraagt het bestuur nadrukkelijk om hier aandacht aan te geven.

Het verantwoordingsorgaan constateert dat in dit complex en bewogen jaar 2020 de raad van toezicht goed is aangesloten bij het fonds en het bestuur met raad terzijde staat. Wel vraagt het verantwoordingsorgaan om het overleg tussen het verantwoordingsorgaan en de raad van toezicht daarbij niet uit het oog te verliezen.

Bijzondere aandachtspunten voor 2021

Het verantwoordingsorgaan heeft voor 2021 opnieuw een aantal aandachtspunten geformuleerd, te weten:

- effectiviteit bestuur;
- nieuwe pensioencontract (inclusief overleg met sociale partners);
- governance;
- premie, met name de hoogte van de premie in relatie tot wat wordt opgebouwd;
- draagvlak pensioenfonds;
- ESG-beleid.

Ook zal het verantwoordingsorgaan de door de raad van toezicht gestelde aandachtspunten monitoren.

Tot slot

Het verantwoordingsorgaan komt tot het oordeel dat het bestuur een consistent beleid heeft gevoerd en de belangen van alle bij het fonds betrokken belanghebbenden op een zorgvuldige wijze heeft afgewogen. Het verantwoordingsorgaan heeft er vertrouwen in dat het bestuur de hier uitgesproken bevindingen opvolgt en spreekt dan ook zijn waardering uit voor de inzet van het bestuur en alle bij het fonds betrokkenen. Het ziet uit naar een verdere constructieve samenwerking met het bestuur. Ook wil het verantwoordingsorgaan het bestuursbureau bedanken voor het organiseren van de vele digitale vergaderingen en het bestuur complimenteren omdat zij het fonds door een lastig jaar genavigeerd heeft.

Den Haag, 20 mei 2021

Namens het verantwoordingsorgaan,
Jasper Nobel, voorzitter

8.4 Reactie bestuur op oordeel verantwoordingsorgaan

Het bestuur heeft met belangstelling kennisgenomen van het oordeel van het verantwoordingsorgaan over het gevoerde beleid in 2020 en waardeert de opmerkingen hierover. In deze reactie gaat het bestuur in op de aandachtspunten die het verantwoordingsorgaan heeft benoemd.

Aandachtspunten

Governance

Het verantwoordingsorgaan geeft aan dat het een betere naleving van en toezicht op de governance verwacht. Inmiddels zijn op dat gebied belangrijke stappen gezet, onder andere door het aanstellen van een technisch voorzitter. Het bestuur neemt dit aandachtspunt ter harte en zal trachten in 2021 de slagvaardigheid te vergroten.

Toekomst pensioenstelsel en -regeling

Het bestuur is verheugd dat het verantwoordingsorgaan de communicatie hierover op de website waardeert. Verder is er, vanwege onzekerheden, weinig gebeurd rond het nieuwe pensioenstelsel in 2020. Het bestuur onderschrijft dat er in 2021 doortastend mee aan de slag gegaan zal worden en dat -waar mogelijk- hierover meer zal worden gecommuniceerd.

ESG-beleid

Het verantwoordingsorgaan heeft dit onderwerp eerder in 2019 als aandachtspunt benoemd en blijft implementatie van ESG-beleid van groot belang achten. Het verantwoordingsorgaan stelt vast dat er nog een aantal zaken moeten worden ingevuld. Dit aandachtspunt neemt het bestuur ter harte en blijft het implementeren van ESG-beleid, ook in 2021, hoog op de agenda zetten.

Cyberrisico's en inrichting IT bij uitbestedingspartijen

Cyberrisico's en de inrichting van IT bij uitbestedingspartijen gaat steeds belangrijker worden voor pensioenfondsen. Daarom is en blijft dit, naar de mening van het verantwoordingsorgaan, een aandachtspunt. Het bestuur heeft in 2020 breed en uitvoerig naar de risico's en beheersmaatregelen gekeken. In 2021 krijgt dit een vervolg.

Premie

Het bestuur heeft de weloverwogen keuze gemaakt om voor een 100% premiedekkingsgraad te kiezen. Het verantwoordingsorgaan heeft kritisch naar het proces is gekeken. Het bestuur heeft met het verantwoordingsorgaan afgesproken dat de gesprekken omtrent de premiesystematiek jaarlijks al in het derde kwartaal worden besproken. Daarbij zal het zich tevens inspannen de banden met de sociale partners te onderhouden.

Gevolgen Coronavirus

Het bestuur is in 2020 vaker bijeengekomen tijdens de coronacrisis. Het bestuur is verheugd terug te lezen dat het verantwoordingsorgaan tevreden is over de wijze waarop het bestuur heeft gehandeld ten aanzien van de mogelijke risico's en de gevolgen van corona. Daarbij is regelmatig verantwoording afgelegd aan het verantwoordingsorgaan.

Het verantwoordingsorgaan gaat in zijn oordeel nader in op de bevindingen van de raad van toezicht en benadrukt veel waarde te hechten aan de aanbevelingen van de raad van toezicht op het gebied van het nieuwe pensioencontract. Het bestuur kan hierop aangeven dit ook bij het bestuur hoog op de agenda staat en dat hier ten volle aandacht aan zal worden geschonken.

Tot slot

Het bestuur bedankt het verantwoordingsorgaan voor zijn betrokkenheid en de goede samenwerking in het afgelopen jaar. In 2021 hoopt het bestuur de samenwerking met het verantwoordingsorgaan op een constructieve en effectieve wijze voort te zetten.

Den Haag, 20 mei 2021

Namens het bestuur,
A.J.M. Jansen AAG

9 JAARREKENING

BALANS PER 31 DECEMBER 2020
(NA RESULTAATBESTEMMING)
 (bedragen x € 1.000)

		2020	2019
ACTIVA			
Beleggingen voor risico pensioenfonds			
Vastgoedbeleggingen	(1)	25.574	28.534
Aandelen	(2)	1.083.099	993.038
Vastrentende waarden	(3)	2.229.892	2.043.784
Derivaten	(4)	386.848	206.680
Overige beleggingen	(5)	3.259	6.515
		3.728.672	3.278.551
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	(6)	36.475	28.334
Vorderingen en overlopende activa	(7)		
Premies		3.072	2.767
Overige vorderingen		23.898	36.514
		26.970	39.281
Overige activa	(8)		
Liquide middelen		10.587	13.273
		10.587	13.273
TOTAAL ACTIVA		3.802.704	3.359.439

		2020	2019
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	(9)	183.655	176.469
Technische voorzieningen	(10)		
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds		<u>3.420.101</u>	<u>3.071.649</u>
		3.420.101	3.071.649
Verplichtingen inzake derivaten	(11)	9.669	14.112
Overige schulden en overlopende passiva	(12)	<u>189.279</u>	<u>97.209</u>
 TOTAAL PASSIVA		 3.802.704	 3.359.439

STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen x € 1.000)

		2020	2019
BATEN			
Premiebijdragen risico pensioenfonds	(13)	64.181	59.647
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	(14)	366.030	502.137
Baten uit herverzekering	(15)	8.140	1.914
Overige baten	(16)	139	138
		<hr/>	<hr/>
Totaal baten		438.490	563.836
LASTEN			
Uitkeringen	(17)	78.147	76.918
Mutatie technische voorziening voor risico fonds	(18)	340.312	415.089
Mutatie technische voorziening herverzekering	(19)	8.140	1.914
Saldo van overdracht van rechten	(20)	1.009	510
Saldo herverzekering	(21)	-217	467
Pensioenuitvoeringskosten	(22)	3.827	3.902
Overige lasten	(23)	86	40
		<hr/>	<hr/>
Totaal lasten		431.304	498.840
Saldo van baten en lasten		7.186	64.996
Bestemming fondsresultaat			
Mutatie algemene reserve		7.186	64.996

KASSTROOMOVERZICHT

(bedragen x € 1.000)

	2020	2019
Pensioenactiviteiten		
Premies	64.187	59.647
Saldo waardeoverdrachten	-1.050	-469
Uitgekeerde pensioenen	-79.091	-77.113
Ontvangen uitkeringen herverzekeraar	2.691	2.528
Betaalde premie herverzekeraar	-2.474	-2.996
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-7.786	-7.646
Overige mutaties	53	84
	<hr/>	<hr/>
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	-23.470	-25.965
Beleggingsactiviteiten		
Onttrekkingen uit beleggingen	1.262.534	1.269.769
Directe beleggingsopbrengsten	75.830	78.720
Aankopen van beleggingen	-1.409.415	-1.407.169
Kosten van vermogensbeheer	-4.043	-256
Collateral en overige mutaties	92.622	74.342
	<hr/>	<hr/>
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	17.528	15.406
Mutatie liquide middelen	-5.942	-10.559
Liquide middelen		
Stand per einde boekjaar	13.846	19.788
Stand per einde vorig boekjaar	19.788	30.347
	<hr/>	<hr/>
Mutatie liquide middelen	-5.942	-10.559

De liquide middelen betreffen de reguliere banktegoeden van € 10.587 (2019: € 13.273) en de onder beleggingen aangehouden liquide middelen. Deze laatste zijn in de balans zichtbaar onder de post overige beleggingen en bedragen € 3.259 (2019: € 6.515).

TOELICHTING OP DE JAARREKENING

Activiteiten

Stichting Pensioenfonds Notariaat is statutair gevestigd in 's-Gravenhage en ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41198218.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen.

Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

Grondslagen

Algemene grondslagen

Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in € x 1.000, tenzij anders is aangegeven.

Continuïteitsveronderstelling

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de continuïteitsveronderstelling.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard gaat met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden. Hiervan kan de omvang betrouwbaar worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden. Hiervan kan de omvang betrouwbaar worden vastgesteld.

Als een transactie ertoe leidt dat alle of nagenoeg alle toekomstige economische voordelen en risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, dan wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen, als sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen. Bovendien bestaat de intentie om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële

verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, namelijk de functionele en presentatievaluta van het pensioenfonds.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

Schattingswijzigingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen en van baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld.

Als het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen, inclusief de bijbehorende veronderstellingen, opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft. De impact van wijzigingen in de actuariële uitgangspunten vanwege de aanpassing van de premievrijgestelde pensioenopbouw voor arbeidsongeschikten als gevolg van de verlaagde opbouwpercentages in de pensioenregelingen vanaf 1 januari 2021 bedraagt € -12.001. De impact van de overgang naar prognosetafel AG2020 bedraagt € -73.022. Onderzocht is of deze tabelwijziging aanleiding was voor wijziging van de fondsspecifieke ervaringssterfte. Dit was niet het geval.

Dekkingsgraden

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de dekkingsgraden over de laatste twaalf maanden. Hierbij wordt steeds gebruikgemaakt van de meest actuele inschatting van de betreffende dekkingsgraden. De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen door de technische voorzieningen, zoals opgenomen in de balans. Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte prijsinflatie.

Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Beleggingen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde (reële waarde). Onder waardering op marktwaarde wordt verstaan: het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

De waardering van participaties in beleggingsinstellingen gebeurt tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde beleggingsinstellingen is dit de marktnotering per balansdatum. De waardering in niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen gebeurt tegen actuele waarde.

Beleggingen voor risico pensioenfondsen en voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vastgoedbeleggingen

De belangen in beursgenoteerde vastgoedaandelen worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Dit is de per balansdatum geldende beurskoers.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum. De actuele waarde van niet-beursgenoteerde aandelen en participaties in beleggingsfondsen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het eigen vermogen van het niet-beursgenoteerde aandeel per balansdatum. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde en meest recente opgave van de desbetreffende fondsmanagers die uitgaan van waardering op marktwaarde.

Private equity wordt bij eerste verwerking opgenomen tegen de reële waarde en daarna opnieuw gewaardeerd tegen de laatst bekende reële waarde en verhoogd of verlaagd met eventuele (des)investeringen tot ultimo boekjaar. In dit opzicht worden beleggingen in andere investeringsbedrijven ultimo boekjaar gewaardeerd tegen de reële waarde per aandeel zoals aangeleverd door de betreffende assetmanager.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum. De actuele waarde van niet-beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beleggingsinstellingen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het eigen vermogen van de niet-beursgenoteerde vastrentende waarde per balansdatum. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde meest recente opgave van de desbetreffende fondsmanagers die uitgaan van waardering op marktwaarde.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingmodellen. Als een derivatenpositie negatief is, wordt het bedrag onder de schulden verantwoord. Binnen de derivatenportefeuille is sprake van collateralverplichtingen. Afhankelijk van de ontwikkeling van de marktwaarde van deze derivaten, bestaat hierbij de verplichting voor het fonds om bepaalde collaterals te verstrekken aan de betreffende tegenpartijen. Het collateral kan zowel stukken als cash bevatten.

Overige beleggingen

Beursgenoteerde beleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers.

Niet-beursgenoteerde (indirecte) beleggingen worden gewaardeerd op de ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de op lokale grondslagen gebaseerde opgave van de desbetreffende fondsmanagers. Onder de overige beleggingen zijn ook de liquide middelen voortkomend uit beleggingstransacties opgenomen.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Pensioenfonds Notariaat heeft de verplichting tot uitkering van de per 31 december 2013 al ingegane arbeidsongeschiktheidspensioenen ondergebracht bij N.V. Amersfoortse Algemene Verzekering Maatschappij (De Amersfoortse). Ook is bij deze verzekeraar het arbeidsongeschiktheidsrisico uit hoofde van de vanaf 2014 geldende pensioenregeling ondergebracht. De vordering uit dit herverzekeringscontract, dat zich classificeert als een garantiecontract, wordt gelijkgesteld aan de hier tegenoverstaande voorziening voor de pensioenverplichtingen. De bepaling van de voorziening wordt gebaseerd op de actuariële grondslagen van het fonds. Bij de waardering van de vordering wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekereraar. De herverzekereraar heeft rating A volgens S&P en Moody's and Fitch.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde als geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, als sprake is van oninbaarheid.

Liquide middelen

Liquide middelen worden tegen nominale waarde gewaardeerd. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn, dan wel een looptijd korter dan twaalf maanden hebben. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente, waarvoor de actuele rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB wordt gebruikt. Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex-antecondities) zijn bij de berekening inbegrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen. Bij de vaststelling van de voorziening wordt rekening gehouden met verleende premievrijstelling door daarin de contante waarde van de over de toekomstige deelnemingstijd op te bouwen premievrije pensioenaanspraken te betrekken.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen. De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- interest: conform de rentetermijnstructuur op basis van de zogenaamde ultimateforwardrate (UFR)-curve zoals gepubliceerd door DNB;
- sterfte: volgens de Prognosetafel AG2020;
- ervaringssterfte: er wordt rekening gehouden met het fondsspecifieke karakter van het deelnemersbestand door toepassing van een ervaringssterfte- en postcodeanalyse die resulteert in correctiefactoren op de gehanteerde prognosetafel;
- burgerlijke staat: conform de partnerfrequenties behorend bij de overlevingstafel CBS 2013 tot de leeftijd van 67 jaar, op de leeftijd van 67 jaar een frequentie van 100%, daarna volgens het zogeheten bepaalde partnersysteem;
- leeftijdsverschil: voor nog niet ingegaan partnerpensioen wordt het leeftijdsverschil tussen man (hoofdverzekerde) en vrouw op 3 jaar gesteld (man drie jaar ouder dan vrouw) en tussen vrouw (hoofdverzekerde) en man op 2 jaar (vrouw twee jaar ouder dan man);
- kosten: voor de opslag inzake toekomstige kosten wordt 2,2% gehanteerd.

Binnen de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds is ook de schadelast verantwoord voor zieke deelnemers op balansdatum die naar verwachting arbeidsongeschikt worden verklaard.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft. Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet. Bij de waardering worden de herverzekerde uitkeringen contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur, onder toepassing van de actuariële grondslagen van het pensioenfonds. Vorderingen uit herverzekeringscontracten die worden geclassificeerd als garantiecontracten worden gelijkgesteld aan de hier tegenoverstaande voorziening voor pensioenverplichtingen. Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

De waarde van het aandeel herverzekeraar is gelijk aan de voorziening herverzekeringsdeel technische voorziening.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde als er geen sprake is van transactiekosten). Kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan een jaar.

Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers worden verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Beleggingsresultaten voor risico van het pensioenfonds

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten worden in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten. Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Afschrijvingen en andere exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen en dergelijke verrekend.

Uitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau op balansdatum.

Indexering en overige toeslagen

De toeslag op pensioenrechten en -aanspraken wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het

pensioenfonds. Het pensioenfonds streeft ernaar de pensioenrechten en -aanspraken jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van het consumentenprijsindexcijfer (afgeleid) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De toeslagverlening is voorwaardelijk. Er is geen recht op toeslag en er kan op de langere termijn geen zekerheid worden gegeven of en in hoeverre toeslagverlening kan plaatsvinden. Een eventuele achterstand in de toeslagverlening kan worden ingehaald.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn verlaagd vanwege de mogelijkheid van het rekenen met een (gemiddeld) hogere rente van -0,324% (2019: -0,235%) op basis van de eenjaarsrente van de DNB-curve aan het begin van het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten en pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen in het verslagjaar.

Wijziging markttrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur zoals door DNB opgegeven. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder 'wijziging markttrente'.

Wijzigingen actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien voor de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds. De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is inherent aan een onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Een resultaat op overdrachten kan ontstaan doordat de vrijval van de voorziening plaatsvindt tegen de actuariële grondslagen van het fonds, terwijl het bedrag dat wordt overgedragen gebaseerd is op de wettelijke factoren voor waardeoverdrachten. De tarieven van het pensioenfonds wijken af van de wettelijke tarieven.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De overige mutaties ontstaan door mutaties in de aanspraken door overlijden, arbeidsongeschiktheid en pensioneren.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

RISICOPARAGRAAF

Het fonds wordt bij het beheer van zijn pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste financiële doelstelling van het fonds is het nakomen van zijn financiële verplichtingen (inclusief de door het fonds uitgesproken ambitie). Het belangrijkste risico voor het fonds is derhalve het balansrisico (solvabiliteitsrisico): het risico dat het fonds niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Dit risico komt tot uiting in de variabiliteit van de beleggingen ten opzichte van de verplichtingen en vice versa. Het beleggingsbeleid kan daarom niet los worden gezien van de ontwikkeling van de verplichtingen. Balansmanagement is de benaming voor deze beoogde integrale aanpak. Het balansrisico kan worden uitgesplitst in verschillende risico's.

Solvabiliteitsrisico's

Het solvabiliteitsrisico is het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen die door de toezichthouder worden opgelegd. Als de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premiebijdrage moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en -rechten moet verminderen.

De dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2020	2019
In procenten		
Dekkingsgraad primo boekjaar	105,7	104,2
Premie	-1,1	-0,6
Uitkering	0,1	0,1
Beleggingsrendementen (exclusief renteafdekking)	12,5	19,7
Wijziging rentetermijnstructuur	-12,9	-14,4
Overige wijzigingen (inclusief wijziging grondslagen)	1,1	-3,3
Dekkingsgraad ultimo boekjaar	105,4	105,7
Beleidsdekkingsgraad ultimo boekjaar	100,2	104,8
Vereiste dekkingsgraad ultimo boekjaar	113,4	113,3

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen, moet het fonds buffers in het vermogen aanhouden. De omvang van deze buffers (de buffers plus de pensioenverplichtingen vormen samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets). Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de fondsspecifieke restrisico's (na afdekking).

De berekening van het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende overschot/tekort aan het einde van het boekjaar is als volgt:

	2020	2019
In procenten		
S1 Renterisico	0,9	1,0
S2 Risico zakelijke waarden	10,6	10,6
S3 Valutarisico	1,3	1,3
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	3,1	3,1
S6 Verzekeringstechnisch risico	3,6	2,9
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief risico	-	-
Diversificatie-effect	-6,1	-5,6
Totaal	13,4	13,3

Het vereist eigen vermogen is bepaald als de wortel van: $S1^2+S2^2+2*0,4*S1*S2+S3^2+S4^2+S5^2+2*0,4*S1*S5+2*0,5*S2*S5+S6^2+S10^2$. Waarbij $S2^2= S2^2a+S2^2b+S2^2c+S2^2d+2*0,75*(S2^2a*S2^2b+S2^2a*S2^2c+S2^2a*S2^2d+S2^2b*S2^2c+S2^2b*S2^2d+S2^2c*S2^2d)$.

Hierbij geeft de eerste 0,4 de correlatie weer tussen het renterisico (S1) enerzijds en het aandelen- en vastgoedrisico (S2) anderzijds. De tweede 0,4 geeft de correlatie weer tussen het renterisico (S1) en het kredietrisico (S5) bij een rentedaling. Bij een rentestijging worden deze twee correlatieparameters op 0 gesteld. Daarnaast is de correlatie tussen het aandelen- en vastgoedrisico (S2) enerzijds en het kredietrisico (S5) anderzijds vastgesteld op 0,5. Tot slot bedragen de correlaties tussen de risico's die onderdeel uitmaken van het aandelen- en vastgoedrisico 0,75. Voor alle overige onderlinge verbanden zijn de correlaties op 0 gesteld. Deze risico's worden verondersteld onafhankelijk van elkaar op te treden.

	2020	2019
Voorziening pensioenverplichting	3.420.101	3.071.649
Benodigde buffer vereist eigen vermogen (13,4%, 2019: 13,3%)	459.228	408.966
Aanwezig kapitaal (totaal activa -/- schulden)	183.655	176.469
Tekort	275.573	232.497

De buffers zijn berekend op basis van de standaardmethode, waarbij voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische beleggingsmix in de evenwichtssituatie.

Beleggingsrisico

De belangrijkste beleggingsrisico's zijn het markt-, krediet- en liquiditeitsrisico. Het marktrisico is uit te splitsen in renterisico, valutarisico en prijs(koers)risico. Marktrisico wordt gelopen op de verschillende beleggingsmarkten waarin het pensioenfonds op basis van het vastgestelde beleggingsbeleid actief is. De beheersing van het risico is geïntegreerd in het beleggingsproces. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid kunnen zich verder risico's manifesteren uit hoofde van de geselecteerde managers en bewaarbedrijven (het zogeheten manager- en custodyrisico) en de juridische bepalingen omtrent gebruikte instrumenten en de uitvoeringsovereenkomst (juridisch risico). Het marktrisico wordt beheerst doordat met de vermogensbeheerder specifieke mandaten zijn afgesproken, die in overeenstemming zijn met de beleidskaders en richtlijnen zoals deze zijn vastgesteld door het bestuur. Het bestuur monitort de mate van naleving van deze mandaten. De marktposities worden periodiek gerapporteerd.

Renterisico (S1)

Renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de waarde van de pensioenverplichtingen wijzigen door ongunstige veranderingen in de marktrente. Maatstaf voor het meten van de rentegevoeligheid is de duration. De duration is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Op balansdatum is de duration van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duration van de verplichtingen. Er is daarom sprake van een zogenoemde durationmismatch. Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur). Hierdoor stijgt de dekkingsgraad. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt. Het beleid van het fonds is erop gericht om de durationmismatch te verkleinen door het renterisico voor 80% af te dekken (2019: 80%). Het fonds realiseert dit met een matchingportefeuille die in beheer is bij Achmea Investment Management, met een hypotheeken- en creditportefeuille.

De duration en het effect van de renteafdekking kunnen als volgt worden samengevat:

Duration balansposities	2020		2019	
	€	duration	€	duration
Vastrentende waarden exclusief derivaten	2.230.802	6,7	2.041.021	7,9
Vastrentende waarden inclusief derivaten	2.596.285	13,1	2.234.879	19,6
Pensioenverplichtingen	3.420.101	21,3	3.071.649	20,5

Vastrentende waarden naar looptijd	2020		2019	
Resterende looptijd	€	%	€	%
< 1 jaar en < 5 jaar	898.384	40,3	687.420	33,7
> 5 jaar en < 10 jaar	623.422	28,0	526.260	25,8
> 10 jaar en < 20 jaar	395.770	17,7	418.181	20,4
> 20 jaar	312.316	14,0	409.160	20,1
Totaal	2.229.892	100,0	2.041.021	100,0

De presentatie van de vastrentende waarden bij bovenstaande looptijden hangt samen met het langetermijnkarakter van de investeringen van het pensioenfonds en het hiermee samenhangende beleid.

Risico zakelijke waarden (S2)

Het risico zakelijke waarden is het risico dat de waarde van de zakelijke waarden (voornamelijk aandelen, beursgenoteerd indirect vastgoed en converteerbare obligaties) verandert door veranderingen in de marktprijzen voor deze waarden. Het structurele marktrisico wordt beheerst binnen het asset liability management (ALM)-proces. Daarin wordt een zodanige beleggingsmix vastgesteld dat het marktrisico acceptabel is. De feitelijke beleggingsmix mag binnen de vastgestelde bandbreedtes afwijken van de ALM-beleggingsmix. Voor de beheersing van het marktrisico in samenhang met het renterisico wordt gebruikgemaakt van derivaten.

Valutarisico (S3)

Het pensioenfonds heeft besloten om de valuta-afdekking plaats te laten vinden met behulp van een apart valuta-overlaymandaat, beheerd door Achmea Investment Management (tevens de beheerder van de matchingportefeuille). Alleen de beleggingscategorieën aandelen en private equity zijn onderhevig aan het valutarisico. Het valutarisico van beleggingen in ontwikkelde aandelenmarkten wordt volledig afgedekt door valuta's die een materiële impact kunnen hebben op de waarde van de portefeuille. Het betreft de Amerikaanse dollar (USD), de Japanse yen (JPY) en de Britse pond (GBP). Het valutarisico van beleggingen in opkomende markten en private equity wordt niet afgedekt. Het totaalbedrag dat niet in euro's wordt belegd, bedraagt ultimo 2020 circa 24,3% (2019: 30,5%) van de beleggingsportefeuille.

De valutapositie per 31 december 2020 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

Valuta-afdekking			2020	2019
	Voor afdekking	Valuta-derivaten	Netto positie (na)	Netto positie (na)
Euro	2.683.919	721.820	3.405.739	3.013.282
Britse pond	39.606	-38.534	1.072	3.076
Japanse yen	74.026	-72.722	1.304	615
Amerikaanse dollar	635.914	-598.986	36.928	43.463
Overige	111.828	0	111.828	204.003
Niet-euro	861.374	-710.242	151.132	251.157
Totaal	3.545.293	11.578	3.556.871	3.264.439

In de solvabiliteitstoets van het fonds is in de buffers voor het valutarisico rekening gehouden met bovenstaande valutaposities en afdekkingen.

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen. Het wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Het prijrisico wordt gemitigeerd door diversificatie, die onder meer is vastgelegd in de strategische beleggingsmix van het fonds. In aanvulling hierop maakt het fonds voor de afdekking van het prijrisico gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

Naast de strategische mix heeft het fonds in het mandaat aan de vermogensbeheerders richtlijnen opgesteld voor het maximale percentage dat namens het fonds in een sector, land of tegenpartij mag worden belegd. Controle op de naleving van deze richtlijnen vindt plaats door monitoring door het bestuur op basis van onafhankelijke rapportages van custodian BNYM.

De segmentatie van de totale beleggingsportefeuille naar regio is als volgt:

Verdeling beleggingsportefeuille naar regio	2020		2019	
	€	%	€	%
Europa	2.372.287	63,7	1.889.517	57,9
Noord-Amerika	713.210	19,2	750.593	23,0
Azië*	199.669	5,4	77.523	2,4
Pacific	35.917	1,0	127.963	3,9
Overig	17.482	0,5	224.984	6,9
<hr/>				
Subtotaal vastrentende waarden, vastgoed en aandelen	3.338.565	89,8	3.070.580	94,1
Derivaten	377.179	10,2	193.858	5,9
Totaal	3.715.745	100,0	3.264.438	100,0

*2020: incl. Japan, 2019: excl. Japan

Nadere verdeling vastgoed naar sector	2020		2019	
	€	%	€	%
Kantoren	0	0,0	0	0,0
Woningen	0	0,0	0	0,0
Vastgoedaandelen	25.574	100,0	28.534	100,0
Totaal	25.574	100,0	28.534	100,0

Specifieke financiële instrumenten (derivaten)

Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruikgemaakt van derivaten. Hoofregel die hierbij geldt, is dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het beleggingsbeleid van het pensioenfonds. Derivaten worden hoofdzakelijk gebruikt om de hiervoor vermelde vormen van marktrisico zoveel mogelijk af te dekken.

Het kredietrisico is het voornaamste risico van derivaten. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met goed te boek staande partijen en door zoveel mogelijk te werken met onderpand. Gebruik kan worden gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- futures: dit zijn standaard beursgenoteerde instrumenten waarmee snel posities kunnen worden gewijzigd. Futures worden gebruikt voor het tactisch beleggingsbeleid. Tactisch beleggingsbeleid is slechts zeer beperkt mogelijk binnen de grenzen van het strategisch beleggingsbeleid;
- putopties op aandelen: dit zijn al dan niet beursgenoteerde opties waarmee het pensioenfonds het neerwaartse koersrisico van de aandelenportefeuille kan beperken. Voor deze opties wordt bij de verwerving een premie betaald die onder meer afhankelijk is van het actuele koersniveau van de onderliggende index, de looptijd van de opties en de uitoefenprijs van de opties;
- valutatermijncontracten: dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt;

- swaps: dit betreft de met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Met swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Denk onder meer aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee over-the-counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit is het risico dat partijen, waarmee het fonds transacties is aangegaan, niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten. Hierdoor lijdt het fonds financiële verliezen. Het fonds beheerst dit risico door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau. Dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft ten opzichte van het fonds. Denk aan het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke en het uitlenen van effecten en het hanteren van prudente verstrekkingnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico belegt het fonds enkel in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, worden eerst de waarborgen op dit gebied onderzocht. Voor niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, werkt het fonds enkel met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten. Hierdoor worden de posities van het fonds adequaat afgedekt door onderpand.

Verdeling vastrentende waarden naar regio	2020		2019	
	€	%	€	%
Nederland en andere EU-landen	2.121.208	95,2	1.664.496	81,6
Noord-Amerika	85.394	3,8	157.776	7,7
Pacific	13.761	0,6	16.916	0,8
Overig	9.529	0,4	201.833	9,9
Totaal	2.229.892	100,0	2.041.021	100,0

Verdeling vastrentende waarden naar soort	2020		2019	
	€	%	€	%
Staatsobligaties	1.128.193	50,6	1.218.361	59,7
Bedrijfsobligaties (credit funds)	918.720	41,2	642.106	31,5
Hypotheke	182.659	8,2	179.926	8,8
Leningen op schuldbekentenis	320	0,0	628	0,0
Totaal	2.229.892	100,0	2.041.021	100,0

Kredietwaardigheid vastrentende portefeuille naar rating categorie (S&P, Moody's en Fitch)	2020		2019	
	€	%	€	%
AAA	693.655	31,1	755.435	37,0
AA	643.255	28,8	500.382	24,5
A	153.760	6,9	156.127	7,6
BBB	267.575	12,0	250.679	12,3
<BBB	108.456	4,9	101.833	5,0
Not rated	363.191	16,3	276.565	13,6
Totaal	2.229.892	100,0	2.041.021	100,0

Verzekeringstechnisch (actuariële) risico (S6)

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortlevens), arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Langlevensrisico

Het langlevensrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld wordt verondersteld bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichtingen. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verrekend in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen, waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico is het risico dat het fonds bij arbeidsongeschiktheid premievrijstelling en een arbeidsongeschiktheidspensioen (schadereserve) moet toekennen. Dit is herverzekerd bij De Amersfoortse. Daarmee heeft het fonds het risico van arbeidsongeschiktheid sterk verkleind. Als restrisico blijft de dekking van risico's die niet onder de polisvoorwaarden van de herverzekeraar vallen aanwezig.

Toeslagrisico

Het toeslagrisico is het risico dat de ambitie van het bestuur om toeslagen op de pensioenen toe te kennen ter compensatie van de algemene prijsontwikkeling, niet kan worden gerealiseerd. Of en de mate waarin dit kan worden gerealiseerd, is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, beleggingsrendementen, looninflatie en demografie (beleggings- en actuariële resultaten). De hoogte van de dekkingsgraad van het fonds is uiteindelijk bepalend.

We benadrukken dat de toeslagverlening voorwaardelijk is. De zogenaamde reële dekkingsgraad geeft inzicht in de mate waarin toeslagen kunnen worden toegekend (ook wel aangeduid als de toeslagruimte). Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden de onvoorwaardelijke nominale pensioenverplichtingen verdisconteerd tegen een reële rentetermijnstructuur, in plaats van een nominale. Omdat er op dit moment geen markt voor financiële instrumenten aanwezig is

waaruit de reële rentetermijnstructuur kan worden afgeleid, wordt gerekend met een benaderingswijze.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategisch en tactisch beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet ook rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten, andere inkomsten zoals premies en uitgaven voor de bedrijfsvoering.

Concentratierisico (S8)

Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Concentraties kunnen ertoe leiden dat het fonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) hiervan grote (veelal financiële) gevolgen ondervindt. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan er ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering. Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen, maakt het bestuur gebruik van spreiding en limieten voor beleggen in landen, regio's, sectoren en tegenpartijen. Deze uitgangspunten zijn door het fonds vastgesteld op basis van de ALM-studie. De uitgangspunten zijn vastgelegd in de contractuele afspraken met de vermogensbeheerders. Het bestuur monitort op kwartaalbasis de naleving hiervan.

De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabel die is opgenomen bij de toelichting op het kredietrisico. Grote posities kunnen een bron van concentratierisico zijn. Om te bepalen welke posities dit betreft, worden per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur opgeteld. Elke positie die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt, wordt aangemerkt als grote positie.

Posities groter dan 2% van het balanstotaal	2020		2019	
	€	%	€	%
Aandelen				
BlackRock Emerging Markets Index Fund	143.907	3,3	110.193	3,3
Totaal	143.907	3,3	110.193	3,3
Vastrentende waarden				
Obligaties Nederlandse staat	371.008	9,8	426.191	12,7
Achmea IM Liquiditeiten fonds	345.475	9,1	97.569	2,9
Obligaties Duitse staat	297.521	7,8	327.931	9,8
Aegon Mortgage	182.659	4,8	179.926	5,4
Obligaties Oostenrijkse staat	139.297	3,7	133.706	4,0
Obligaties Franse staat	113.529	3,0	138.582	4,1
Aegon High Yield	110.087	2,9	106.790	3,2
Obligaties Belgische staat	102.225	2,7	116.328	3,5
Totaal	1.661.801	43,8	1.527.023	45,6

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het

pensioenfonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de externe organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij verschillende vermogensbeheerders. Met deze partijen zijn overeenkomsten en service level agreements (SLA's) gesloten. De afhankelijkheid van deze partijen wordt beheerst doordat de bewaring van de stukken uit de portefeuille gedurende het boekjaar is ondergebracht bij custodian BNYM. De pensioenuitvoering is uitbesteed aan pensioenuitvoerder TKP Pensioen B.V. Met TKP is een uitbestedingsovereenkomst en een service level agreement gesloten. Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerders en TKP door middel van performancerapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages, incontrolstatement (TKP) en onafhankelijk getoetste interne beheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages). Omdat hiermee sprake is van een adequate beheersing van de operationele risico's, houdt het pensioenfonds hiermee geen rekening in de solvabiliteitstoets.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen is dit risico voor het fonds niet beheersbaar. Het systeemrisico maakt geen onderdeel uit van de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets.

TOELICHTING OP DE BALANS

(bedragen x € 1.000)

ACTIVA

Beleggingen voor risico pensioenfonds

	2020	2019
(1) VASTGOEDBELEGGINGEN		
De post vastgoedbeleggingen bestaat uit:		
Indirecte vastgoedbeleggingen	25.574	28.534
Waarde 31 december	25.574	28.534
Het verloop van de vastgoedbeleggingen is als volgt:		
Waarde 1 januari	28.534	30.201
Aankopen	2.166	2.217
Verkopen	-1.809	-8.421
Waardeontwikkeling	-4.338	4.537
Overige mutaties	1.021	0
Waarde 31 december	25.574	28.534
	2020	2019

(2) AANDELEN

De post aandelen bestaat uit:

Beursgenoteerde aandelen	1.056.606	854.802
Private equity aandelen	26.030	28.043
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde aandelenbeleggingsfondsen	463	110.193
Waarde 31 december	1.083.099	993.038

2020

2019

Het verloop van de aandelen is als volgt:

Waarde 1 januari	993.038	810.352
Aankopen	77.899	27.018
Verkopen	-44.034	-48.538
Waardeontwikkeling	57.217	204.206
Overige mutaties	-1.021	0
Waarde 31 december	1.083.099	993.038

2020

2019

(3) VASTRENTENDE WAARDEN

De post vastrentende waarden bestaat uit:

Obligaties	1.640.892	1.658.871
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde beleggingen die beleggen in hypotheke	182.659	179.926
Leningen op schuldbekentenis	320	628
Beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden	406.021	204.358
Waarde 31 december	2.229.892	2.043.783

Het verloop van de vastrentende waarden is als volgt:

Waarde 1 januari	2.043.783	1.832.291
Aankopen	1.293.632	1.381.337
Verkopen	-1.144.425	-1.243.579
Waardeontwikkeling	36.902	73.734
Waarde 31 december	2.229.892	2.043.783

Het ontvangen onderpand in de vorm van liquiditeiten (€ 186,0 miljoen) is door het pensioenfonds ondergebracht in een liquiditeitenfonds. Het ontvangen onderpand staat niet ter vrije beschikking.

2020

2019

(4) DERIVATEN

De post derivaten bestaat uit:

Valutaderivaten	12.126	5.223
Future contracts	166	0
Rentederivaten	<u>374.556</u>	<u>201.457</u>
Waarde 31 december	386.848	206.680

Het verloop van de derivaten is als volgt:

Waarde 1 januari	192.568	23.461
Aankopen	35.717	-3.406
Verkopen	-72.265	30.792
Waardeontwikkeling	209.719	141.721
Overige mutaties	<u>11.440</u>	<u>0</u>
Waarde 31 december	377.179	192.568
Waarvan derivatenverplichtingen	9.669	14.112
Waarde 31 december	386.848	206.680

2020

2019

(5) OVERIGE BELEGGINGEN

De post overige beleggingen bestaat uit:

Liquide middelen	<u>3.259</u>	<u>6.515</u>
Waarde 31 december	3.259	6.515

Securities lending

Het pensioenfonds heeft geen actief securities lending programma.

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het pensioenfonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen de actuele waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benaderen de actuele waarde.

Voor de meeste financiële instrumenten maakt het pensioenfonds gebruik van marktnoteringen. Enkele financiële instrumenten, bijvoorbeeld derivaten, zijn gewaardeerd met waarderingssystemen en -technieken inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

Uitsplitsing actuele waarde naar waarderingmethode					
Per 31 december 2020	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW-berekening	Andere methode	Totaal
Vastgoedbeleggingen	25.574	0	0	0	25.574
Aandelen	1.057.069	0	0	26.030	1.083.099
Vastrentende waarden	2.046.913	0	320	182.659	2.229.892
Derivaten*	99	0	377.080	0	377.179
Overige beleggingen	3.259	0	0	0	3.259
Totaal	3.132.914	0	377.400	208.689	3.719.003

Uitsplitsing actuele waarde naar waarderingmethode					
Per 31 december 2019	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW-berekening	Andere methode	Totaal
Vastgoedbeleggingen	28.534	0	0	0	28.534
Aandelen	964.996	0	0	28.043	993.039
Vastrentende waarden	1.863.230	0	628	179.926	2.043.784
Derivaten*	0	0	192.567	0	192.567
Overige beleggingen	6.515	0	0	0	6.515
Totaal	2.863.275	0	193.195	207.969	3.264.439

* In bovenstaande verdeling zijn de negatieve derivaten (2020: € 9.669; 2019: € 14.112) meegenomen.

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming.

2020

2019

(6) HERVERZEKERINGSDEEL TECHNISCHE VOORZIENING

Waarde 31 december

36.475

28.334

De vordering uit dit herverzekeringcontract, geclassificeerd als een verzekering op risicobasis, wordt gelijkgesteld aan de hier tegenoverstaande voorziening voor pensioenverplichtingen. De bepaling van de vordering wordt gebaseerd op de actuariële grondslagen van het fonds. Bij de waardering van de vordering wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekeraar. Op de vordering heeft geen afslag plaatsgevonden.

(7) VORDERINGEN EN OVERLOPENDE ACTIVA

De post vorderingen en overlopende activa bestaat uit:

Vorderingen op werkgevers	2.963	2.168	
Beleggingsdebiteuren	23.898	36.514	
Overige vorderingen en overlopende activa	109	599	
	<u> </u>	<u> </u>	
Waarde 31 december		26.970	39.281

Het verloop van de post vorderingen op werkgevers is als volgt:

Waarde per 1 januari			
vorderingen op werkgevers	2.376	2.252	
Mutatie vorderingen	750	124	
	<u> </u>	<u> </u>	
Waarde 31 december			
vorderingen op werkgevers		3.126	2.376
Waarde per 1 januari dubieuze debiteuren	-208	-184	
Vrijval ten gunste van de rekening van baten en lasten	45	-24	
	<u> </u>	<u> </u>	
Waarde 31 december dubieuze debiteuren		-163	-208
Waarde 31 december		2.963	2.168

De post beleggingsdebiteuren is als volgt opgebouwd:

Vorderingen inzake aandelen	2.916	1.958	
Vorderingen inzake vastrentende waarden	20.244	32.868	
Vorderingen inzake overige beleggingen	738	1.688	
	<u> </u>	<u> </u>	
Totaal		23.898	36.514

De voorziening betreft de overgenomen betalingsregelingen en debiteuren van vóór 1 januari 2014 van SNPF. Er zijn geen nieuwe voorzieningen voor dubieuze debiteuren opgenomen.

De vorderingen inzake vastrentende waarden betreffen opgelopen interest. Op de vordering is geen voorziening wegens oninbaarheid in mindering gebracht.

2020

2019

(8) OVERIGE ACTIVA

De post overige activa bestaat uit:

Banktegoeden	<u>10.587</u>	<u>13.273</u>
Waarde 31 december	10.587	13.273

De banktegoeden staan ter vrije beschikking van het pensioenfonds.

PASSIVA

2020

2019

(9) STICHTINGSKAPITAAL EN RESERVES

Het verloop van de algemene reserve is als volgt:

Waarde 1 januari	176.469	111.473
Aandeel fondsresultaat	<u>7.186</u>	<u>64.996</u>
Waarde 31 december	183.655	176.469

Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan is als volgt:

De dekkingsgraad per ultimo jaar:	2020	2019
Nominale dekkingsgraad (%)	105,4	105,7
Reële dekkingsgraad (%)	82,3	84,6
Beleidsdekkingsgraad (%)	100,2	104,8

De (nominale) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen door de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

De reële dekkingsgraad is berekend conform artikel 7 van de Regeling Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling. De nominale kasstromen worden verdisconteerd gebruikmakend van de rentetermijnstructuur van DNB. De kasstromen die betrekking hebben op de indexatie worden verdisconteerd met een nettorendement op zakelijke waarden van 5,6%. De indexatie is gebaseerd op een minimale verwachtingswaarde voor de groeivoet van het prijsindexcijfer van 1,9%.

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de (nominale) dekkingsgraden naar de meest actuele inzichten over de laatste twaalf maanden. Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie. Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het pensioenfonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het pensioenfonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen in de risicoparagraaf.

Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist eigen vermogen op 31 december:

	2020	2019
Aanwezig eigen vermogen (EV)	183.655	176.469
Minimaal vereist eigen vermogen (MVEV)	144.842	129.808
Vereist eigen vermogen	459.228	408.966

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan op basis van bovenstaande cijfers en de actuele dekkingsgraad als volgt worden gekarakteriseerd: er is geen sprake van een tekortsituatie, omdat het eigen vermogen hoger ligt dan het minimaal vereist eigen vermogen. Wel ligt het eigen vermogen lager dan het vereist eigen vermogen.

Herstelplan

De beleidsdekkingsgraad per ultimo 2020 is met 100,2% lager dan het vereist eigen vermogen van 113,4%. Het fonds bevindt zich daarmee in een tekortsituatie en moet daarom een (geactualiseerd) herstelplan indienen vóór 1 april 2021. Het oude herstelplan, dat vorig jaar is opgesteld, vervalt. Het geactualiseerde herstelplan is opgesteld en doorgerekend. Op basis van de veronderstellingen uit het herstelplan, is de conclusie dat het fonds tijdig kan herstellen. Maar door fluctuatie in de rente en rendementen van het fonds gedurende de herstelplanperiode, is het waarschijnlijk dat de resultaten uiteindelijk zullen afwijken van de in dit plan berekende uitkomsten. In dat geval kunnen alsnog aanvullende maatregelen nodig zijn, zoals premieverhoging of verlaging van de pensioenen.

	2020	2019
(10) TECHNISCHE VOORZIENING		
Pensioenverplichting voor risico van het pensioenfonds	3.383.626	3.043.315
Herverzekeringsdeel technische voorziening	<u>36.475</u>	<u>28.334</u>
Waarde 31 december	3.420.101	3.071.649
Het verloop van de pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds is als volgt:		
Waarde 1 januari	3.043.315	2.628.226
Pensioenopbouw	88.199	68.278
Rentetoevoeging	-9.765	-6.114
Saldo waardeoverdrachten	-880	-752
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-75.304	-74.137
Vrijgevallen voor kosten	-1.663	-1.647
Wijziging marktrente	425.297	424.914
Wijziging actuariële grondslagen en/of methoden	-85.023	8.234
Resultaat op kanssystemen	-550	-3.763
Overige mutaties	<u>0</u>	<u>76</u>
Waarde 31 december	3.383.626	3.043.315

Het verloop van de voorziening pensioenverplichtingen herverzekering is als volgt:

Waarde 1 januari	28.334	26.420
Pensioenopbouw	2.474	2.996
Rentetoevoeging	-92	-55
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-2.691	-2.328
Vrijgevallen voor kosten	-59	-51
Wijziging marktrente	1.294	1.229
Wijziging actuariële grondslagen en/of methoden	-13	0
Resultaat op kanssystemen	<u>7.228</u>	<u>123</u>
Waarde 31 december	36.475	28.334
	2020	2019

(11) VERPLICHTINGEN INZAKE DERIVATEN

De post verplichtingen inzake derivaten bestaat uit:

Interest rate swaps	9.055	13.427
Valutaderivaten	548	685
Future contracts	<u>66</u>	<u>0</u>
Waarde 31 december	9.669	14.112
	2020	2019

(12) OVERIGE SCHULDEN EN OVERLOPENDE PASSIVA

De post overige schulden en overlopende passiva bestaat uit:

Schulden aan werkgevers	0	149
Pensioenuitkeringen	6	42
Reservering vakantiegeld en vakantiedagen	31	29
Overige schulden uit hoofde van beleggingen	186.030	93.444
Belastingen en premies sociale verzekeringen	1.448	1.333
Honoraria adviseurs en deskundigen	254	92
Overige schulden en overlopende passiva	<u>1.510</u>	<u>2.120</u>
Waarde 31 december	189.279	97.209

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Niet in de balans opgenomen rechten en verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Het fonds heeft een uitbestedingsovereenkomst met TKP Pensioen B.V. voor een periode van twee jaar (einddatum 31 december 2022) met een automatische verlenging van drie jaar op basis van een jaarlijkse evaluatie. De jaarlijks te betalen vergoeding bedraagt € 2.016. De totale verplichting voor de resterende looptijd bedraagt € 4.032.

Het jaarlijkse bedrag van met derden aangegane huurverplichtingen van onroerende zaken bedraagt in totaal circa € 69 en wordt jaarlijks geïndexeerd.

Het jaarlijkse bedrag van met derden aangegane leaseverplichtingen van vervoermiddelen bedraagt in totaal circa € 13 en loopt tot augustus 2023.

Het fonds heeft een herverzekeringsovereenkomst met De Amersfoortse getekend met een onbepaalde looptijd en een opzegtermijn van zes maanden. Het betreft een garantiecontract.

Transacties met (voormalige) bestuurders

Er zijn geen leningen verstrekt aan bestuurders. Ook is er geen sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders. Voor meer informatie over de beloning van bestuurders wordt verwezen naar toelichting 22 Pensioenuitvoeringskosten.

Toegezegde kapitaalstortingen private equity

De private equity waarin eind 2020 werd belegd, bevindt zich in de uitkeringsfase. Er is informeel afgesproken dat er geen kapitaal meer wordt opgevraagd bij het fonds.

TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(bedragen x € 1.000)

	2020	2019
(13) PREMIEBIJDRAGEN RISICO PENSIOENFONDS		
De post premiebijdragen risico pensioenfonds bestaat uit:		
Premie lopend boekjaar	60.713	56.494
Premie arbeidsongeschiktheid	3.241	3.151
Premie voorgaande boekjaren	155	26
Mutatie voorziening dubieuze debiteuren	<u>72</u>	<u>-24</u>
Totaal	64.181	59.647

De premieopbrengsten zijn niet gesplitst naar een werkgevers- en werknemersdeel, omdat de inhouding van premie afhankelijk is van afspraken die tussen werkgever en werknemer zijn gemaakt. Dit wordt door het fonds niet geregistreerd. Reglementair mag een werkgever maximaal 50% van de totale premiebijdrage inhouden op het salaris van de werknemer.

De niet-gedempte kostendeekkende en feitelijke premie zijn als volgt:

	2020	2019
Niet-gedempte kostendeekkende premie	104.689	83.324
Gedempte kostendeekkende premie	62.194	58.797
Feitelijke premie	64.181	59.647

De toename van de niet-gedempte kostendeekkende premie ten opzichte van die van 2019 wordt met name verklaard door daling van de rentetermijnstructuur. Het gevolg is een toename van de actuariële koopsom. De gehanteerde solvabiliteitsopslag bedraagt 13,4%.

De feitelijke premie bedraagt € 64.181. Dit is hoger dan de gedempte kostendeekkende premie. Het pensioenfonds voldoet daarmee aan de eis dat de feitelijke premie minimaal gelijk moet zijn aan de gedempte kostendeekkende premie. De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als baat in de staat van baten en lasten verantwoord.

De kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:

	2020	2019
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	90.673	71.274
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	11.852	9.795
Opslag voor uitvoeringskosten	<u>2.164</u>	<u>2.255</u>
Totaal	104.689	83.324

De gedempte kostendeekkende premie is als volgt samengesteld:

	2020	2019
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	60.030	56.542
Opslag voor uitvoeringskosten	<u>2.164</u>	<u>2.255</u>
Totaal	62.194	58.797

(14) BELEGGINGSOPBRENGSTEN VOOR RISICO PENSIOENFONDS

	2020				2019			
	Direct Resultaat	Indirect resultaat	Kosten	Totaal resultaat	Direct resultaat	Indirect resultaat	Kosten	Totaal resultaat
Vastgoedbeleggingen	915	-4.333	0	-3.418	1.110	4.999	-203	5.906
Aandelen	19.119	56.913	-289	75.743	24.997	203.741	-1.355	227.383
Vastrentende waarden	36.691	36.009	-3.651	69.049	40.262	73.734	-3.840	110.156
Derivaten	15.385	208.382	0	223.767	16.984	141.721	0	158.705
Overige beleggingen	3.378	-56	0	3.322	-50	2.791	0	2.741
Kosten vermogensbeheer	0	0	-1.079	-1.079	0	0	-1.140	-1.140
Totaal	75.488	296.915	-5.019	367.384	83.303	426.986	-6.538	503.751
Kosten pensioenbeheer en bestuursbureau	0	0	-1.240	-1.240	0	0	-1.154	-1.154
Projecten	0	0	-114	-114	0	0	-460	-460
Totaal	75.488	296.915	-6.373	366.030	83.303	426.986	-8.152	502.137

In navolging van de aanbevelingen van de Pensioenfederatie zijn de kosten voor het vermogensbeheer verdeeld over de beleggingscategorieën. De kosten voor het vermogensbeheer bevatten alle directe en indirecte vermogensbeheerkosten uit onderliggende beleggingsfondsen. Hierin zitten de beheerfee, de performancefee van externe managers, de bewaarkosten en de overige kosten van het vermogensbeheer. De transactiekosten bevatten uitsluitend de rechtstreeks aan het pensioenfonds in rekening gebrachte toe- en uittredingsvergoedingen in de beleggingsfondsen. Voor de transactiekosten van de discretionaire portefeuille en de derivaten is een schatting opgenomen. Transactiekosten met betrekking tot aan- en verkopen binnen deze portefeuilles zijn niet inzichtelijk. In de totale kosten voor het vermogensbeheer van € 6.373 zijn impliciete transactiekosten van € 1.849 opgenomen op basis van de berekeningswijze van de Pensioenfederatie.

(15) BATEN UIT HERVERZEKERING

Mutatie aandeel herverzekeraar	8.140	1.914
	<hr/>	<hr/>
Totaal	8.140	1.914

(16) OVERIGE BATEN

De post overige baten bestaat uit:

Interest overig	-34	6
Andere baten	173	132
	<hr/>	<hr/>
Totaal	139	138

(17) UITKERINGEN

De post uitkeringen bestaat uit:

Ouderdomspensioen	59.063	57.930
Nabestaandenpensioen	15.135	14.793
Wezenpensioen	232	241
Arbeidsongeschiktheidspensioen	3.354	3.223
Overige uitkeringen	150	0
Afkopen	213	731
	<hr/>	<hr/>
Totaal	78.147	76.918

(18) MUTATIE TECHNISCHE VOORZIENING VOOR RISICO PENSIOENFONDS

De post mutatie technische voorziening voor risico pensioenfonds bestaat uit:

Pensioenopbouw	88.199	68.278
Benodigde interest	-9.765	-6.114
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-75.304	-74.137
Vrijgevallen voor kosten	-1.663	-1.647
Wijziging markttrente	425.297	424.914
Wijziging actuariële grondslagen en/of methoden	-85.023	8.234
Saldo waardeoverdrachten	-880	-752
Resultaat op kanssystemen	-550	-3.763
Overige mutaties	0	76
	<hr/>	<hr/>
Totaal	340.311	415.089

2020**2019****(19) MUTATIE TECHNISCHE VOORZIENING HERVERZEKERINGSDEEL**

De post mutatie technische voorziening herverzekeringsdeel bestaat uit:

Pensioenopbouw	2.474	2.996
Rentetoevoeging	-92	-55
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-2.691	-2.328
Vrijgevallen voor kosten	-59	-51
Wijziging marktrente	1.294	1.229
Wijziging actuariële grondslagen en/of methoden	-13	0
Resultaat op kanssystemen	<u>7.228</u>	<u>123</u>
Totaal	8.141	1.914

2020**2019****(20) SALDO OVERDRACHT VAN RECHTEN**

De post saldo overdracht van rechten bestaat uit:

Inkomende waardeoverdrachten	-1.729	-1.023
Uitgaande waardeoverdrachten	<u>2.738</u>	<u>1.533</u>
Totaal	1.009	510

2020**2019****(21) SALDO HERVERZEKERING**

De post saldo herverzekering bestaat uit:

Betaalde premie herverzekering	2.474	2.995
Ontvangst herverzekerde uitkeringen	<u>-2.691</u>	<u>-2.528</u>
Totaal	-217	467

(22) PENSIOENUITVOERINGSKOSTEN

De post pensioenuitvoeringskosten bestaat uit:

Governancekosten	594		604
Verzekeringen bestuur	61		65
Toezichtkosten DNB en AFM, contributies en bedragen	218		205
Dwangsommen en boetes	0		0
Kosten PensioenKamer	0		16
Communicatie	221		244
Accountantskosten	104		103
Certificerend actuaris	64		47
Adviserend actuaris	70		86
Overige advieskosten	331		427
Uitvoering pensioenadministratie	2.065		2.028
Kosten bestuursbureau:			
Personeelskosten	633		593
Ingehuurd personeel	308		255
Overige kosten bestuursbureau	263		194
Projecten	135		189
Totaal		5.067	5.056
Toerekening aan vermogensbeheer		-1.240	-1.154
Totaal		3.827	3.902

De post governancekosten is als volgt te specificeren:

Bestuur:			
Vergoeding	382		357
Reiskosten	4		7
Opleiding	33		41
Overige	50		66
		469	471
Raad van toezicht:			
Vergoeding	64		62
Reiskosten	1		2
Overige	9		11
		74	75

Verantwoordingsorgaan:

Vergoeding	44		48	
Reiskosten	1		3	
Overige	6		7	
		51		58
Totaal		594		604

Bezoldiging bestuurders (bedragen x € 1)

Op basis van het vastgestelde vergoedingenreglement ontvangen bestuurders een vaste vergoeding van € 39.321 per jaar per persoon (bestuurslid met extra taken als gevolg van lidmaatschap bestuurscommissie) of € 26.214 per jaar. De voorzitter ontvangt per jaar een vaste vergoeding van € 52.428. Eventuele omzetbelasting en/of werkgeverslasten komen voor rekening van het pensioenfonds.

Raad van toezicht (bedragen x € 1)

Op basis van het vergoedingenreglement ontvangen de leden van de raad van toezicht € 15.729 per jaar. De voorzitter ontvangt per jaar een vaste vergoeding van € 20.971. Eventuele omzetbelasting en/of werkgeverslasten komen voor rekening van het fonds.

Verantwoordingsorgaan (bedragen x € 1)

Aan de leden van het verantwoordingsorgaan werd een vergoeding van € 5.767 per lid betaald voor deelname aan vergaderingen voor Pensioenfonds Notariaat.

Accountantshonoraria

De beloningen van de onafhankelijke accountant(s) zijn als volgt:

	2020			2019		
	Accountant	Overig netwerk	Totaal	Accountant	Overig netwerk	Totaal
Controle jaarrekening	94	0	94	82	0	82
Andere controleopdrachten	0	0	0	0	0	0
Fiscale advisering	0	0	0	0	0	0
Overige dienstverlening	0	10	10	0	21	21
Totaal	94	10	104	82	21	103

De jaarrekening wordt gecontroleerd door Ernst & Young Accountants LLP. De overige dienstverlening betreft de werkzaamheden van de externe compliance officer. De accountantskosten over het jaar 2020 betroffen de accountant van Ernst & Young Accountants LLP.

	2020	2019
Personeelskosten bestuursbureau:		
Salarissen medewerkers	430	400
Ingehuurd personeel	308	255
Pensioenlasten	67	61
Sociale lasten	42	51
Overige personeelskosten	94	81
Totaal	941	848

	2020	2019
Projecten:		
Overige projecten	135	160
Samenvoegen administraties	0	29
Totaal	135	189

(23) OVERIGE LASTEN

De post overige lasten bestaat uit:

Interest waardeoverdrachten	1	1
Overige	86	39
Totaal	87	40

Gebeurtenissen na balansdatum

Er is een geactualiseerd herstelplan ingediend bij DNB. De beleidsdekkingsgraad van Pensioenfonds Notariaat bedroeg 100,2% eind 2020. Dit was lager dan de vereiste dekkingsgraad. Het fonds kent daarmee een tekortsituatie.

De verlaging van de voorziening voor premievrijgestelde pensioenopbouw voor arbeidsongeschikten als gevolg van de verlaagde opbouwpercentages in de pensioenregelingen vanaf 1 januari 2021, is opgenomen in de technische voorziening.

De technische voorzieningen zijn vastgesteld op basis van de rentetermijnstructuur van De Nederlandsche Bank per 31 december 2020 en de factoren zoals genoemd in de grondslagen bij de jaarrekening. De Nederlandsche Bank heeft toegelicht dat de rentetermijnstructuur de komende jaren in vier stappen wordt gewijzigd. Een wijziging die volgt uit het advies van de Commissie Parameters. Tezamen met het effect van de verwachte daling van het tienjaars voortschrijdende

gemiddelde van de rente zal een verhogend effect op de technische voorzieningen ontstaan wat een drukkend effect op de dekingsgraad heeft.
Er zijn geen verdere gebeurtenissen na balansdatum.

Den Haag, 20 mei 2021

Namens het bestuur van Pensioenfonds Notariaat,
A.J.M. Jansen AAG

10 OVERIGE GEGEVENS

10.1 Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Notariaat te Den Haag is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2020.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Notariaat, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 18 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 900 duizend te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment

aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar hoger dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132 (vereist eigen vermogen).

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Notariaat is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen. Voor de volledigheid merk ik op dat, als op balansdatum rekening zou worden gehouden met de door DNB doorgevoerde wijziging van de rentetermijnstructuur per 1 januari 2021, mijn oordeel over de vermogenspositie zou wijzigen in slecht. Het eigen vermogen zou in dat geval lager zijn dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Amstelveen, 20 mei 2021

drs. H. Zaghdoudi AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

10.2 Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur en de raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds Notariaat

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2020

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2020 van Stichting Pensioenfonds Notariaat te Den Haag gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Notariaat op 31 december 2020 en van het resultaat over 2020 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2020;
- de staat van baten en lasten over 2020;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Notariaat (hierna: het pensioenfonds) zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit	€ 18 miljoen (2019: € 16 miljoen)
Toegepaste benchmark	0,5% van het pensioenvermogen per 31 december 2020, zijnde het totaal van de technische voorzieningen en het stichtingskapitaal en reserves.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van het pensioenfonds en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritieke grens bevindt. Aangezien de beleidsdekkingsgraad per jaareinde maar net boven de 100% ligt, hebben wij een percentage van 0,5% gehanteerd. De wijze waarop wij de materialiteit hebben bepaald, is niet gewijzigd ten opzichte van voorgaand boekjaar.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de raad van toezicht en het bestuur overeengekomen dat wij aan de raad van toezicht en het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 900.000 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de raad van toezicht en het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

In vergelijking met voorgaand jaar, hebben wij geen wijzigingen aangebracht in de kernpunten van onze controle.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Ontwikkeling van de (beleids)dekkingsgraad

Risico

De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.

Het pensioenfonds is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of het pensioenfonds voldoende buffers heeft. De dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad zijn toegelicht in de toelichting op de balans onder (9) 'Stichtingskapitaal en reserves'.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.

Onze controleaanpak

Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad.

De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2020 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerende actuaris gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van het pensioenfonds beoordeeld op basis van het actuariële rapport van de certificerende actuaris en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven.

Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse

	<p>dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maandsdekkingsgraden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandtoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. Dit jaar betroffen de key items: de overgang op de Prognosetafel AG2020 en de wijzigingen in de actuariële uitgangspunten vanwege de aanpassing van de premievrijgestelde pensioenopbouw voor arbeidsongeschikten. • Daarnaast heeft de certificerend actuaaris een plausibiliteitstoets uitgevoerd op de ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds zoals gehanteerd in de bepaling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaaris.
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd in de vaststelling van de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2020.
Waardering en toelichting van beleggingen zonder genoteerde marktprijzen	
Risico	<p>De beleggingen voor risico pensioenfonds (hierna: beleggingen) zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een groot deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (genoteerde marktprijzen). Er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van netto contante waardeberekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet (beurs)genoteerde fondsen.</p> <p>De waarderingsonzekerheid neemt inherent toe bij (onafhankelijke) taxaties en netto contante waardeberekeningen en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. Bij het pensioenfonds betreft dit met name de posities in derivaten. De posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen, met name private equity aandelen en niet-(beurs)genoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden (hypotheken), kennen eveneens inherent relatief veel waarderingsonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum.</p> <p>Het pensioenfonds heeft de waarderingsgrondslagen voor de beleggingen beschreven in de paragraaf Grondslagen voor waardering van activa en passiva en een nadere toelichting opgenomen in de toelichting op de balans onder (1) tot en met (5). Uit deze toelichtingen blijkt onder andere dat per 31 december 2020 € 26 miljoen is belegd in private equity</p>

	<p>aandelen, € 183 miljoen is belegd in niet-(beurs)genoteerde fondsen die beleggen in hypotheek en dat per saldo € 377 miljoen is belegd in derivaten (voornamelijk rentederivaten).</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de beleggingen zonder genoteerde marktprijzen niet juist gewaardeerd zijn en dat de toelichting niet voldoet aan relevante verslaggevingsvereisten.</p>
<p>Onze controleaanpak</p>	<p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2020.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voor de posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen hebben wij de waardering gecontroleerd door aansluiting op gecontroleerde jaarrekeningen 2020 en vastgesteld of de gekozen waarderingsgrondslagen en de belangrijkste uitgangspunten daarbij aansluiten op de grondslagen van het pensioenfonds. Voor zover nog geen gecontroleerde jaarrekeningen 2020 beschikbaar zijn, hebben wij de aansluiting vastgesteld met de meeste recente (niet-gecontroleerde) rapportages van de fondsmanagers, indien nodig gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum en zijn de backtesting procedures (met gecontroleerde jaarrekeningen) en de monitoring procedures van de uitvoeringsorganisatie onderzocht. • Voor de waardering van de derivaten hebben wij een controle uitgevoerd op het gehanteerde waarderingsmodel en op de gehanteerde input waaronder de uit de markt afgeleide gegevens zoals valuta(termijn)koersen, rentevolatiliteit en rentecurves. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij eigen waarderingspecialisten betrokken. <p>Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen onderzocht.</p>
<p>Belangrijke observaties</p>	<p>Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering van beleggingen zonder genoteerde marktprijzen per 31 december 2020 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.</p>
<p>Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen</p>	
<p>Risico</p>	<p>De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds betreffen een significante post in de balans van het pensioenfonds. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuariel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij het pensioenfonds,</p>

zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle.

Het pensioenfonds heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds beschreven in paragraaf Grondslagen voor waardering van activa en passiva en een nadere toelichting opgenomen in de toelichting op de balans onder (10). Uit deze toelichting blijkt dat (schattings)wijzigingen hebben plaatsgevonden door overgang naar nieuwe Prognosetafels AG2020 en de aanpassing van de premievrijgestelde pensioenopbouw voor arbeidsongeschikten als gevolg van de verlaagde opbouwpercentages in de pensioenregelingen vanaf 1 januari 2021. Volgens deze toelichting is de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds hierdoor € 73 miljoen, respectievelijk € 12 miljoen lager uitgekomen. Het pensioenfonds heeft onderzocht of de overgang naar de nieuwe Prognosetafel AG2020 aanleiding was voor wijziging van de fondsspecifieke ervaringssterfte. Dit was niet het geval.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd en toegelicht zijn.

Onze controleaanpak

Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaire van het pensioenfonds. De certificerend actuaire onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaire heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaire onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2020. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels en de effecten van de wijzigingen hierin, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de toepassing van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds per 31 december 2020:

- Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen, alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaire.

	<ul style="list-style-type: none"> • Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaris en met gebruikmaking van onze eigen actuariële specialist gelet op de besluitvorming van het bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn. • Daarnaast hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd om de gehanteerde basisgegevens te toetsen, waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen bij de pensioenuitvoeringsorganisatie, het verrichten van aansluitwerkzaamheden met de pensioenadministratie voor wat betreft de aantallen en de aanspraken en het beoordelen van het verloop en de uitkomsten van de actuariële analyse. <p>Tevens hebben wij de toelichtingen ten aanzien van de technische voorzieningen onderzocht.</p>
Belangrijke observaties	<p>Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering per 31 december 2020 of de toelichting van de technische voorzieningen.</p>

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens;
- andere informatie, bestaande uit kerncijfers, voorwoord, bevindingen raad van toezicht en oordeel verantwoordingsorgaan, statistieken, personalia en code pensioenfondsen en begrippenlijst.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in

overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om zijn werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds zijn activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Het besluit van het bestuur tot vaststelling van de jaarrekening is onderworpen aan de goedkeuring van de raad van toezicht.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante

gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;

- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de raad van toezicht en het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met de raad van toezicht en het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Den Haag, 20 mei 2021

Ernst & Young Accountants LLP
w.g. drs. J. Slager RA

11 STATISTIEKEN, PERSONALIA EN CODE PENSIOENFONDSEN

11.1 Statistieken

Ontwikkeling deelnemersbestand

Het deelnemersaantal nam in 2020 toe met 386 tot 11.740. Het aantal ex-deelnemers nam met 61 toe tot 9.966 en het aantal pensioengerechtigden steeg met 217 tot 5.357. Het totaalbestand van (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden nam met 664 toe tot 27.063. Het verloop van de aantallen (ex-)deelnemers en pensioengerechtigden in 2020 is weergegeven in het volgende schema:

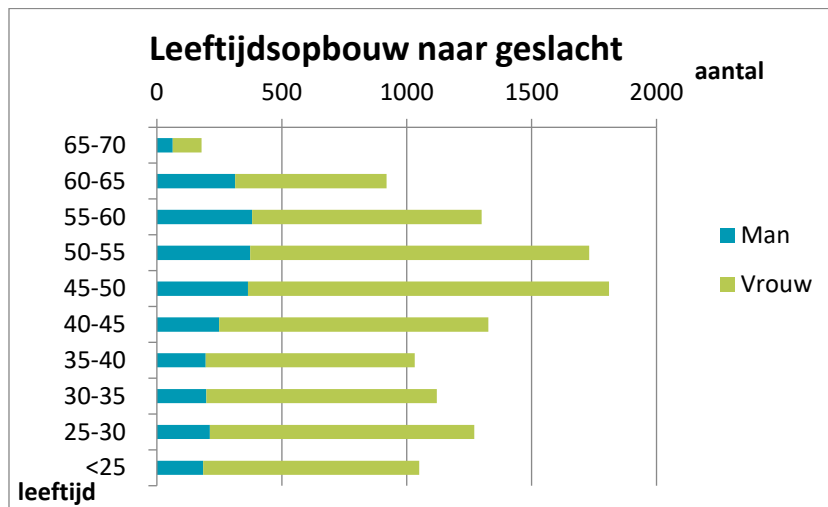
	Deelnemers	Ex-deelnemers	Pensioengerechtigden		
			Ouderdoms-pensioen	Partner-pensioen	Wezen-pensioen
Ultimo 2019	11.354	9.905	3.920	1.131	89
Toetreding	1.149				6
Hernieuwde toetreding	265	-265			
Vertrek	-746	746			
Pensionering	-138	-168	306		
Overlijden			-4	4	
Waardeoverdrachten en andere oorzaken	-144	-252	-107	19	-7
Ultimo 2020	11.740	9.966	4.115	1.154	88

Leeftijdsopbouw deelnemers

In totaal bouwen 11.740 deelnemers pensioen op. De gemiddelde leeftijd van alle deelnemers is 43,5 jaar (2019: 43,8 jaar). Voor mannelijke deelnemers bedraagt de gemiddelde leeftijd 46,1 jaar (2019: 46,4 jaar); voor vrouwelijke deelnemers ligt die op 42,8 jaar (2019: 43,0). Van het totale deelnemersbestand hebben 424 deelnemers (2019: 412) een premievrije opbouw vanwege arbeidsongeschiktheid.

De gemiddelde leeftijd van de medewerkers in het notariaat is met 42,8 jaar iets gedaald ten opzichte van 2019 (43,3). De toegevoegd notarissen en kandidaat-notarissen hebben een gemiddelde leeftijd van 39,9 jaar (2019: 39,5) en voor de notarissen is dit 52,4 jaar (2019: 52,2).

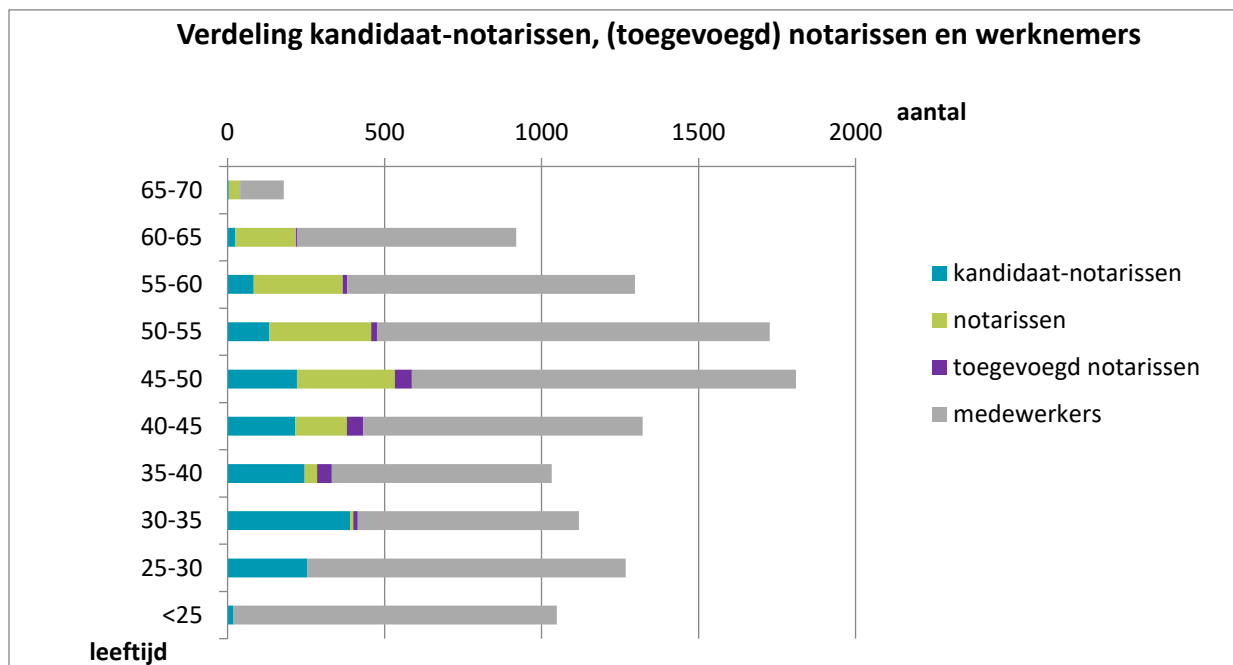
De volgende grafiek geeft inzicht in de verdeling van het deelnemersbestand over de leeftijds categorieën en geslacht.

Het deelnemersbestand bestond eind 2020, evenals eind 2019, voor 78% uit vrouwen en voor 22% uit mannen.

Deelnemersgroepen

Pensioenfonds Notariaat voert drie pensioenregelingen uit: één voor notarissen (ondernemers), één voor toegevoegd notarissen en kandidaat-notarissen (in loondienst) en één voor de overige medewerkers in het notariaat. De verdeling tussen deze deelnemersgroepen is in de onderstaande grafiek in beeld gebracht.

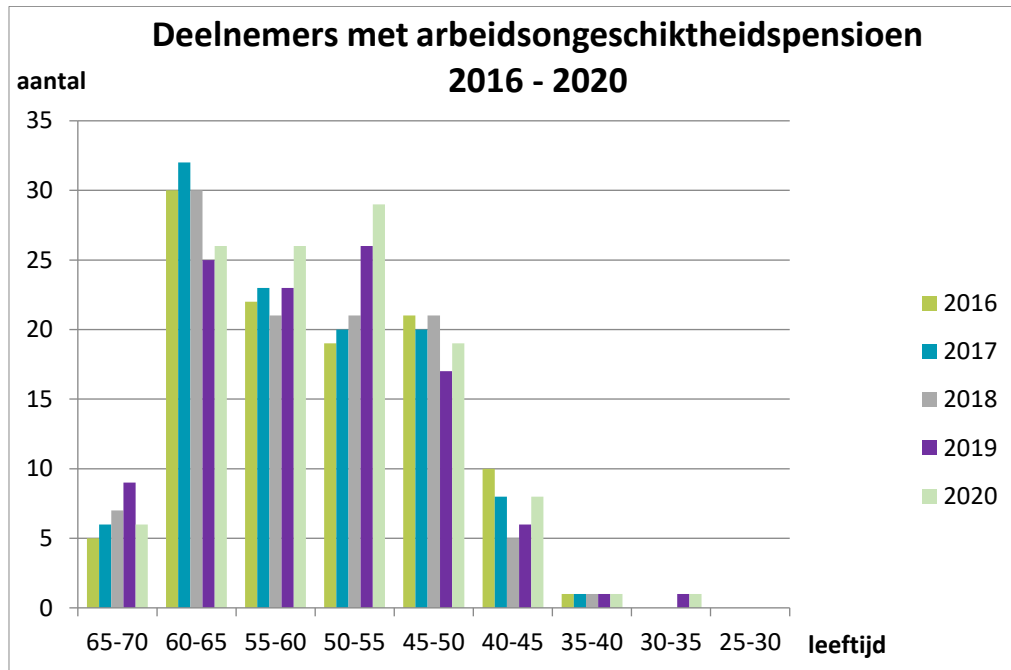

Arbeidsongeschiktheid

De pensioenregelingen van Pensioenfonds Notariaat kennen een premievrije pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid. Het percentage arbeidsongeschikte deelnemers binnen het totale deelnemersbestand bleef gelijk aan 2019 (3,6%). Voor 308 medewerkers in het notariaat (2019: 304)

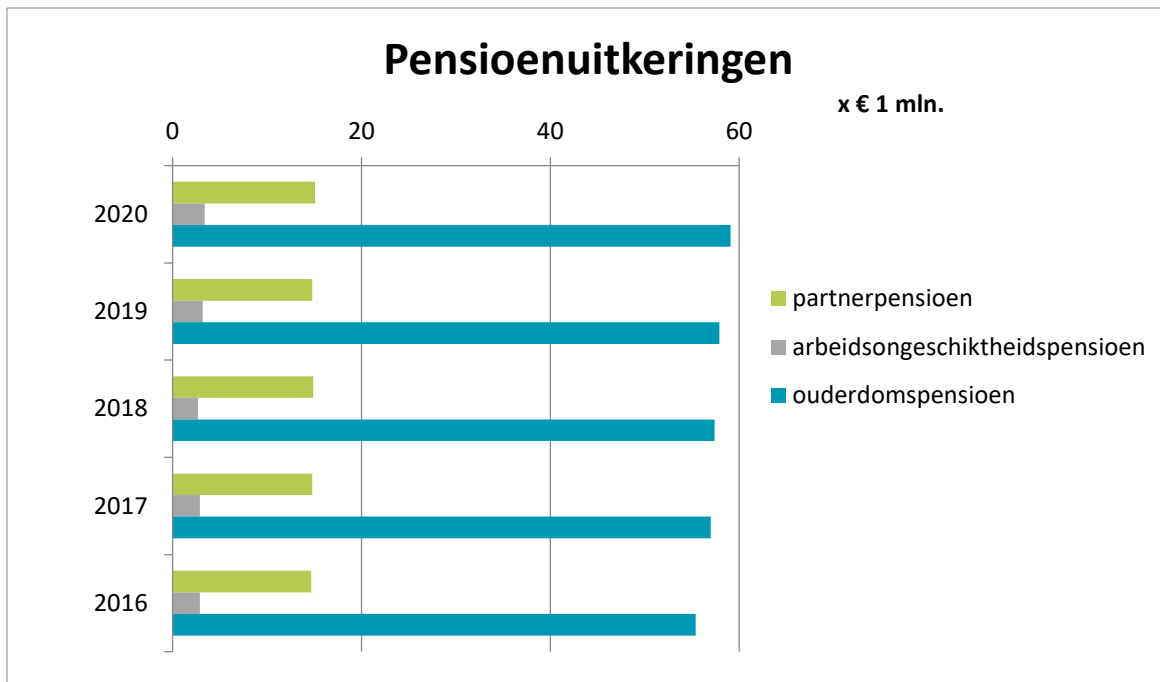
en 116 kandidaat-notarissen en (toegevoegd) notarissen (2019: 108) wordt de pensioenopbouw premievrij voortgezet. Het totaal aantal arbeidsongeschikte deelnemers is 424 (2019: 412).

Daarnaast kent de regeling voor kandidaat-notarissen en (toegevoegd) notarissen een arbeidsongeschiktheidspensioen. In de volgende grafiek is inzicht gegeven in het verloop van het aantal kandidaat-notarissen en (toegevoegd) notarissen met een arbeidsongeschiktheidspensioen. Het betreft de stand ultimo 2020. Ten opzichte van 2019 is dit aantal iets toegenomen tot 116 (2019: 108).

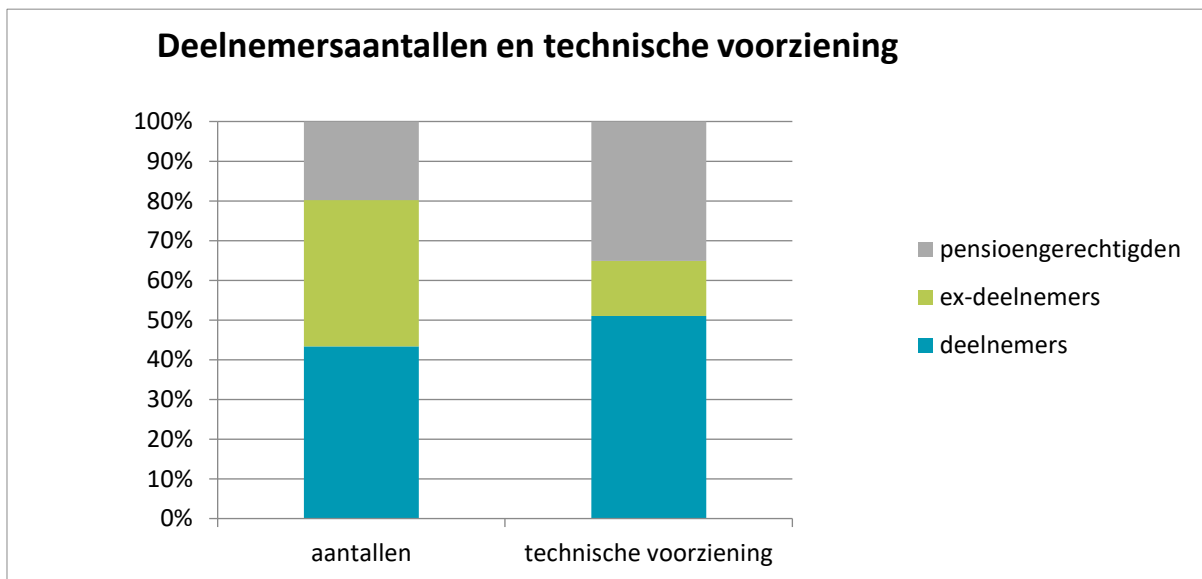
Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen over 2020 bedroegen in totaal € 78,2 miljoen. Dit is € 1,3 miljoen meer dan in 2019. De pensioenuitkeringen kunnen worden verdeeld in ouderdoms-, partner- en arbeidsongeschiktheidspensioen en overige uitkeringen. Onder deze laatste categorie valt onder meer het wezenpensioen. In de volgende grafiek zijn de pensioenuitkeringen naar soort weergegeven.

De gemiddelde leeftijd van de pensioengerechtigden met een ouderdompensioen is 74,5 jaar (2019: 74,3). De mannen zijn gemiddeld 75,4 jaar en de vrouwen 73,5 jaar oud.

Technische voorziening per categorie

In de bovenstaande grafiek is de technische voorziening voor de pensioenverplichtingen van het fonds weergegeven, verdeeld over de verschillende categorieën. De deelnemersaantallen in de verschillende groepen zijn ook aangegeven. Bijna 40% van de technische voorziening is gereserveerd voor pensioengerechtigden. Zij maken circa 20% van het totaal aantal deelnemers uit. Een veel geringer deel van de technische voorziening is toe te delen aan een veel grotere groep, namelijk de ex-deelnemers (met veelal kleine pensioenrechten). Circa 50% van de technische voorziening is gerelateerd aan de deelnemers die ruim 40% van het deelnemersaantal uitmaken.

11.2 Personalia

Samenstelling bestuursorganen per 31 december 2020:

Raad van toezicht

drs. P. Braams, voorzitter
drs. C.A.M. van Eggermond
mr. H. de Graaf

Bestuur

mr. N.E. Bijlholt
mr. M.A. van Gaalen
A.J.M. Jansen AAG
mr. L.T.M. de Leede
P.C. Molenaar RBA
drs. R. Oosterhout
drs. T. Stanoevska
mr. J.H.F. Wilmink

Technisch voorzitter

mr. E.P. Greup tot en met 31 december 2020

Risicomanagementcommissie

drs. R. Oosterhout, voorzitter
mr. J.H.F. Wilmink

Balansmanagementcommissie

P.C. Molenaar RBA, voorzitter
mr. L.T.M. de Leede

Communicatie-, governance-, compliance- en pensioenregelingcommissie

mr. N.E. Bijlholt, voorzitter
A.J.M. Jansen AAG
mr. M.A. van Gaalen

Interne auditcommissie

drs. T. Stanoevska

Directie

E.H.W. Zondag

Adviserend actuaris

drs. A.G.M. den Hartogh AAG, verbonden aan Aon Hewitt, Rotterdam

Certificerend actuaris

drs. H. Zaghdoudi AAG, verbonden aan Willis Towers Watson B.V. Netherlands, Amstelveen

Accountant

drs. J. Slager RA, Associate Partner, verbonden aan Ernst & Young Accountants LLP, Den Haag

P.C. Molenaar RBA

Functie in bestuur

Hoofdfunctie

Nevenfuncties

bestuurslid

bestuurder/toezichthouder

bestuurslid en voorzitter beleggingscommissie PNO Media, bestuurslid (voorzitter) en lid beleggingscommissie Stichting Pensioenfonds Lloyd's Register Nederland, lid raad van toezicht Het Nederlands Pensioenfonds, voorzitter beleggingscommissie Stichting Roba Pensioenfonds, adviseur beleggingscommissie Monuta Verzekering, adviseur beleggingscommissie RABO PGM PPI, lid visitatiecommissie Pensioenfonds Caceis, lid raad van toezicht Darwin Depository Services

drs. R. Oosterhout

Functie in bestuur

Hoofdfunctie

Nevenfuncties

bestuurslid

bestuurder/toezichthouder

lid raad van toezicht Stichting Pensioenfonds voor de Woningcorporaties, voorzitter belanghebbendenorgaan Stichting Sligro Food Group Pensioenfonds, bestuurslid belanghebbendenorgaan Holland Casino

drs. T. Stanoevska

Functie in bestuur

Hoofdfunctie

Nevenfuncties

bestuurslid

bestuurder/toezichthouder

bestuurslid en lid risicobeheercommissie Stichting Pensioenfonds PostNL, bestuurslid en sleutelfunctiehouder risicobeheer en voorzitter risicobeheercommissie Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de reisbranche, sleutelfunctiehouder risicobeheer Stichting Pensioenfonds ERIKS, lid commissie risicomangement van de Pensioenfederatie, toezichthoudende bestuurder Stichting Villa Abel

mr. J.H.F. Wilmink

Functie in bestuur

Hoofdfunctie

Nevenfuncties

bestuurslid

notaris

bestuurslid Ring Noord-Nederland KNB

Technisch voorzitter

mr. E.P. Greup

Functie in bestuur

Hoofdfunctie

Nevenfuncties

technisch voorzitter

notaris

-

Sleutelfunctiehouders

drs. R. Oosterhout, sleutelfunctiehouder Risicobeheer

drs. T. Stanoevska, sleutelfunctiehouder Interne audit

drs. H. Zaghdoudi AAG, verbonden aan Willis Towers Watson B.V. Netherlands, sleutelfunctiehouder Actuariaal

Verantwoordingsorgaan

Samenstelling verantwoordingsorgaan per 31 december 2020:

mr. J. Nobel, voorzitter

L. Bosselaar

mr. J.W.A.P. Michels

mr. J.P.A.L. Oosterhuis

A.J. Rijs-Schreuders

M. Rosenkrantz-Koeslag

mr. M.T.F. van Schaijk

11.3 Nadere gegevens leden bestuursorganen

Raad van toezicht

Naam	m/v	Geboortejaar	Zittingsrooster	Termijn
drs. P. Braams (voorzitter)	m	1958	2018 - 2021	1 ^e
drs. C.A.M. van Eggermond	v	1963	2017 - 2021	1 ^e
mr. H. de Graaf	v	1957	2020 - 2024	1 ^e

Bestuur

Naam	m/v	Geboortejaar	Zittingsrooster	Termijn
mr. N.E. Bijlholt	v	1982	2018 - 2022	1 ^e
mr. M.A. van Gaalen	m	1972	2020 - 2021	2 ^e
A.J.M. Jansen AAG	m	1958	2018 - 2021	1 ^e
drs. R. Oosterhout	m	1954	2019 - 2023	2 ^e
mr. L. de Leede	v	1962	2019 - 2023	1 ^e
P.C. Molenaar RBA	m	1962	2019 - 2023	1 ^e
drs. T. Stanoevska	v	1965	2020 - 2024	1 ^e
mr. J.H.F. Wilmink	m	1961	2020 - 2024	1 ^e

Verantwoordingsorgaan

Naam	m/v	Geboortejaar
L. Bosselaar	m	1951
mr. J.W.A.P. Michels	v	1973
mr. J. Nobel	m	1979
mr. J.P.A.L. Oosterhuis	m	1963
A.J. Rijs-Schreuders	v	1972
M. Rosenkrantz-Koeslag	v	1950
mr. M.T.F. van Schaijk	v	1987

11.4 Code Pensioenfondsen

De Code Pensioenfondsen is opgesteld door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid, die hiermee normen formuleren voor 'goed pensioenfondsbestuur'. In het onderstaande overzicht zijn de normen per thema opgenomen. Als het fonds niet (geheel) voldoet, wordt dit toegelicht.

Thema 1: vertrouwen waarmaken

Zij die voor het pensioenfonds verantwoordelijkheid dragen maken het in hen gestelde vertrouwen waar. Dat blijkt vooral uit adequaat bestuur, verantwoord beleggingsbeleid en zorgvuldig risicomanagement.

Nr.	Norm	Toelichting
1	Het bestuur voert de pensioenregeling naar beste vermogen uit, in een evenwichtige afweging van belangen en heeft hiervoor de eindverantwoordelijkheid.	✓
2	Het bestuur is verantwoordelijk en zorgt voor de uitvoering van de pensioenregeling. Het heeft een visie op die uitvoering, stelt eisen waaraan deze moet voldoen en bepaalt welk kostenniveau aanvaardbaar is.	✓
3	Het bestuur stelt een missie, visie en strategie op. Ook zorgt het voor een heldere en gedocumenteerde beleids- en verantwoordingscyclus. Daarnaast toetst het bestuur periodiek de effectiviteit van zijn beleid en stuurt zo nodig bij.	✓
4	Bij alle besluiten legt het bestuur duidelijk vast op grond van welke overwegingen het besluit is genomen.	✓
5	Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	✓
6	Het bestuur houdt rekening met de verplichtingen die het fonds is aangegaan en draagt daarbij zorg voor optimaal rendement binnen een aanvaardbaar risico.	✓
7	Het bestuur zorgt ervoor dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen.	~ Toelichting: het bestuur heeft inmiddels ESG-beleid vastgesteld en raadpleegt in de implementatiefase de achterban.
8	Het bestuur bevordert en borgt een cultuur waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Ook zorgt het ervoor dat het integrale risicomanagement adequaat georganiseerd is.	✓
9	Het bestuur zorgt voor een noodprocedure om in spoedeisende situaties te kunnen handelen.	✓

Thema 2: Verantwoordelijkheid nemen

Het bestuur neemt zijn verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de pensioenregeling.

Nr.	Norm	Toelichting
10	Het bestuur zorgt voor een heldere en expliciete taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering. Hierbij horen passende sturings- en controlemechanismen.	✓
11	Bij uitbesteding van taken neemt het bestuur in de overeenkomst met de dienstverlener adequate maatregelen op voor als de dienstverlener - of een door hem ingeschakelde derde - onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft en/of schade veroorzaakt door handelen of nalaten.	✓
12	Het bestuur zorgt dat het zicht heeft op de keten van uitbesteding.	✓
13	Het bestuur zorgt ervoor dat het beloningsbeleid van partijen aan wie taken worden uitbesteed, niet aanmoedigt om meer risico's te nemen dan voor het fonds aanvaardbaar is. Om dit te bereiken, maakt het bestuur dit onderdeel van de contractafspraken bij het sluiten of verlengen van de uitbestedingsovereenkomst of - indien van toepassing - via zijn aandeelhouderspositie.	✓
14	Het bestuur evalueert jaarlijks kritisch de kwaliteit van de uitvoering en de gemaakte kosten en spreekt een dienstverlener aan als deze de afspraken niet of onvoldoende nakomt.	✓

Thema 3: Integer handelen

Het bestuur bevordert een cultuur van integriteit en compliance.

Nr.	Norm	Toelichting
15	Het bestuur legt de gewenste cultuur vast en stelt een interne gedragscode op.	✓
16	De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers ondertekenen de interne gedragscode van het fonds en een jaarlijkse nalevingsverklaring en zij gedragen zich daarnaar.	✓
17	Alle nevenfuncties worden gemeld aan de compliance officer.	✓
18	Tegenstrijdige belangen of reputatierisico's worden gemeld. De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstremming. Zij laten zich op hun functioneren toetsen.	✓
19	Het lidmaatschap van een orgaan is niet verenigbaar met dat van een ander orgaan binnen het fonds of van de visitatiecommissie.	✓
20	Het bestuur zorgt dat onregelmatigheden kunnen worden gemeld en dat betrokkenen weten hoe en bij wie.	✓
21	De organisatie kent een klokkenluidersregeling en bevordert dat ook externe dienstverleners een klokkenluidersregeling	✓

Nr.	Norm	Toelichting
	hebben. De organisatie zorgt ervoor dat men weet hoe en bij wie kan worden gemeld.	
22	Het bestuur kent de relevante wet- en regelgeving en interne regels, weet hoe het fonds daar invulling aan geeft en bewaakt de naleving (compliance).	✓

Thema 4: Kwaliteit nastreven

Het fonds stelt hoge kwaliteitseisen, voert daar beleid op en is een 'lerende organisatie'.

Nr.	Norm	Toelichting
23	Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor zijn functioneren. De voorzitter is eerste aanspreekpunt; hij/zij is als eerste verantwoordelijk voor zorgvuldige besluitvorming en procedures.	✓
24	Het bestuur waarborgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen opereren.	✓
25	Ieder bestuurslid heeft stemrecht.	✓
26	Het bestuur zorgt voor permanente educatie van zijn leden.	~ Toelichting: SPN heeft een algemeen scholingsplan, maar nog geen opleidingsplannen voor de individuele bestuursleden.
27	Het bestuur staat open voor kritiek en leert van fouten.	✓
28	Het eigen functioneren is voor het bestuur en voor het intern toezicht een continu aandachtspunt. Het bestuur en het intern toezicht evalueren in elk geval jaarlijks het eigen functioneren van het orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betrekken het bestuur en het intern toezicht één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	✓
29	Het eigen functioneren is voor het belanghebbendenorgaan een continu aandachtspunt. Het belanghebbendenorgaan evalueert in elk geval jaarlijks het functioneren van het eigen orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betreft het belanghebbendenorgaan één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	N.v.t.
30	Het eigen functioneren is voor het verantwoordingsorgaan een continu aandachtspunt. Het verantwoordingsorgaan evalueert met enige regelmaat het functioneren van het eigen orgaan.	✓

Thema 5: Zorgvuldig benoemen

Het fonds handelt zorgvuldig bij (her)benoeming en ontslag en zorgt voor geschiktheid, complementariteit en diversiteit in de samenstelling van de organen van het fonds.

Nr.	Norm	Toelichting
31	De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.	✓
32	Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Daarbij houdt het rekening met opleiding, achtergrond, persoonlijkheid, geslacht en leeftijd. Het bestuur toetst de geschiktheid van bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap.	✓
33	In zowel het bestuur als in het verantwoordingsorgaan of het belanghebbendenorgaan is er ten minste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.	~ Toelichting: er is wel diversiteitsbeleid, maar geen stappenplan.
34	De zittingsduur van een lid van het bestuur, het verantwoordingsorgaan, het belanghebbendenorgaan en de raad van toezicht is maximaal vier jaar. Een bestuurslid en een lid van het belanghebbendenorgaan kunnen maximaal twee keer worden herbenoemd, een lid van de raad van toezicht maximaal één keer. Leden van een visitatie-commissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde fonds.	✓
35	Het bestuur, het belanghebbendenorgaan en het intern toezicht houden bij het opstellen van de profielschets rekening met het diversiteitsbeleid. Het verantwoordingsorgaan houdt hier rekening mee bij het opstellen van de competentievisie.	✓
36	Het bestuur, het verantwoordingsorgaan of het belanghebbendenorgaan en de raad van toezicht leggen bij een vacature de eisen voor de vacante functie vast. Hierbij wordt rekening gehouden met de in de normen 31, 32 en 33 opgenomen eisen.	✓
37	Bij de vervulling van een vacature wordt actief gezocht (en/of actief opgeroepen om te zoeken) naar kandidaten die passen in de diversiteitsdoelstellingen. Het bestuur neemt hierover tijdig contact op met degenen die betrokken zijn bij het voordragen of de verkiezing van kandidaten.	~ Toelichting: binnen de mogelijkheden die het bestuur heeft, wordt hieraan invulling gegeven.
38	Het bestuur en het belanghebbendenorgaan toetsen voorgedragen kandidaten mede aan de hand van de diversiteitsdoelstellingen. Het verantwoordingsorgaan bevordert dat in de procedure de competentievisie wordt meegenomen, inclusief de diversiteitsdoelstellingen.	✓

Nr.	Norm	Toelichting
39	Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Een lid van de raad van toezicht of visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan en wordt ontslagen door het bestuur na bindend advies van het verantwoordingsorgaan. Een lid van het verantwoordingsorgaan wordt benoemd door het bestuur en ontslagen door het verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan.	✓
40	Het bestuur zorgt ervoor dat de statuten een schorsingsprocedure kennen.	✓

Thema 6: Gepast belonen

Het fonds voert een verantwoord en beheerst beloningsbeleid, gericht op kwaliteit, continuïteit en consistentie.

Nr.	Norm	Toelichting
41	Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. Ook is het beleid passend gelet op de bedrijfstak, onderneming of beroepsgroep waarvoor het fonds de pensioenregeling uitvoert.	✓
42	De beloningen staan in redelijke verhouding tot verantwoordelijkheid, functie-eisen en tijdsbeslag.	✓
43	Het bestuur is terughoudend als het gaat om prestatiegerelateerde beloningen. Prestatiegerelateerde beloningen zijn niet hoger dan 20 procent van de vaste beloning. Ze zijn niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het fonds.	✓
44	Het bestuur voorkomt dat door een te hoge beloning van de leden van het intern toezicht een financieel belang een kritische opstelling in de weg staat.	✓
45	Bij tussentijds ontslag van een bestuurslid zonder arbeidsovereenkomst of van een lid van het intern toezicht verstrekt het bestuur geen transitie- of ontslagvergoeding. Bij ontslag van een (andere) medebeleidsbepaler moet een eventuele transitie- of ontslagvergoeding passend zijn gelet op de functie en de ontslagreden.	✓

Thema 7: Toezicht houden en inspraak waarborgen

Het fonds waarborgt intern toezicht op de kwaliteit en integriteit van de bedrijfsvoering.

Nr.	Norm	Toelichting
46	Intern toezicht draagt bij aan effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan beheerste en integere bedrijfsvoering.	✓

Nr.	Norm	Toelichting
47	Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.	✓
48	Leden van het intern toezicht zijn betrokken bij het pensioenfonds en moeten zich zodanig onafhankelijk opstellen dat belangentegenstellingen worden voorkomen. Ze hebben daarbij het vermogen en de durf om zich kritisch op te stellen richting het bestuur.	✓
49	De raad van toezicht stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.	✓
50	Het bestuur weegt de aanbevelingen van de raad van toezicht of visitatiecommissie zorgvuldig en motiveert afwijkingen.	✓
51	Het belanghebbendenorgaan voert zijn taak uit als 'goed huisvader' (m/v) voor alle belanghebbenden.	N.v.t.
52	Het belanghebbendenorgaan zorgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen functioneren.	N.v.t.
53	Het belanghebbendenorgaan bewaakt of het bestuur de uitvoeringsovereenkomst of het uitvoeringsreglement en het pensioenreglement juist uitvoert. Ook bewaakt het belanghebbendenorgaan of het bestuur de belangen van de verschillende groepen belanghebbenden evenwichtig afweegt.	N.v.t.
54	Het belanghebbendenorgaan onderneemt actie als het van oordeel is dat het bestuur niet naar behoren functioneert.	N.v.t.
55	Het bestuur gaat een dialoog aan met het verantwoordingsorgaan dan wel het belanghebbendenorgaan bij het afleggen van verantwoording.	✓
56	Het bestuur draagt de accountant of actuaris die controle uitvoert in beginsel geen andere werkzaamheden op dan controle. Geeft het bestuur wel een andere opdracht, dan vraagt dit zorgvuldige afweging en een afzonderlijke opdrachtformulering.	✓
57	Het bestuur beoordeelt vierjaarlijks het functioneren van de accountant en de actuaris en stelt het intern toezicht en verantwoordingsorgaan of belanghebbendenorgaan van de uitkomst op de hoogte.	✓

Thema 8: Transparantie bevorderen

Het fonds streeft openheid na, communiceert over missie, strategie en risico's en legt verantwoording af over gevoerd beleid.

Nr.	Norm	Toelichting
58	Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	✓
59	Het bestuur geeft inzicht in het beleid, de besluitvormingsprocedures, de besluiten en de realisatie van het beleid.	✓
60	Het bestuur vervult zijn taak op een transparante (open en toegankelijke) manier. Dat zorgt ervoor dat	✓

Nr.	Norm	Toelichting
	belanghebbenden inzicht kunnen krijgen in de informatie, overwegingen en argumenten die ten grondslag liggen aan besluiten en handelingen.	
61	Het bestuur legt gemotiveerd vast voor welke wijze van uitvoering is gekozen. Deze informatie is beschikbaar voor de belanghebbenden.	✓
62	Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	✓
63	Het bestuur stelt beleid vast rond transparantie en communicatie. Het bestuur evalueert dit beleid periodiek en in ieder geval eens per drie jaar.	✓
64	Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	✓
65	Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	✓

12 BEGRIPPENLIJST

AAA-rating

Classificatie van het laagste kredietrisico ofwel de hoogste kredietwaardigheid van ondernemingen.

Actuariële en bedrijfstechnische nota

De actuariële en bedrijfstechnische nota (Abtn) geeft de criteria aan op basis waarvan het (financieel) beleid van een pensioenfonds wordt gevoerd.

Asset liability management (ALM)-studie

Een studie waarbij in onderlinge samenhang de ontwikkeling van de beleggingen en verplichtingen wordt geanalyseerd om het premie-, indexatie- en beleggingsbeleid te toetsen.

Beleggingsmix

De verdeling van beleggingen over verschillende beleggingscategorieën, zoals aandelen, bedrijfsobligaties en vastrentende waarden met een nadere onderverdeling in binnen- en buitenlandse beleggingen.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad van een pensioenfonds is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.

Collateral

Onderpand in de vorm van kasgeld of effecten waarmee het kredietrisico op tegenpartijen uit hoofde van over-the-counter (OTC)-derivatentransacties wordt beperkt. OTC-contracten zijn financiële contracten die buiten de beurs om worden verhandeld.

Compliance

Maatregelen die zich richten op de implementatie, handhaving en naleving van externe wet- en regelgeving en de interne procedures en gedragsregels.

Custodian

De custodian is de financiële partij die de effecten bewaart.

Dekkingsgraad

De verhouding tussen het pensioenvermogen en de pensioenverplichtingen, uitgedrukt in een percentage. Het geeft de mate aan waarin het fonds zijn verplichtingen heeft gedekt en wordt gebruikt als indicator voor de financiële positie van een pensioenfonds.

Dekkingstekort

Hiervan is sprake als de solvabiliteit onder de vereiste dekkingsgraad is gekomen. DNB eist dan een herstelplan.

Derivaten

Financiële producten, zoals opties, futures en swaps, die zijn afgeleid van effecten. De prijsontwikkeling is (mede) afhankelijk van de prijsontwikkeling van de onderliggende waarde.

Duration

De gemiddelde gewogen looptijd van kasstromen.

Feitelijke premie

De daadwerkelijk door een pensioenfonds in rekening gebrachte premie.

Fiduciaire advisering

Advisering op het gebied van vermogensbeheer ter ondersteuning van de bestuurlijke besluitvorming op het gebied van beleggingsdoelstellingen, inrichting en uitvoering van vermogensbeheer, monitoring en evaluatie.

Financieel Toetsingskader (FTK)

Door de externe toezichthouder opgestelde beleidsregels voor de toetsing van de financiële positie van een pensioenfonds.

Gedempte kostendekkende premie

Om jaarlijkse fluctuaties in de premiebijdrage door schommelingen in de marktrente tegen te gaan, mogen pensioenfondsen bij de vaststelling van de premie uitgaan van een over enkele jaren vast te stellen gemiddeld rekenpercentage. De premiebijdrage die op deze manier wordt vastgesteld, is de gedempte premie.

Herstelplan

Plan van aanpak gericht op het herstel van een dekkingstekort of een reservetekort bij een pensioenfonds. Het bestuur van het pensioenfonds moet het herstelplan indienen bij DNB.

High yield

Dit zijn obligaties van bedrijven of landen met een relatief lage rating. Deze obligaties kennen vanwege het hoge risico een verhoudingsgewijs hoog rendement.

IBNR

Voorzieningen voor schade die zich wel hebben voorgedaan, maar die nog niet gemeld zijn of bekend zijn bij de (her)verzekeraar.

Interest

De kosten voor het gebruiken van geld, uitgedrukt in een percentage en over een bepaalde periode.

IORP II

De Europese richtlijn IORP II (Institutions for Occupational Retirement Provision) stelt een aantal minimumvereisten aan pensioenfondsen, vooral op het gebied van bestuur en transparantie. Een pensioenfonds moet bijvoorbeeld zorgen voor goede bestuurders die prudent omgaan met het pensioengeld. Verder zijn er eisen aan risicobeheer, personeel en externe aanbieders en op communicatiegebied.

Kostendekkende premie

De in het Financieel Toetsingskader gedefinieerde premie die nodig is om de kosten van de pensioenregeling te dekken. Deze bestaat uit de actuariële premie voor de pensioeninkoop, een opslag voor het bereiken of in stand houden van een vereist eigen vermogen en een opslag voor uitvoeringskosten.

Matchingportefeuille

De matchingportefeuille is dat deel van de beleggingsportefeuille dat is gericht op vermindering van het renterisico.

Middelloodsysteem

De hoogte van het pensioen is gebaseerd op het gemiddelde salaris van een deelnemer. Het pensioen dat jaarlijks wordt opgebouwd is afhankelijk van het in dat jaar verdiende salaris.

Mimimaal vereist eigen vermogen

Het minimaal vereist eigen vermogen (MVEV) is de ondergrens van het vereist eigen vermogen. Onder deze grens moet het fonds maatregelen treffen om direct weer aan het MVEV te voldoen.

Optie

Het recht, maar niet de verplichting, om een effect gedurende een bepaalde periode of op een bepaalde datum tegen een bepaalde prijs te kopen (calloptie) of te verkopen (putoptie).

Over-the-counter (OTC)

Over-the-counter (OTC)-transacties zijn financiële transacties die niet via de beurs verlopen, maar die direct tussen twee partijen worden afgesloten.

Overlay

De combinatie van derivaten die het doel heeft de balans van het fonds minder gevoelig te maken voor veranderingen in de rente, wisselkoers of prijsveranderingen.

Paritair bestuursmodel

Bij een paritair bestuursmodel kennen de bestuursorganen vertegenwoordigers van de werkgevers, werknemers en pensioengerechtigden, met de mogelijkheid van externen als vertegenwoordiger van deze geledingen.

Pensioenresultaat

Het pensioenresultaat is afkomstig uit de haalbaarheidstoets. Dit is de toets die uitgevoerd wordt om te beoordelen of het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau in voldoende mate aansluit bij de gewekte verwachtingen over het pensioenresultaat. Het werkelijk te behalen pensioenresultaat van de deelnemers wordt afgezet tegen het pensioenresultaat dat behaald kan worden bij het 100% volgen van de prijsinflatie (zonder het toepassen van verlagingen). Het percentage dat resulteert zegt of de actuele financiële positie en ontwikkelingen voor het fonds een hoger pensioenresultaat opleveren dan het volgen van de koopkracht (percentage hoger dan 100%) of een lager pensioenresultaat dan de koopkracht (percentage lager dan 100%).

Pensioenvermogen

Het eigen vermogen van het fonds, verhoogd met de technische voorzieningen.

Pensioenverplichtingen

De pensioenverplichtingen zijn de totale waarde van alle uit te keren pensioenen, nu en in de (verre) toekomst.

Private equity

Effecten van bedrijven die niet aan een beurs zijn genoteerd. De verkoop van private equity is aan strenge regels gebonden. Omdat een markt ontbreekt, moet een belegger zelf een koper vinden als hij zijn aandeel in een dergelijk bedrijf wil verkopen. Het is dus een illiquide belegging.

Returnportefeuille

De returnportefeuille is het deel van de beleggingsportefeuille dat gericht is op het realiseren van rendement voor de stijging van de dekkingsgraad.

Renteafdekking

Het nemen van maatregelen om het renterisico te beperken.

Rentetermijnstructuur (RTS)

De rentetermijnstructuur is een set van rentes voor iedere looptijd.

Reservetekort

Een reservetekort is een situatie waarin een pensioenfonds te weinig buffers heeft om op lange termijn al zijn verplichtingen na te komen, zoals een volledige verhoging van de pensioenen om het pensioen waardevast te houden.

Swap

Een swap is een derivaat waarbij een partij een bepaalde kasstroom of risico (bijvoorbeeld rente) wisselt tegen dat van een andere partij.

Ultimateforwardrate-methodiek (UFR)

De ultimateforwardrate-methodiek is een methode om een rentecurve voor lange looptijden te bepalen. In het geval van de waardering van pensioenverplichtingen gaat het om de zogeheten forward rates van de door DNB gepubliceerde FTK-rentetermijnstructuur, die gebaseerd is op de swapmarkt.

Vastrentende waarden

Verzamelnaam voor beleggingen waarvoor in beginsel een vaste rentevergoeding en een vaste looptijd gelden. Voorbeelden van vastrentende waarden zijn obligaties, onderhandse leningen en hypotheekleningen. Deze beleggingen worden ook wel als risicomijdend aangeduid.

Vereist eigen vermogen (VEV)

De buffer die een pensioenfonds moet aanhouden voor de vereiste zekerheid dat de onvoorwaardelijke pensioenen ook daadwerkelijk worden uitgekeerd. Het vereist eigen vermogen wordt zodanig vastgesteld, dat de kans dat er binnen een jaar een situatie van dekkingstekort ontstaat kleiner is dan 2,5%.

Verzekeringstechnisch risico

Risico van negatieve verzekeringstechnische resultaten, zoals het langlevensrisico. Dit risico is afhankelijk van de gemiddelde leeftijd (hoe lager de gemiddelde leeftijd, hoe hoger de onzekerheid), de omvang van het fonds (hoe groter het fonds, hoe lager de opslag) en de pensioenregeling.

Z-score

De Z-score is een maatstaf die weergeeft wat de beleggingsresultaten van een pensioenfonds zijn ten opzichte van de resultaten van vooraf door het pensioenfonds gekozen benchmarks.

→ www.pensioenfondsnotariaat.nl